

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

VAIDA LIEBUTĖ
TARPTAUTINĖS TEISĖS MAGISTRAS

VAIKŲ APSAUGA NUO FIZINIO IR PSICHOLOGINIO SMURTO

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. dr.
Laurynas Biekša

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS.....	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	7
1. VAIKŲ APSAUGOS NUO FIZINIO IR PSICHOLOGINIO SMURTO BENDRIEJI ASPEKTAI	8
1.1. Vaiko samprata.....	8
1.2. Smurto prieš vaikus samprata.....	10
1.3. Vaikų apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto standartai.....	15
2. VAIKŲ APSAUGA NUO FIZINIO IR PSICHOLOGINIO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE.....	29
2.1. Fizinų bausmių problematika.....	29
2.1.1. Fizinų bausmių draudimas tarptautinėje teisėje.....	29
2.1.2. Fizinų bausmių draudimas Lietuvos teisinėje sistemoje.....	33
2.2. Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių vaikų apsaugos įgyvendinimo problema.....	43
3. VAIKŲ APSAUGA NUO PATYČIŲ KAIP SMURTO FORMOS.....	53
3.1. Vaikų apsaugos nuo patyčių mokykloje problema.....	54
3.2. Vaikų apsaugos nuo patyčių internete problema.....	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	65
LITERATŪRA.....	69
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	79
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	80
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	81
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	82

IVADAS

Tiriama problema

Tarptautinėje teisėje pagrindines vaiko teises, laisves bei pareigas reglamentuoja Jungtinių Tautų (toliau – JT) vaiko teisių konvencija. Ši Konvencija yra plačiausiai ratifikuota žmogaus teisių sutartis, kurioje įtvirtinti išsamūs vaikų apsaugos standartai, kuriuos kiekviena šios tarptautinės sutarties valstybė dalyvė privalo užtikrinti savo nacionalinės teisės sistemoje. Vienas esminių Konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių garantų yra bet kokios rūšies ir formos fizinio ar psichologinio smurto prieš vaiką naudojimo draudimas. Reikia pabrėžti, kad visuomenėje dažnu atveju smurtas prieš vaikus, pasireiškiantis fizinės bausmės forma, suprantamas kaip privataus šeimos gyvenimo, tikėjimo laisvės arba vyraujančių tradicijų reikalas. Toks požiūris tarptautinėje teisėje nėra palaikomas – įvairūs kompetentingi tarptautinės teisės organai, tame tarpe Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT), Europos Komisija (toliau – EK), Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas (toliau – JTVTK), Jungtinių Tautų Vaikų Fondas (toliau – UNICEF), laikosi pozicijos, kad vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto negali būti ribojama ar kaip nors pateisinama, nes, kaip yra pabrėžiama, vaikai „*nėra maži žmonės su mažomis teisėmis ir mažu orumu, atvirkščiai, jiems reikia didesnės jų teisių apsaugos, nes jiems reikia didesnio rūpesčio*¹“. Kalbant apie Lietuvą, reikia paminėti, kad valstybė dar nuo 1995 metų yra šios Konvencijos dalyvė, tačiau neretai susiduriama su šios Konvencijos tinkamo įgyvendinimo problemomis. Tokios pozicijos laikosi ir JTVTK, kuris ne vienoje rekomendacijoje Lietuvai yra pažymėjęs, kad valstybė nėra įtvirtinusi bet kokios rūšies ir formos smurto prieš vaikus draudimo nacionaliniuose teisės aktuose, todėl šalyje nėra tinkamai užtikrinama konvencinė vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto.

Darbo aktualumas

Smurto prieš vaikus problema šiandien vis dar tebėra aktuali tiek Lietuvoje, tiek daugelyje kitų pasaulio valstybių. Nepaisant to, kad yra gausu įvairių tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių vaikų apsaugą, tačiau vis dar susiduriama su situacija, kad įstatymiškai įtvirtintos svarbiausios vaikų teisės nėra visiškai užtikrintos, nes milijonai vaikų pasaulyje lieka be realios apsaugos nuo fizinio ar psichologinio smurto. Pavyzdžiui, kalbant apie situaciją Lietuvoje, Vaiko teisių apsaugos skyriaus (toliau – VTAS) duomenimis 2014 metais valstybėje buvo užfiksuoti 1238 smurto prieš vaikus atvejai, kurių metu nukentėjo 1192 vaikai². Anot LR Vaiko teisių kontrolieriaus, nors nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikų vaiko teisių užtikrinimui

¹ Maund de Boer-Buquicchio. Niujorkas: Kalba Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos darbo metu, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.crin.org/violence/search/closeup.asp?infoID=10672>.

² 2014 metų veiklos ataskaita. Vilnius: VTAS prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2015, p. 29. Prieiga per internetą: http://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2014%20M_%20VEIKLOS%20ATASKAITA%202015-03-18.pdf.

buvo skirtas nemažas dėmesys: buvo priimami nauji, keičiami ir papildomi jau galiojantys teisės aktai, tačiau šiai dienai dar nėra pilnai užtikrintas nacionalinių teisės aktų suderinamumas su Vaiko teisių konvencija. Vaiko teisių kontrolierius pabrėžia, kad teisinis reglamentavimas Lietuvoje nuo Konvencijos ratifikavimo nėra iš esmės nei peržiūrėtas, nei keistas³. Galima prisiminti, kad LR Seime ne kartą buvo teikti projektai, kuriais buvo siūloma keisti Vaiko teisių pagrindų įstatymą įtvirtinant jame bet kokios rūšies ir formos fizinių bausmių draudimą, tačiau šiai dienai tokios pataisos dar nėra priimtose, dėl ko kyla klausimas, ar Lietuva tinkamai įgyvendina savo prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus vaiko apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto srityje.

Darbo tiriamos problemos ištyrimo lygis

Vaikų apsaugos nuo smurto problema plačiai analizuojama užsienio literatūroje. EK išleido ne vieną veikalą vaikų apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje klausimu. Šia tema taip pat rašė Leonard Edwards, Ursula Kilkelly, Benjamin Shmueli. Smurto prieš vaikus tam tikrus aspektus savo darbuose tyrė Krug Etienne, James Gilligan, Esther J Jenkins, Paulo Sergio Pinheiro ir daugelis kitų užsienio autorių. Vaiko apsaugą nuo smurto Vaiko teisių konvencijos prasme plačiai komentaruose tyrinėjo JTVTK. Lietuvoje vaikų apsauga nuo smurto buvo analizuota ir tirta mokslinėje literatūroje, konferencijose, spaudoje, buvo renkami įvairūs statistiniai duomenys šia tema. Apie vaiko apsaugos nuo smurto reglamentavimo problemas rašė Gintautas Sakalauskas, Laura Ūselė. Lietuvos smurto prieš vaikus baudžiamąjį teisinį reglamentavimą ir kylančias problemas straipsniuose analizavo Kristina Grinevičiūtė. Vaiko teisių apsaugos sistemą Lietuvoje aprašė Rimantė Šalaševičiūtė, Eivilė Žemaitytė, Ilona Tamutienė. Patyčių problemą mokykloje analizavo Giedrius Girdvainis, Rasa Pocevičienė, Robertas Povilaitis, Jurgita Valiukevičiūtė, Vilija Tarmagadzė, Dalia Valeckienė. Apie grėsmes vaikui internete rašė Daiva Bereikienė, Žana Vašcova, o šia tema konferencijose diskutavo Egidijus Meilus, Vilius Nakutis, Devidas Velkas. Šiai temai skirtus leidinius, ataskaitas, pranešimus leidžia Žmogaus teisių stebėjimo institutas (toliau – ŽTSI). Tačiau, vis dėlto reikia paminėti, kad skirtingai nuo tarptautinės praktikos, Lietuvoje vaikų apsaugos nuo smurto tema analizuoti buvo pradėta visai neseniai, ir realiai visuomenėje vyrauja dvi pozicijos šios problemos kontekste – vieni bet kokios rūšies ir formos smurtą prieš vaikus laiko vaiko teises pažeidžiančia veika, o kiti – teisę į privatų šeimos gyvenimą.

³ „Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus komentaras dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje 2004-2008 metais“. Vilnius: LR Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, 2012, p. 1. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/OCCOSZW.PDF> .

Praktinė darbo reikšmė

Tyrimo metu, išanalizavus, ištyrus ir palyginus esamus tarptautinės ir nacionalinės teisės standartus bei kylančias problemas vaikų apsaugos srityje, yra pateiktos išvados ir pasiūlymai, kurie gali būti panaudoti tobulinant ir keičiant esamą reglamentavimą Lietuvoje taip, kad jis atitiktų tarptautinėje teisėje keliamus reikalavimus vaikų apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto kontekste.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – ištirti vaikų apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto problematiką tarptautinėje bei nacionalinėje teisėje.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti bei apibūdinti esamą tarptautinį bei nacionalinį teisinį reguliavimą: vaiko sampratą, smurto apibrėžimą, esamus vaikų apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto standartus.
2. Ištirti tarptautinį bei nacionalinį teisinį reguliavimą bei taikomą praktiką ir pateikti pasiūlymus dėl fizinio ir psichologinio smurto prieš vaikus artimoje aplinkoje problemos.
3. Ištirti tarptautinį bei nacionalinį teisinį reguliavimą bei taikomą praktiką ir pateikti pasiūlymus dėl vaikų apsaugos nuo patyčių kaip vienos iš smurto prieš vaikus formos.

Tyrimo metodika

Tyrimo metu analizuojami moksliniai Lietuvos ir užsienio šaltiniai, teisės aktai, teismų praktika, apibrėžiamos pagrindinės sąvokos, sampratos, lyginamas nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje esantis teisinis reglamentavimas bei formuojama praktika kovojant su smurtu prieš vaikus, apibendrinami gauti tyrimo rezultatai ir pateikiami pasiūlymai šios problemos kontekste.

Tyrimo struktūra

Mokslinį darbą sudaro šios dalys: įvadas, tyrimo medžiaga, tyrimo rezultatai ir apibendrinimas, išvados ir pasiūlymai, naudotos literatūros sąrašas. Mokslinio darbo apimtis 83 puslapiai. Mokslinis darbas parašytas lietuvių kalba, o anotacija ir santrauka – lietuvių ir anglų kalbomis

Ginamieji teiginiai

1. Esamais nacionaliniais teisės aktais nėra uždraustas bet kokios rūšies ir formos smurtas prieš vaikus, tame tarpe ir fizinės bausmės.
2. Lietuvoje nėra vieningos teismų praktikos dėl fizinės bausmės vaikui draudimo.
3. Lietuvoje trūksta efektyvios ir veiksmingos vaikų, tapusių smurto aukomis, apsaugos nuo pakartotinio smurto grėsmės, taip pat nuo kitokios realios ar potencialios smurto artimoje aplinkoje grėsmės.

4. Nacionalinėje teisėje trūksta efektyvių teisinių priemonių, susijusių su vaikų apsauga nuo patyčių kaip vienos iš smurto formų ugdymo įstaigose bei internetinėje erdvėje.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ANSAAI – Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas.

ATPK – Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas.

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.

CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.

EK – Europos Komisija.

ES – Europos Sąjunga.

ET – Europos Taryba.

EŽTK – Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija.

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas.

GA – Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja.

HBSC – Sveikos elgsenos tarp mokyklinio amžiaus vaikų apklausa.

JT – Jungtinės Tautos.

JTVTK – Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Komitetas.

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

LR – Lietuvos Respublika.

LVAT – Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas.

PSO – Pasaulinė sveikatos organizacija.

TESKTP – Tarptautinis Ekonominių, Socialinių ir Kultūrinių Teisių Paktas.

TPPTP – Tarptautinis Pilietinių ir Politinių Teisių Paktas.

UNICEF – Jungtinių Tautų Vaikų Fondas.

VTAS – Savivaldybės (-ių) vaiko teisių apsaugos skyrius (-iai).

ŽTSI – Žmogaus teisių stebėjimo institutas.

1. VAIKŲ APSAUGOS NUO FIZINIO IR PSICHOLOGINIO SMURTO BENDRIEJI ASPEKTAI

1.1. Vaiko samprata

Visuotinai tarptautiniu mastu pripažįstamas vaiko apibrėžimas įtvirtintas 1989 m. JT Vaiko teisių konvencijoje. Jos 1 straipsnyje nurodyta, kad vaiku laikomas asmuo, kuris yra jaunesnis nei 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau⁴. Kaip matome, pagal šią Konvenciją vaikystė baigiasi vaikui sulaukus 18 gimtadienio. Kituose tarptautiniuose dokumentuose taip pat nurodomas 18 metų amžiaus kriterijus, su kuriuo siejama asmeniui taikomos specialios vaiko apsaugos pabaiga⁵. Įvairios svarbios vaikų apsauga besirūpinančios ir su vaikais dirbančios tarptautinės nevyriausybinės organizacijos, tame tarpe ir UNICEF, savo veikloje taip pat dirba su asmenimis iki 18 metų. Taigi, galima teigti, kad tarptautinėje teisėje vaikas apibrėžiamas naudojant amžiaus kriterijų: nustatius, kad iki 18 metų asmenys ribotai geba apsaugoti save, todėl jiems turi būti taikoma didesnė teisinė apsauga. Reikia paminėti, kad nors Konvencijoje pripažįstama, jog vaiko teisė naudotis konkrečiomis savo teisėmis ir pareigomis gali skirtis atsižvelgiant pagal jo amžių⁶, tačiau šiame darbe nagrinėjama vaiko teisė būti apsaugotam nuo fizinio ar psichologinio smurto jokiais būdais negali būti ribojama iki 18 metų.

Kalbant apie vaikystės pradžią, reikia paminėti, kad iš Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnio formuluotės matyti, kad jame nėra nustatyta, nuo kada prasideda vaikystė. Tačiau, reikia atkreipti dėmesį, kad tiek 1959 metų JT Vaiko teisių deklaracijos, tiek Vaiko teisių konvencijos preambulėse yra nustatyta, kad „*vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek po jo*”⁷. Remiantis tarptautinių sutarčių teisės teorija, tarptautinių sutarčių preambulės yra naudojamos aiškinant sutarties nuostatas⁸. Remiantis anksčiau minėtų preambulių tekstais, galima daryti išvadą, kad šie dokumentai apibrėžia ne tik vaikystės pabaigos momentą, bet iš dalies ir pradžios momentą – *iki gimimo*. Tačiau nė viename tarptautiniame dokumente nėra tiksliai įtvirtinta, nuo kurio

⁴ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Vilnius: *Valstybės žinios*, Nr. 60-1501, 1995, 1 straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&tr2=.

⁵ Konvencija Dėl Vaikų Apsaugos Ir Bendradarbiavimo Tarptautinio Įvaikinimo Srityje. Vilnius: *Valstybės žinios*, Nr. 101-2550, 1997. Prieiga per internetą: http://www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/95.htm; ET Konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos. ET sutarčių serija Nr.201, 2007. Prieiga per internetą: <http://nvoprograma.lt/uploads/VAIK%20KONVENCIJA%20NUO%20SEKSUALINIO%20I%20C5%A0NAUDOJIMO%20IR%20SEKSUALIN%20C4%96S%20PRIEVARTOS.pdf>; Konvencija Dėl Nepriimtino Vaikų Darbo Uždraudimo Ir Neatidėliotinių Veiksmų Tokiam Darbui Panaikinti. Vilnius: *Valstybės žinios*, Nr. 46-2161, 2003. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.29ABA46F652C> ir pan.

⁶ JT Vaiko teisių konvencija, *supra* note 4, pvz., 12, 32 (2 a), 37 (c), 40 straipsniai ir pan.

⁷ JT Vaiko teisių konvencija, *ibid*, 1 straipsnis.

⁸ Jakulevičienė, Lyra. *Tarptautinių sutarčių teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 89.

nėštumo etapo vaikai įgyja konvencinę teisę būti apsaugoti nuo bet kokios rūšies ar formos smurto. Kadangi tarptautinė teisė nereguliuoja tikslaus momento nuo kurio prasideda *vaikystė*, tai, galima teigti, kad tai paliekama reguliuoti pačioms valstybėms savo nacionaliniais įstatymais. Tokiu atveju, kiekviena valstybė, apibrėždama vaikystės pradžios momentą, nustato ir nuo kada vaikas gali remtis Vaiko teisių konvencijos nuostatomis. Toliau detaliau aptarsime vaiko sampratą Lietuvos nacionalinėje teisėje.

Kalbant apie pagrindinį Lietuvos teisės aktą LR Konstituciją (toliau – Konstitucija), galima paminėti, kad nors ir kai kuriuose straipsniuose yra minima sąvoka *vaikas*, tačiau pačiame tekste nėra įtvirtintas vaiko apibrėžimas. Konstitucijos 39 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas⁹. Remiantis straipsniu, kas tiksliai laikoma nepilnamečiu vaiku, yra paliekama nustatyti kitiems teisės aktams, todėl toliau aptarsime kitus nacionalinės teisės aktus, kuriuose vienaip ar kitaip detalizuojama ši sąvoka.

Bendra vaiko samprata apibrėžiama LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme. Jo 2 straipsnyje įtvirtinta: „*Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip*¹⁰“. Šiame įstatyme pateiktas vaiko apibrėžimas amžiaus požiūriu yra identiškas Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintai vaiko sampratai. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje kaip ir JT Vaiko teisių konvencijoje nurodytas vaiko pradžios momentas, nustatant, jog vaiko teisinė apsauga privalo būti garantuojama tiek iki vaiko gimimo, tiek ir po jo¹¹. Tokiu atveju šiame įstatyme įtvirtinta, jog tam tikras teises turi ir dar negimęs vaikas.

LR Civiliniame kodekse (toliau – CK) nepilnametis vaikas apibrėžiamas kaip civilinių santykių dalyvis, nustatant jo civilinių teisių bei pareigų ypatumus, priklausomai nuo amžiaus. Pagal CK nepilnamečiais laikomi vaikai iki 18 metų, tačiau jie skirstomi į dvi grupes: iki 14 metų (neturintys veiksnio)¹² ir nuo 14 iki 18 metų (turintys dalinį veiksnį)¹³. CK yra numatytos ir kelios išimtys, kada nepilnametis asmuo gali tapti visiškai veiksniu - santuokos sudarymo ir emancipacijos atvejais¹⁴.

LR Baudžiamajame kodekse (toliau – BK) vaiko sąvoka apibrėžiama pakeičiant ją terminu *nepilnametis asmuo*. Nepilnamečio asmens samprata vartojama skirtingais pagrindais – arba kaip

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija: oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2013 rugsėjo 16 d. Kaunas: Judex spauda, 2013, 39 (3) straipsnis.

¹⁰ „Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“. Vilnius: Valstybės žinios, Nr. 33-807, 1996. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279424, 2 straipsnis.

¹¹ LR Vaiko teisių pagrindų įstatymas, *ibid.*, 4 straipsnis.

¹² „Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas“. Vilnius: Valstybės žinios Nr. 74-2262, 2000, 1.84 (1) straipsnis. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=107687&Condition2=>

¹³ CK, *ibid.*, 1.88 (1) straipsnis.

¹⁴ CK, *ibid.*, 2.9 (1) straipsnis.

baudžiamosios atsakomybės subjekto arba kaip nukentėjusiojo asmens. Nepilnamečio, kaip baudžiamosios atsakomybės subjekto sąvoka BK traktuojama siauriau nei bendra vaiko samprata: BK 13 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „pagal šį kodeksą atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų, o šio straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais – keturiolika metų¹⁵“. Be to, BK 131 straipsnyje ir 156 straipsnyje numatyta speciali naujagimio vaiko teisinė apsauga, tačiau pačiame BK šios sąvokos išaiškinimo nėra¹⁶.

Administracinių teisės pažeidimų kodekse (toliau – ATPK) vaiko sąvoka siejama su administracinės atsakomybės subjekto statusu. Šiuo požiūriu skiriamos dvi nepilnamečių amžiaus kategorijos: nepilnamečiai nuo 16 iki 18 metų, kurie atsako bendra tvarka¹⁷ ir nepilnamečiai nuo 14 iki 16 metų, už kurių padarytus pažeidimus, įvardintus atskiruose straipsniuose, atsako jų įstatyminiai atstovai¹⁸.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose dokumentuose vaikas apibrėžiamas remiantis amžiaus kriterijumi, nustatant vaikystės pabaigos momentą – 18 gimtadienį, todėl toliau darbe vaiko sąvoka bus naudojama remiantis šiuo požiūriu.

1.2. Smurto prieš vaikus samprata

Tarptautinėje teisėje smurto prieš vaiką sąvoka apibrėžiama plačiai. Pavyzdžiui, Pasaulinė sveikatos organizacija (toliau – PSO) bei Jungtinių Tautų Organizacija smurtu prieš vaikus, kurį įvardija vaiką žalojančiu elgesiu, laiko: bet kokį fiziškai ir emociškai žalojantį vaiką suaugusiųjų elgesį, seksualinį išnaudojimą, nepriežiūrą ir komercinį išnaudojimą, kuris sukelia arba gali sukelti žalą vaiko sveikatai, raidai ir orumui¹⁹. Taip pat išsamų smurto prieš vaiką apibrėžimą pateikia JT Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnio 1 dalis. Šiame straipsnyje smurtas prieš vaikus apibrėžiamas kaip visų formų fizinė ar psichologinė prievarta, sužalojimas ar smurtas, nepriežiūra ar aplaidus elgesys, netinkamas elgesys ar išnaudojimas, taip pat seksualinis smurtas prižiūrint tėvams, teisėtiems globėjams ar kitiems asmenims, kurie privalo rūpintis vaiku²⁰. Šiame apibrėžime galima išskirti tokias smurto rūšis: fizinį smurtą, psichologinį smurtą, įžeidinėjimą, piktnaudžiavimą, priežiūros nebuvimą, nerūpestingą ar grubų elgesį, seksualinį piktnaudžiavimą. Remiantis šiuo straipsnyje pateikta smurto samprata, 2006 metais buvo parengta JT generalinio sekretoriaus smurto

¹⁵ „Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas“. Vilnius: Valstybės žinios, Nr. 89-1968, 2000, 13 (1) straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555.

¹⁶ BK, *ibid.*, 131, 156 straipsniai.

¹⁷ „Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas“. Vilnius: Valstybės žinios Nr. 1-1, 1985, 12 straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335295.

¹⁸ ATPK, *ibid.*, 13 straipsnis.

¹⁹ Etienne, Krug, James, Mercy, et al., *The world report on violence and health*. The lancet, 2002.

²⁰ JT Vaiko teisių konvencija, *supra* note 4, 19 (1) straipsnis.

prieš vaiką studija, kurioje apibrėžiamos žalos vaikui formos: fiziologiniai sužeidimai, emocinis piktnaudžiavimas, nepriežiūra, aplaidus gydymas arba negydymas, išnaudojimas²¹. Atkreiptinas dėmesys, kad dažnai visuomenėje smurtas suprantamas kaip apimantis tik tyčia padarytą fizinę žalą vaikui. JTVTK tokios pozicijos nepalaiko ir kūno ar fizinės bausmės apibūdina kaip bet kokią bausmę, kai fizinė jėga naudojama kad ir nežymiam skausmui arba nepatogumui sukelti. Komitetas pabrėžia, jog egzistuoja ir *nefizinių* bausmių formų, kurios kaip tokios iš esmės prieštarauja Konvencijos nuostatomis, nes yra žiaurios ir žeminančios, todėl naudojamas terminas *smurtas* neturėtų būti interpretuojamas taip, kad būtų nuvertintos nefizinio ir/ar netyčinio kenkimo formos, bei būtų mėginama sumenkinti kovos su tokiomis smurto formomis būtinybę²². Tokiu atveju, remiantis JTVTK, smurto apibrėžimas neturi būti suprantamas siaurąja prasme, bei turi būti siejamas tiek su fizinėmis, tiek su nefizinėmis, tiek su tyčinėmis, tiek ir su netyčinėmis žalos vaikui formomis.

Kalbant apie situaciją Lietuvoje, reikia paminėti, kad smurto prieš vaikus sąvoka yra įtvirtinta ne viename teisės akte. Pavyzdžiui, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 49 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad tėvų ir kitų jo teisėtų atstovų teisė yra vaiką drausminti savo nuožiūra, išskyrus fizinį ar psichinį kankinimą, kitokį žiaurų elgesį, vaiko garbės ir orumo žeminimą²³, o įstatymo 10 straipsnio 2 dalis draudžia vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis²⁴. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme (toliau – ANSAA) smurtas apibrėžiamas kaip veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą²⁵. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. sausio 3 d. įsakyme Nr. A1-2 „Dėl Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011–2015 metų programos patvirtinimo“ smurtas prieš vaikus apibrėžiamas kaip „*visos seksualinės prievartos, apleistumo ar aplaidžios vaiko priežiūros, kitokio jo išnaudojimo fizinės ir (ar) emocinio blogo elgesio, sukeliančio faktinę ar potencialią žalą vaiko sveikatai, išlikimui, raidai ar orumui, formos*“²⁶.

²¹ *Rights of the child*. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 61 sesija, 2006, p. 6. Prieiga per internetą: http://www.unicef.org/violencestudy/reports/SG_violencestudy_en.pdf.

²² *The right of the child to freedom from all forms of violence*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 13, 2011, p. 4. Prieiga per internetą: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf.

²³ Vaiko teisių pagrindų įstatymas, *supra* note 10, 49 (1) straipsnis.

²⁴ Vaiko teisių pagrindų įstatymas, *ibid.*, 10 (2) straipsnis.

²⁵ „Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“. *Vilnius: Valstybės žinios Nr. 72-3475*, 2011, 2(5) straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400334&p_query=&p_tr2=2.

²⁶ „Lietuvos Respublikos nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011-2015 programa“. *Valstybės žinios Nr. 2-81*, 2011, 2 straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390536&p_query=&p_tr2=.

Išskiriant galimas smurto rūšis, reikia paminėti, kad smurtas pagal J. Gilligan (2005) yra elgsenos tipas, kurį galima nagrinėti: socialiniu, psichologiniu, ekonominiu, teisiniu požiūriu, todėl jis gali būti skirstomas įvairiai²⁷. Teisinėje literatūroje smurtas yra skirstomas į skirtingas formas. Pavyzdžiui, J. Jenkins (1997) išskiria fizinį, psichologinį, seksualinį, ekonominį ir netgi antgamtinį smurtą²⁸. PSO smurtą skirsto į tris dideles kategorijas: į save nukreiptą, tarpasmeninį ir kolektyvinį smurtą, o pagal prigimtį - seksualinį, psichologinį (emocinį), nepriteklių arba nepriežiūrą²⁹. J. Leonavičius (2003) dar išskiria politinę prievartą³⁰. O štai iš baudžiamosios teisės istorijos žinoma, kad nuo romėnų laikų nusikalstamas poveikis kitam žmogui skirstomas į dvi rūšis: fizinę ir psichinę prievartą. Toliau plačiau kalbėsime apie fizinio ir psichologinio smurto rūšis.

Yra pripažįstama, kad **fizinis smurtas** dėl matomų išorinių kūno pažeidimų yra viena lengviausiai atpažįstamų smurto rūšių. Fizinio smurto apibrėžimų teisinėje literatūroje yra daug ir įvairių, tačiau, autoriaus nuomone, jie pasižymi panašiais požymiais. Teisės mokslininkų darbuose dažnai fizinis smurtas apibrėžiamas kaip pavojingas visuomenei ir priešingas teisei poveikis kito žmogaus organizmui. Pavyzdžiui, tokie autoriai kaip B. Shmueli (2007), P. Edwards (1997) fizinį smurtą prieš vaikus apibrėžia kaip fizinės jėgos panaudojimą koreguojant ar bandant kontroliuoti vaiko elgesį, kuris sukelia vaikui skausmą ar nemalonius pojūčius, bet nepadarо sužalojimų ar sužeidimų³¹. JT VTK fizinį smurtą apibrėžia kaip tam tikrą poveikį vaikui, kuriuo prieš jo valią pažeidžiama jo kūno neliečiamybė, daroma žala sveikatai arba atimama gyvybė³². Toks poveikis gali apimti: smūgius, kratymą, purtymą, pastūmimą, užgulimą, smaugimą, dūrimą ir t.t., nedetalizuojant, kokio stiprumo veiksmai buvo ir kokias pasekmes sukėlė³³. Kitame JT VTK Bendrajame komentare Nr. 13, kuriame analizuojamas Konvencijos 19 straipsnis, įtvirtinantis vaiko teisę būti apsaugotam nuo bet kokių smurto formų, fizinis smurtas apibūdinamas kaip apimantis *mirtiną* ir *nemirtiną* fizinį smurtą, kurį gali sudaryti ir fizinės bausmės, ir bet kokios formos

²⁷ Gilligan, James. *Preventing violence (prospects for tomorrow)*. USA: Thames&Hudson, 2001.

²⁸ Jenkins, Esther J, et al. *Exposure and response to community violence among children and adolescents*. New York: Guilford Press, 1997.

²⁹ „Definition and typology of violence“. Žiūrėta 2015-10-02 per internetą. <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>.

³⁰ Leonavičius, Vylius, et al. *Sociologijos teorijos*. Kaunas: VDU leidykla, 2005.

³¹ Shmueli, Benjamin. *Who's Afraid of Banning Corporal Punishment? A Comparative View on Current and Desirable Models*. Penn State International Law Review, 2007.

³² *The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 8, 2006, 11 punktas. Prieiga per internetą: <https://www1.umn.edu/humanrts/crc/comment8.html>.

³³ JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 8, *ibid.*, 11 punktas.

kankinimas, žiaurus, nežmoniškas, žeminantis elgesys ar baudimas bei suaugusiųjų ar kitų vaikų fizinės patyčios ar bauginimas³⁴.

Galima paminėti, kad tarptautinėje teisėje fiziniu smurtu kartais laikoma ir fizinė bausmė, kuri dažnai suprantama kaip tam tikro fizinio skausmo vaikui sukėlimas, atsakant į jo netinkamą elgesį. Pavyzdžiui, EK be fizinio smurto vartoja ir kitus terminus, žyminčius fizinį poveikį vaikui: fizinė bausmė, pliaukštelėjimas, antausis ir kt.³⁵. JTVTK fiziniu smurtu taip pat pripažįsta tėvų ar mokytojų sudavimą vaikui jį auklėjant, kuris dažniausiai pasireiškia lengvu smūgiu į galūnes ar sėdmenis – pliaukštelėjimą, tapšnojimą, antausius, smūgius, dėl vaiko blogo elgesio ar neįvykdytų smurtautojo norų ar paliepiimų, nepripažinto jo autoriteto ir panašiai³⁶. Taigi, tiek JTVTK, tiek EK fizine bausme laiko smurtą – fizinės jėgos panaudojimą, sukeltą vaikui skausmą arba nemalonius pojūčius, bet ne sužalojimus ar sužeidimus, siekiant koreguoti ir kontroliuoti jo elgesį. Tokiu atveju, galima teigti, kad tarptautinėje teisėje fizinis smurtas nuo fizinės bausmės atskiriamas pagal panaudotos fizinės jėgos intensyvumą, sukeltus padarinius ir jėgos panaudojimo tikslus.

Kalbant apie Lietuvą, LR Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011–2015 programa nurodo, kad fizinis smurtas – tai faktinę ar potencialią fizinę žalą vaiko sveikatai sukeltantys veiksmai, sąveikos (ar jos nebuvimo) su vaiku metu, kurio pobūdis gali būti įvairus: smūgiai, mušimas, žalojimas ir kitoks poveikis vaiko kūno išoriniam paviršiui ir vidaus organams naudojant fizinę jėgą, šaltąjį ar šaunamąjį ginklą arba kitus daiktus, skysčius, medžiagas ir pan.³⁷. Remiantis šia įstatymo formuluote, nereikalaujama padarinių atsiradimo, tačiau fizinis smurtas turi būti nukreiptas į materialius padarinius, o tai, kad tokie veiksmai gali nepalikti pėdsakų ant nukentėjusiojo kūno, juridinės tokių veiksmų prigimties nekeičia.

Atvirkščiai nei fizinis smurtas, **psichologinis smurtas** yra mažiausiai matoma smurto forma. Pagal Daphne projektą parengtose rekomendacijose „Praktinės rekomendacijos, kaip atpažinti vaiką žalojantį elgesį” psichologiniu (emociniu) smurtu laikomas nuolatinis netinkamas tėvų bendravimas nenaudojant fizinio kontakto su vaiku, kuris gali apimti emocinę prievartą bei emocinę nepriežiūrą³⁸. JTVTK parengtame Bendrajame komentare Nr. 13 teigiama, kad psichologinio smurto sąvoka naudojama apibūdinti psichologinį netinkamą elgesį, psichinę prievartą, užgauliojimus, emocinę prievartą ar nepriežiūrą, kurią gali sudaryti bet kokia nuolatinė žalinga sąveika su vaiku, pavyzdžiui, vaiko nuteikimas, kad jis yra bevertis, nemylimas,

³⁴ JTVTK Bendrasis komentaras Nr. 13, *supra* note 22, p. 9.

³⁵ *Abolishing corporal punishment of children*. Europos Komisija, 2007, p. 7.

³⁶ JTVTK Bendrasis komentaras Nr. 8, *supra* note 32, p. 4.

³⁷ LR Nacionalinė smurto prieš vaikus 2011- 2015 programa, *supra* note 26, 2 straipsnis.

³⁸ „Praktinės rekomendacijos, kaip atpažinti vaiką žalojantį elgesį”. Žiūrėta 2015-10-03 per internetą. http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Leidiniai/toolkit_vip_lit.pdf.

nepageidaujamas; taip pat vaiko baidymas, terorizavimas grasinimai, išnaudojimas, papirkinėjimas, atstūmimas, ir paniekimas, izoliavimas, ignoravimas, favoritizmas; taip pat vaiko emocinės reakcijos, psichinės sveikatos, medicinos ir švietimo poreikių neigimas; taip pat įžeidimai, pažeminimai, menkinimas, pajuoka, smurto šeimoje demonstravimas; taip pat bet koks izoliavimas ar žeminančios kalinimo sąlygos; taip pat psichologinis suaugusiųjų ar kitų vaikų psichologinis priekabiavimas, patyčios, bauginimas, įskaitant ir naudojamas per informacines ir komunikacines technologijas³⁹.

PSO ir LR Nacionalinėje smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011–2015 programoje psichologinis smurtas apibrėžiamas panašiai, nurodant, kad tai: „*nuvertinimo, menkinimo, žeminimo, šmeižto, grasinimo, gąsdinimo, atskyrimo, kvailinimo ar kitokie nefizinio kontakto priešiški elgsenos modeliai, judėjimo laisvę apribojantys veiksmai, sukeltantys ar sudarantys sąlygas sukelti žalą vaiko fizinei, emocinei, psichinei, dvasinei, moralei ar socialinei sveikatai ir raidai*⁴⁰“. A. Markevičienė ir V. Blažys išskiria tokias psichologinės prievartos kategorijas: tėvų emocinis šaltumas, abejingumas ir emocinė nepriežiūra; nuolatinė neigiama nuostata apie vaiką, pasireiškianti tėvų priešišku vaikai skiriant griežtas bausmes, kaltinant vaiką, niekinant ar atstumiant jį; nenuoseklus ar vaiko raidos neatitinkantis bendravimas su juo, pasireiškiantis neadekvačiu, griežtu drausminimu, neapsaugojimu nuo traumuojančių įvykių, ypač esant smurtui tarp tėvų ir kt.⁴¹. Taigi, galima teigti, kad dažniausiai psichologinis smurtas pasireiškia įvairaus pobūdžio grasinimasis.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje, tiek mokslininkų darbuose smurto sąvoka suprantama plačiai, išskiriant tam tikras smurto rūšis.

1.3. Vaikų apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto standartai

Tarptautinė ir nacionalinė žmogaus teisių teisė kiekvienam asmeniui garantuoja tam tikras pagrindines prigimtines teises bei laisves. Tokios teisės ir laisvės yra užtikrinamos pagrindiniais tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais, kuriuose nustatyta valstybių pareiga imtis tam tikrų priemonių šioms teisėms užtikrinti. Visuotinai pripažįstama, kad vaikams, kurie yra viena iš labiausiai pažeidžiamų asmenų grupė, reikalinga ypatinga teisinė apsauga. Tokia teisinė apsauga susideda iš visų teisės aktų bei juos įgyvendinančių institucijų sistemos⁴². Toliau aptarsime

³⁹ JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 13, *supra* note 22, p. 9.

⁴⁰ LR Nacionalinė smurto prieš vaikus 2011-2015 programa, *supra* note 26, 2 straipsnis.

⁴¹ Markevičienė, Aurelija, ir Blažys, Vytautas. *Fizinis ir psichologinis smurtas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2000.

⁴² Šalaševičiūtė, Rimantė, ir Žemaitytė, Eivilė. *Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje*. Vilnius: Pabėgėlių priėmimo centras, 2008, p. 5.

pagrindinius tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus bei esamą institucinę sistemą, skirtą tokiai vaiko apsaugai užtikrinti.

Pagrindiniai vaiko apsaugos nuo smurto teisinio reglamentavimo principai kyla dar iš 1948 metų *Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos* 1, 3, 5, 7, 8 straipsnių, kuriuose įtvirtinta, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis; kiekvienas turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą; niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminanti jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas; visi žmonės yra lygūs įstatymui ir nediskriminuojami turi teisę į lygią įstatymo apsaugą; bet kas, jei yra pažeistos Konstitucijos arba įstatymo jam suteiktos pagrindinės teisės, turi teisę jas ginti kompetentinguose nacionaliniuose teismuose⁴³. Kalbant apie nacionalinę teisę, reikia paminėti, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje įvardinta, jog tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai, valstybės, vietos savivaldos ir visuomeninės institucijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys privalo laikytis tokių nuostatų bei principų: visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus; vaikas turi teisę naudotis visomis LR Konstitucijoje, įstatymuose bei teisės aktuose nustatytais vaiko teisėmis bei laisvėmis; kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių; kiekvienam vaikui - tiek iki gimimo, tiek ir po jo – turi būti garantuota galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai bei protiškaite, o gimusiam vaikui – taip pat dalyvauti visuomenės gyvenime⁴⁴. Kaip teigia R. Šalaševičiūtė ir E. Žemaitytė, tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje išskiriamas geriausių vaiko interesų užtikrinimo principas, pagal kurį, esant vaiko teisių pažeidimui, valstybė turi įsikišti į šeimos santykius ir apsaugoti vaiką nuo tam tikros žalos. Autorės taip pat išskiria ir kitą svarbų teisinio reglamentavimo principą – teisės kreiptis į kompetentingas institucijas užtikrinimo principą, reiškiantį, kad kiekvienas vaikas turi turėti teisę ir galimybę kreiptis į jo teisinę apsaugą užtikrinančias institucijas pagalbos. Tai, anot jų, svarbiausi vaiko apsaugos teisinio reglamentavimo principai, kuriais būtina vadovautis tiek reglamentuojant vaiko apsaugą nuo fizinio smurto, tiek ir ją įgyvendinant⁴⁵.

Autoriaus nuomone, toliau reikia aptarti svarbiausius visuotinius tarptautinius dokumentus, kurie specialiai priimti vaikų apsaugos srityje.

⁴³ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios* Nr. 68-2497, 2006, 1, 3, 5, 7, 8 straipsniai. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=.

⁴⁴ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *supra* note 10, 4 straipsnis.

⁴⁵ Šalaševičiūtė, R., ir Žemaitytė, E., *supra* note 42, p. 5.

1959 metais buvo priimta *JT Vaiko teisių deklaracija*. Ši deklaracija remiasi teisėmis, kurios buvo įtvirtintos 1924 metų *Tautų Lygos deklaracijoje*. Preambulė skelbia, kad vaikams, dėl jų fizinio ir protinio nesubrendimo, reikalinga ypatinga apsauga ir priežiūra, taip pat teisinė apsauga tiek iki gimimo, tiek ir po jo: „*vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek ir po jo*⁴⁶“. Ši nuostata pakartoja Tautų Lygos deklaracijoje įtvirtintą įpareigojimą žmonijai suteikti vaikui geriausią, ką ši gali duoti, ir taip pat ragina savanoriškas organizacijas ir vietos valdžios institucijas siekti vaiko teisių užtikrinimo. Deklaracijoje yra įtvirtinta vaiko teisė naudotis specialiomis teisėmis: „*Įstatymu ir kitokiomis priemonėmis vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protškai, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Šiuo tikslu leidžiant įstatymus, svarbiausias motyvas turi būti vaiko interesų užtikrinimas*⁴⁷“, o 9 principu įtvirtinta vaiko teisė būti apsaugotam nuo netinkamo, žiauraus ir išnaudojančio elgesio su juo⁴⁸.

Vaiko teisių apsaugos srityje, reikia paminėti, kad 1989 m. lapkričio 20 d. JT Generalinė Asamblėja (toliau – GA) priėmė *Vaiko teisių konvenciją* (įsigaliojo 1990 m. rugsėjo 2 d.) - universalią tarptautinę sutartį, kurioje yra įtvirtinti minimalūs vaiko teisių apsaugos standartai. Ši Konvencija yra išsamiausias galiojantis dokumentas vaiko teisių srityje. Šią Konvenciją šiai dienai yra ratifikavusios visos JT narės, išskyrus Jungtines Amerikos Valstijas, kas reiškia, kad šia tarptautine sutartimi plačiu mastu yra sutarta, kokias teises ir pareigas turi vaikai, bei kaip galima ar negalima elgtis su jais esant tam tikroms aplinkybėms įvairiose gyvenimo srityse. Galima teikti, kad ši Konvencija yra ilgiausia JT žmogaus teisių sutartis, reglamentuojanti vaiko teises ne tik taikos metu, bet ir esant ginkluoto konflikto situacijoms. Konvencijoje išsamiai įtvirtinti vaikų teisių standartai, kurie gali būti taikomi visose vaiko gyvenimo srityse: tiek mokykloje (28 ir 29 straipsniai), tiek šeimoje (3, 5, 12, 18 straipsniai), tiek esant alternatyviai globai (20, 21 straipsniai), tiek teisingumo vykdymo ar sulaikymo institucijose (37, 40 straipsniai) ir t.t. Ši Konvencija yra reikšminga, nes joje įtvirtintos privalomos valstybėms dalyvėms normos, kurios yra paremtos geriausių vaiko interesų užtikrinimo principu. Remiantis UNICEF pozicija, ši Konvencija yra pirmasis tarptautinės žmogaus teisių teisės instrumentas tiesiogiai skirtas vaikų apsaugai nuo smurto

⁴⁶Jungtinių tautų Vaiko teisių deklaracija. *Generalinės asamblėjos rezoliucija Nr. 1/86*, 1959, preambulė. Prieiga per internetą:

http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/JUNGTINIU%20TAUTU%20VAIKO%20TEISIU%20DEKLARACIJA.pdf.

⁴⁷ JT Vaiko teisių deklaracija, *ibid.*, 2 principas.

⁴⁸ JT Vaiko teisių deklaracija, *ibid.*, 9 principas.

šeimoje bei nustatantis apsaugos teikėjų atsakomybę⁴⁹. Konvencijos 19 straipsnyje įtvirtinta valstybės atsakomybė apsaugoti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą. Pagal šį straipsnį valstybė, esant minėtiems pavojams, turi vaiką apginti nuo tėvų, teisėtų globėjų ar kurių nors kitų jį globojančių asmenų⁵⁰. JTVTK, kuris yra atsakingas už šios Konvencijos įgyvendinimo priežiūrą, aiškindamas šią Konvencijos nuostatą pabrėžė, jog svarbiausias šio straipsnio tikslas yra apsaugoti vaiką bei jo teisėtus interesus, padėti vaikų tėvams taikyti pozityviąją discipliną nenaudojant fizinio smurto, todėl ir kiti Konvencijos straipsniai turi būti taikomi atsižvelgiant į šį straipsnį⁵¹. Konvencijos 19 straipsnio nuostatose taip pat įtvirtintos priemonės, kuriomis siekiama vaiko interesų užtikrinimo. Straipsnyje valstybės įpareigotos pasitelkti reikiamus teisinius, administracinius, socialinius ir švietimo įrankius⁵². Be šio straipsnio Konvencijoje taip pat įtvirtintos kitos svarbios nuostatos, reglamentuojančios vaikų apsaugą nuo smurto: 28 straipsnis nurodo, kad Konvencijos dalyvės privalo imtis priemonių, kad drausmė mokyklose būtų palaikoma tokiais metodais, kurie atspindėtų pagarbą vaiko orumui⁵³; 37 ir 40 straipsniai reglamentuoja valstybių pareigą užtikrinti vaiko teises baudžiamojo proceso metu bei bausmės atlikimo laikotarpiu⁵⁴, o 39 straipsnis įpareigoja imtis visų reikiamų priemonių, padedančių fiziškai ir psichologiškai atsistatyti ir socialiai integruotis visuomenėje vaikui, tapusiam smurto auka⁵⁵. Kituose JT dokumentuose, susijusiuose su vaikais, plėtojamos ir detalizuojamos Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintos nuostatos.

Kalbant apie Konvencijos įgyvendinimą, reikia paminėti, kad joje įtvirtinta pareiga valstybėms, ratifikavusioms šią tarptautinę sutartį, raštu teikti JTVTK ataskaitas apie Konvencijos įgyvendinimą valstybėje. Ši pareiga įtvirtinta Konvencijos 44 straipsnyje: valstybės dalyvės yra įpareigotos informuoti JTVTK, kokius veiksmus atliko Konvencijoje nurodytoms teisėms įtvirtinti ir kokia pažanga šių teisių įgyvendinimo metu buvo padaryta⁵⁶. Komitetas yra nepriklausomų ekspertų institucija, stebinti kaip įgyvendinama Konvencija ir 2 jos papildomi protokolai. Nuo Konvencijos priėmimo JTVTK naudingai aiškino Konvencijos nuostatas, priimdamas Bendruosius komentarus dėl tam tikrų su vaiko teisėmis susijusių Konvencijos nuostatų aiškinimo kaip,

⁴⁹ „Rights under the Convention on the Rights of the Child”. Žiūrėta 2015-12-02 per internetą. http://www.unicef.org/crc/index_30177.html.

⁵⁰ JT Vaiko teisių konvencija, *supra* note 4, 19 straipsnis.

⁵¹ JTVTK Bendrasis komentaras Nr. 13, *supra* note 22, p. 4.

⁵² JT Vaiko teisių konvencija, *supra* note 4, 19 straipsnis.

⁵³ JT Vaiko teisių konvencija, *ibid.*, 28 straipsnis.

⁵⁴ JT Vaiko teisių konvencija, *ibid.*, 37, 40 straipsnis.

⁵⁵ JT Vaiko teisių konvencija, *ibid.*, 57 straipsnis.

⁵⁶ JT Vaiko teisių konvencija, *ibid.*, 44 straipsnis.

pavyzdžiui, vaiko apsaugos nuo smurto problemos. Reikia paminėti, kad nuo 2014 metų pagal trečią Konvencijos protokolą JTVTK nagrinėja ir individualias peticijas dėl Konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių pažeidimų. Tokiu atveju pagal šį protokolą, vaikai, kurių konvencinės teisės yra pažeistos turi teisę tiesiogiai kreiptis į JTVTK, jei ginčo nepavyko išspręsti nacionaliniu lygiu. JTVTK 2015 m. liepos 7 d. priėmė pirmąjį ir šiai dienai vienintelį sprendimą individualios peticijos atveju. Peticija buvo nepriimta, nes neatitiko individualios peticijos priimtumo kriterijų – *ratione temporis* principo. Tam, kad komitetas galėtų nagrinėti individualias peticijas, valstybė, prieš kurią nukreiptas ginčas, turi būti tiek Konvencijos, tiek trečiojo protokolo dalyvė. Šiai dienai protokolo dalyvėmis yra tik 20 valstybių, o tai yra labai maža dalis lyginant su pačios Konvencijos narių skaičiumi. Lietuvos Respublika 2015 metais pasirašė šią sutartį, tačiau dar nėra jos ratifikavusi, todėl mūsų valstybės piliečiai dar negali pasinaudoti šiame protokole įtvirtinta procedūrine teise.

1996 metų *Konvencijos dėl Jurisdikcijos, Taikytinos Teisės, Pripažinimo, Vykdyimo ir Bendradarbiavimo Tėvų Pareigų ir Vaikų Apsaugos Priemonių Srityje* tikslas, įtvirtintas preambulėje – apsaugoti vaiko interesus⁵⁷. Joje yra numatytos procesinės priemonės, skirtos užtikrinti pagarbą vaiko teisėms. Pagal šią Konvenciją, siekiant šio tikslo, vaikams turėtų būti sudaryta galimybė naudotis savo teisėmis, valstybės privalo bendradarbiauti vaiko apsaugos užtikrinimo srityje, be to vaikams turėtų būti suteikta visa reikalinga informacija, o esant būtinybei, turi būti atsižvelgiama į jų nuomonę. Pagal Konvencijos nuostatas vaikų apsaugą, skatinant jų teises ir geriausius interesus, privalo užtikrinti tėvai ir valstybės dalyvės⁵⁸.

Toliau trumpai aptarsime universalius tarptautinius dokumentus, kuriuose įtvirtintos visų asmenų, įskaitant ir vaikų, teisės bei pareigos.

1966 *Tarptautinis Ekonominių, Socialinių ir Kultūrinių Teisių Paktas* (toliau – TESKTP). Šis paktas tiek, kiek pripažįstamas žmogaus teisių nedalumas, taikomas taip pat ir vaikams. Pakto preambulė nustato, kad pagal „išdėstytus principus visų žmonijos narių orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas⁵⁹“. TESKTP specialios normos, skirtos vaikams ir pripažįstančios vaiko teisių apsaugos būtinybę, yra įtvirtintos 10 ir 12 straipsniuose. Pagal 10 straipsnį „*Specialių apsaugos ir pagalbos priemonių turi būti imamasi visų vaikų ir jaunuolių atžvilgiu, be jokio diskriminavimo dėl jų kilmės arba dėl kokio nors*

⁵⁷ Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos srityje. *Valstybės žinios Nr. 91(1)-4125*, 1996 (2003), preambulė. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=218321&p_query=&p_tr2=.

⁵⁸ Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos srityje, *ibid.*, 1 straipsnis.

⁵⁹ Tarptautinis Ekonominių, Socialinių ir Kultūrinių Teisių Paktas. *Valstybės žinios Nr. 77-3290*, 1966 (2002), preambulė. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174850&p_query=&p_tr2=.

*kito požymio*⁶⁰”, o 12 straipsnyje įtvirtinta valstybių pareiga imtis visų reikiamų priemonių, kad vaikai augtų sveiki⁶¹. Šio pakto pagrindu įsteigtas Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas, kuris nagrinėja valstybių pakto dalyvių JT Ekonominėi ir Socialinei Tarybai pateiktus pranešimus, kuriuos pastaroji gali perduoti JT Žmogaus teisių komisijai, esančiai GA pagalbine institucija, kad ši pateiktų rekomendacijas. TESKTP nėra numatyta individualios peticijos teisės, esant pakte nustatytų teisių ir laisvių pažeidimams.

1966 metų *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas* (toliau - TPPTP). TPPTP įtvirtintos tokios nuostatos, susijusios su smurto prieš vaikus uždraudimu: 7 straipsnyje įtvirtintas draudimas kankinti, žiauriai, nežmoniška, žeminančiai elgtis ar bausti vaiką, kaip ir bet kokį kitą asmenį⁶², 9 straipsnyje įtvirtinta teisė į laisvę ir asmens neliečiamybę⁶³, 23 straipsnyje įtvirtinta pareiga numatyti tinkamą vaiko apsaugą nutraukiant santuoką⁶⁴, 24 straipsnyje yra tiesiogiai įtvirtinta, kad kiekvienas vaikas turi teisę į tokias apsaugos priemones, kurių reikia jam kaip nepilnamečiui be jokios diskriminacijos dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, tautinės ar socialinės kilmės, turtinės padėties ar jo gimimo, kurias turi teikti šeima, visuomenė ir valstybė⁶⁵, o 26 straipsnyje įtvirtinta visiems vienodai taikoma įstatymų apsauga⁶⁶. TPPTP pagrindu įsteigtas Žmogaus teisių komitetas, kuris nagrinėja valstybių pranešimus – ataskaitas apie pakto nuostatų įgyvendinimą, valstybių skundus bei individualias peticijas dėl pakte įtvirtintų nuostatų pažeidimo. Reikia paminėti, kad komiteto pateikti pranešimai yra rekomendaciniai, todėl valstybės neprivalo jų laikytis. Taigi, abiejuose anksčiau aptartuose paktuose konkrečių atskirai vaiko teisėms skirtų nuostatų nėra gausu, tačiau tai netrukdo remtis straipsniais ginant vaiko teises tarptautiniu lygiu.

1965 metų *Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo*. Dauguma Konvencijos normų yra taikomos nepriklausomai kieno teisės – vaiko ar suaugusiojo – buvo pažeistos. Jos pagrindu įsteigtas Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetas, kuris gali tirti ir nagrinėti individualių asmenų ar jų grupių pranešimus dėl Konvencijoje numatytų teisių pažeidimų. Komitetas pagal konvencijos 5 straipsnį gali nagrinėti ir tam tikrus pranešimus

⁶⁰ TESKTP, *supra* note 59., 10 straipsnis.

⁶¹ TESKTP, *ibid.*, 12 straipsnis.

⁶² Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios* Nr. 77-3288, 1966 (2002), 7 straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174848&p_query=&p_tr2=.

⁶³ TPPTP, *ibid.*, 9 straipsnis.

⁶⁴ TPPTP, *ibid.*, 23 straipsnis.

⁶⁵ TPPTP, *ibid.*, 24 straipsnis.

⁶⁶ TPPTP, *ibid.*, 26 straipsnis.

susijusius su vaikais kaip, pavyzdžiui, dėl diskriminacijos išsilavinimo, sveikatos apsaugos srityje ir pan.⁶⁷.

1984 metų *Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą* bei jos pagrindu įsteigtas Komitetas prieš kankinimą. Konvencijoje įtvirtintas absoliutus kankinimų draudimas⁶⁸. Komitetas prieš kankinimą turi teisę nagrinėti individualias asmenų peticijas, todėl vaikai, kurių konvencinės teisės pažeistos, gali pasinaudoti joje nurodyta procedūra toms teisėms apginti.

Saugant vaikus nuo smurto didelę reikšmę turi ne tik universalūs žmogaus teisių standartai, bet ir regioniniu lygmeniu taikomi mechanizmai. Toliau aptarsime svarbiausias vaiko apsaugai skirtas regionines tarptautines sutartis.

1950 metų *Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija* (įsigaliojo – 1953) (toliau – EŽTK). Ši Konvencija ir jos Protokolai garantuoja teisę į gyvybę, laisvę ir saugumą, teisingą bylos nagrinėjimą, privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą, teisę į mokslą, laisvus rinkimus, užtikrina minties, sąžinės ir religijos, saviraiškos, susirinkimų ir asociacijų, taip pat ir kitas laisves bei teises, saugo nuosavybę, draudžia kankinimą ir vergiją⁶⁹. Valstybės įsipareigoja užtikrinti šias teises ir laisves kiekvienam jų jurisdikcijoje esančiam asmeniui, tarp jų ir vaikui. Konvencija apsiriboja tik dviem nuostatomis, tiesiogiai skirtomis vaiko apsaugai. EŽTK 6 straipsnyje įtvirtinta: „Teismo sprendimas turi būti paskelbtas viešai, tačiau spaudai ir publikai gali būti neleidžiama dalyvauti per visą teisminį nagrinėjimą ar jo dalį tiek, kiek to reikalauja visuomenės moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesai demokratinėje visuomenėje arba nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo interesai, ar tada, kai, teismo nuomone, būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pažeistų teisingumo interesus⁷⁰“, o 5 straipsnio 1 dalies d punktas skelbia, kad nepilnmetis gali būti sulaikomas tik pagal teisėtą potvarkį jo auklėjimo priežiūros tikslais ar kitais teisėtais suėmimo tikslais tam, kad būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui⁷¹. Reikia paminėti, kad

⁶⁷ Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. *Valstybės žinios* Nr. 108-2957, 1965 (1998), 5 straipsnis. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=64266&Condition2=>.

⁶⁸ Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą. *Valstybės žinios* Nr. 86-2393, 1998. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=64025&p_query=prie%C5%A1%20kankinim%C4%85%20ir%20kitok%C4%AF%20%C5%BEiaur%C5%B3.%20ne%C5%BEmoni%C5%A1k%C4%85%20ar%20%C5%BEemina%C4%AF%20elges%C4%AF%20ir%20baudim%C4%85%20&p_tr2=2.

⁶⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios* Nr. 40-987, 1950 (1995). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=19841&Condition2=>.

⁷⁰ EŽTK, *ibid.*, 6 straipsnis.

⁷¹ EŽTK, *ibid.*, 5 (1 d.) straipsnis.

nepaisant to, kad Konvencijoje nėra išskirtų atskirų straipsnių, reglamentuojančių konkrečiai vaikų apsaugą nuo smurto, tačiau EŽTK nustatytos pagrindinės teisės beveik nesiskiria nuo JT Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų. EŽTT ir Europos Žmogaus Teisių Komisija garantuoja, kad EŽTK ratifikavusios valstybės laikytųsi prisiimtų įsipareigojimų. Reikia paminėti, kad analizuojant EŽTT praktiką, EŽTK straipsniai taip pat taikomi ir vaiko atžvilgiu. Dažniausiai vaiko teisių apsaugai taikomas 3 straipsnis, draudžiantis kankinimą, 6 straipsnis, įtvirtinantis teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, 8 straipsnis, nustatantis teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, 14 straipsnis, draudžiantis diskriminaciją bei 1 protokolo 1 straipsnis, įtvirtinantis teisę į mokslą. EŽTT bei Europos Žmogaus Teisių Komisija savo praktikoje ne kartą nagrinėjo bylas, susijusias su fizinių bausmių tiek vaikams, tiek suaugusiems taikymu ir namuose, ir mokyklose, ir bausmių vykdymo sistemoje, ir kitose institucijose. Reikia atkreipti dėmesį, kad EŽTK numatytos teisės ir laisvės yra užtikrinamos vienodai, nepriklausomai nuo asmens amžiaus.

1996 metų *Europos Konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo*. Ši Konvencija pasirašyta tiek Europos Tarybos (toliau – ET), tiek valstybių, kurios nėra Europos Sąjungos (toliau – ES) narės, bet dalyvavo rengiant dokumentą. Konvencijoje įtvirtintas svarbiausių vaiko interesų apsaugos principas, nustatytos kai kurios procesinės priemonės, kuriomis pasinaudoję vaikai galėtų įgyvendinti ir ginti turimas teises. Vaikai, remiantis Konvencija, turi teisę naudotis savo teisėmis patys arba per institucijas⁷². Konvencijos pagrindu įkurtas Nuolatinis komitetas, kurio pagrindinė funkcija be su Konvencija susijusių problemų svarstymo, yra sprendimų įgyvendinimo priežiūra.

Kalbant apie vaikų apsaugą Lietuvoje, reikia paminėti, kad valstybė yra visų anksčiau išvardintų sutarčių dalyvė, todėl pagal tarptautinę teisę privalo užtikrinti juose įtvirtintas vaikų teises bei laisves. Be to, Lietuvoje galiojančiuose nacionaliniuose teisės aktuose taip pat yra draudžiamas smurtas. Konstitucijos 21 straipsnyje numatyta asmens neliečiamybė, orumo apsauga, bei draudimas „žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes⁷³“. Šis straipsnis taikomas visiems asmenims nedarant skirtumo pagal jų amžių. III Konstitucijos skirsnyje 38 straipsnio antroje bei 39 straipsnio trečioje pastraipose įtvirtinta, jog valstybė saugo ir globoja vaikystę, o nepilnamečius vaikus gina įstatymas⁷⁴.

Civilinėje teisėje CK XI skyriaus antrame skirsnyje „Vaiko teisės ir pareigos“ yra apibrėžti pagrindiniai vaiko teisių principai ir numatytos pareigos vaikams, o pirmame ir trečiame skirsniuose yra apibrėžtas tėvų ar teisėtų vaiko atstovų valdžios turinys vaikams, jų teisės ir pareigos bei

⁷² Europos konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo. Strasbūras: *Europos sutarčių serija*, 1996. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cdaf> .

⁷³ LR Konstitucija, *supra* note 9, 21 straipsnis.

⁷⁴ LR Konstitucija, *ibid.*, 38 (2), 39 (3) straipsniai.

atsakomybė auklėjant vaikus ir įgyvendinant jų teises⁷⁵. CK 3.161 straipsnyje yra numatytos tokios pagrindinės vaikų teisės: teisė gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę; teisė žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita; teisė gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamam ir aprūpinamam savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams ir pan⁷⁶. CK taip pat apibrėžiami atvejai, kada galima riboti tėvų valdžią vaikams. CK 3.180 straipsnyje įtvirtinta: „*Kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo*⁷⁷“. Civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) nurodoma, kad sprendžiant šeimų bylas turi būti užtikrinta vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, apibrėžiamas vaiko dalyvavimas teismo posėdžiuose, taip pat tėvų valdžios apribojimo atvejai, įvaikinimo procedūros ir kt.⁷⁸.

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo BK. Jame numatyta baudžiamoji atsakomybė asmeniui, kuris mušdamas, ar kitaip smurtaudamas sukėlė žmogui fizinį skausmą, nesunkiai jį sužalojo, arba trumpam susargdino, o veiką įvykdžius prieš vaiką - numatytos griežtesnės sankcijos. Be to, pagal BK 60 straipsnio 1 dalies 5 punktą tais atvejais, kai baudžiamoji veika padaroma prieš mažametį, tai pripažįstama kaip atsakomybė sunkinanti aplinkybė⁷⁹. Pažymėtina, kad BK atskirame skyriuje yra išskirti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai (vaiko pagrobimas arba vaikų sukeitimas, vaiko pirkimas arba pardavimas, vaiko palikimas, piktnaudžiavimas tėvų, globėjo (rūpintojo) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis, vaiko išnaudojimas pornografijai ir kita)⁸⁰. Kalbant apie administracinę atsakomybę, galima išskirti, kad ATPK 181 straipsnyje yra numatytos pasekmės už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams: veika „*užtraukia įspėjimą tėvams*⁸¹“.

Aptariant specialius įstatymus, kuriuose įtvirtintos tam tikros vaiko teisės ir pareigos, galima paminėti, kad Lietuvoje po Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo buvo priimti nauji teisės aktai, kurių pagalba siekiama užtikrinti efektyvesnę vaiko teisių apsaugą ir įgyvendinimą. Vienas iš tokių vaiko teisių apsaugą Lietuvoje reglamentuojančių specialių vaiko apsaugai skirtų dokumentų yra -

⁷⁵ CK, *supra* note 12, 11 skyrius.

⁷⁶ CK, *ibid.*, 3.161 straipsnis.

⁷⁷ CK, *ibid.*, 3.180 straipsnis.

⁷⁸ „Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso Kodeksas“. Vilnius: Valstybės žinios Nr. 36-1340, 2002. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=162435&Condition2=> .

⁷⁹ BK, *supra* note 15, 60 (1 b) straipsnis.

⁸⁰ BK, *ibid.*, 23 skyrius.

⁸¹ ATPK, *supra* note 17, 181 straipsnis.

LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kurio tikslas yra gerinti vaikų teisinę apsaugą. Šiame įstatyme, remiantis tarptautinės teisės normomis bei principais, nustatomos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausios garantijos. Šis įstatymas taip pat reguliuoja vaiko elgesio kontrolės bei jo atsakomybės pagrindines sąlygas, nustato tėvų, kitų fizinių ir juridinių asmenų atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus bendrąsias nuostatas, vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ir jų veiklos teisinius pagrindus. Įstatymo 56 straipsnyje numatyta, kad tais atvejais, kai tėvai arba kiti teisėti vaiko atstovai smurtaudami arba kitaip sukeldami pavojų vaikui piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla reali grėsmė vaiko sveikatai ar gyvybei, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija (arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija kartu su policija) nedelsdama paima vaiką iš tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų ir perduoda jį globoti (rūpintis juo) CK nustatyta tvarka⁸², o 10 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis⁸³. Įstatymo 49 straipsnyje įtvirtinta, jog vaiką, vengiantį atlikti savo pareigas, už drausmės pažeidimus tėvai, kiti teisėti atstovai gali drausminti savo nuožiūra, išskyrus fizinį ar psichologinį kankinimą, kitokį žiaurų elgesį, vaiko garbės ir orumo žeminimą⁸⁴. Autoriaus nuomone, šiuo įstatymu gan sėkmingai bandoma kruopščiai suderinti nacionalinį reguliavimą su Vaiko teisių konvencijos nuostatomis.

2007 metais priimtas LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, kurio tikslas pagal 1 straipsnį „*sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą*⁸⁵”.

Kitame specialiame teisės akte - *LR Švietimo įstatyme* - nurodytos už vaiką atsakingų subjektų teisės ir pareigos: 47 straipsnyje yra įtvirtintos tėvų (teisėtų vaiko globėjų) teisės ir pareigos - tėvai ar teisėti globėjai privalo „*sudaryti vaikui sveikas ir saugias gyvenimo sąlygas,*

⁸² LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *supra* note 10, 56 straipsnis.

⁸³ LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *ibid.*, 10 (2) straipsnis.

⁸⁴ LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *ibid.*, 49 straipsnis.

⁸⁵ „Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas”. *Valstybės žinios* Nr. 80-3214, 2007 (2010), 1 straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301806&p_query=Vaiko%20ir%20minimalios%20ir%20vidutin%C4%97s%20prie%C5%BEi%C5%ABros%20%C4%AFstatymas&p_tr2=2.

*apsaugoti jį nuo smurto, prievartos ir išnaudojimo*⁸⁶”, o 43 įstatymo straipsnyje įtvirtinta, kad mokyklos vadovas mokykloje turi užtikrinti „*sveiką, saugią, užkertančią kelią bet kokioms smurto, prievartos apraiškoms bei žalingiems įpročiams aplinką*”⁸⁷”.

2011 metais buvo priimtas ANSAAĮ. Pagal šio įstatymo 1 straipsnį, kadangi smurtu artimoje aplinkoje pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, tai šio įstatymo paskirtis „<...> *ginti asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje, kuris dėl jo žalos visuomenei priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų, greitai reaguoti į iškilusią grėsmę, imtis prevencijos priemonių, taikyti apsaugos priemonės ir teikti tinkamą pagalbą*”⁸⁸”. Pagal šio straipsnio 2 dalį yra apibrėžiama smurto artimoje aplinkoje samprata, subjektų teisės ir atsakomybė, prevencinių ir apsaugos priemonių taikymo pagrindai. Straipsnyje nurodyta, kad „*Vaiko apsauga nuo smurto reglamentuojama šiame įstatyme ir kituose Lietuvos Respublikos teisės aktuose*”⁸⁹”.

Toliau reikia aptarti institucijas, veikiančias užtikrinant vaikų apsaugą. Pagal LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnį valstybės, vietos savivaldos institucijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys privalo saugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos⁹⁰. Tokiu atveju, tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, kurie turi žinių apie vaiką, kuriam reikalinga pagalba, privalo apie jį pranešti vaiko teisių apsaugos tarnybai, policijai ar kitai kompetentingai institucijai. Galima paminėti, kad, remiantis dabartiniu teisiniu reguliavimu Lietuvoje, smurtą patyrusiam vaikui pagalbą ir apsaugą teikia vaikų teisių apsaugos tarnyba, policija, prokuratūra, teismai, pedagogines ir psichologines tarnybos ar medicinos įstaigos⁹¹.

Kalbant apie vaiko teises užtikrinančias valstybės ir vietos savivaldos institucijas Lietuvoje, reikia paminėti, kad pagal Konstituciją Seimas ir Prezidentas nustato valstybės politiką vaiko teisių apsaugos srityje, o Vyriausybė užtikrina šios politikos įgyvendinimą⁹². Pagal 2004 metais Vyriausybės priimtą nutarimą vaiko teisių apsaugos valdybos sritis be kitoms ministerijoms nustatytų kompetencijų priklauso Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Remiantis nutarimu, ši ministerija atlieka tokias funkcijas vaikų apsaugos srityje: „*formuoja ir įgyvendina vaiko teisių apsaugos politiką, kartu su kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis užtikrina tinkamą vaiko teisių apsaugą, <...> teisės aktų nustatyta tvarka organizuoja valstybės ir*

⁸⁶ „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas”. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2011, 47 straipsnis. Prieiga per internetą: http://www.sac.smm.lt/images/file/e_biblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf.

⁸⁷ LR Švietimo įstatymas, *ibid.*, 61 straipsnis.

⁸⁸ ANSAAĮ, *supra note 25*, 1 straipsnis.

⁸⁹ ANSAAĮ, *ibid.*, 2 straipsnis.

⁹⁰ LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *supra note 10*, 43 straipsnis.

⁹¹ Šalaševičiūtė, R., ir Žemaitytė, E., *supra note 42*, p. 28, 30, 32, 38 it t.t.

⁹² Šalaševičiūtė, R., ir Žemaitytė, E., *ibid.*, p. 15.

savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje, <...> kaupia, sistemina ir analizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų pateiktą informaciją vaiko teisių apsaugos klausimais, <...> teikia pagal kompetenciją valstybės ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos klausimais, <...> koordinuoja ir rengia ataskaitas apie tai, kaip Lietuvoje vykdomos ministerijos kompetencijai priskirtos tarptautinės sutartys vaiko teisių apsaugos klausimais, ir teikia jas tarptautinėms organizacijoms, <...> kartu su Sveikatos apsaugos ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Teisingumo ministerija ir Vidaus reikalų ministerija rūpinasi paslaugų vaikams prieinamumu, <...> rengia ir vykdo vaikų socialinę apsaugą tobulinančias programas⁹³”. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pavaldi Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba, kurios tikslas yra užtikrinti, kad funkcionuotų bendra vaiko teisių apsaugos sistema, būtų įgyvendintos vaiko teisių apsaugos priemonės tam, kad būtų apsaugoti kiekvieno vaiko teisėti interesai, teisė į šeimą⁹⁴. Be to tarnyba privalo tobulinti vaiko teisių apsaugos sistemą, taip pat turi įgyvendinti vaiko teisių apsaugą bei skatinti bendradarbiavimą, rengti teisės aktus, susijusius su tarnybos funkcijomis, koordinuoti VTAS⁹⁵. Kalbant apie kitas ministerijas, galima išskirti Švietimo ir mokslo ministeriją, kuri turi rūpintis vaiko teisių įgyvendinimu švietimo srityje, kur vienas iš tikslų yra įgyvendinti tokias švietimo priemones, kurios apsaugotų vaikus nuo smurto prieš juos; LR Sveikatos apsaugos ministeriją, kuri turi rūpintis kokybiškais sveikatos apsaugos paslaugomis vaikams, taip pat turi dalyvauti formuojant vaiko teisių apsaugos politiką valstybėje; LR Vidaus reikalų ministeriją, kurios pagrindinės funkcijos vaiko apsaugos srityje - duomenų apie vaikus bei jų atžvilgiu padarytus nusikaltimus kaupimas ir analizavimas, taip pat programų, skirtų vaikų nusikalstamumui, smurtui prieš vaikus, prekybos vaikais, kitų vaiko teisių pažeidimo prevencijai, rengimas ir įgyvendinimas⁹⁶.

Dar viena vaiko teisėmis besirūpinanti institucija yra Konstitucijos 73 straipsnyje numatyta Vaiko teisių kontrolieriaus pareigybė. Remiantis šiuo Konvencijos straipsniu bei kitais tarptautiniais ir nacionaliniais įstatymais Lietuvoje priimtas LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, kurio tikslas sudaryti tokias teisinės prielaidas, kad būtų užtikrintas Vaiko teisių konvencijos ir kitų su vaiko apsauga susijusių teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje⁹⁷. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nurodoma, kad kontrolieriaus įstaigos kompetencija apima atsakomybę

⁹³ „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo”. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 194, 2004, 2 (1) straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=241545&p_query=&p_tr2=.

⁹⁴ Šalaševičiūtė, R, ir Žemaitytė, E., *supra* note 42, p. 16.

⁹⁵ LR Vyriausybės nutarimas Nr. 194, *supra* note 95., 2 straipsnis.

⁹⁶ Šalaševičiūtė, R, ir Žemaitytė, E., *supra* note 42, p. 3 skyrius.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. LR Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, 2014, 9 puslapis. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/ATMQTAUA.PDF>.

už vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų vykdymo kontrolę ir priežiūrą, valstybės, savivaldos, nevalstybinių institucijų bei organizacijų ir privačių asmenų veiklos, dėl kurios gali būti pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai, kontrolę⁹⁸. Ši institucija priima rekomendacinius sprendimus bei nešališkas išvadas, kuriais siekiama atkreipti dėmesį į priimtus sprendimus, ištirti vaikų teisių ir jų teisėtų interesų pažeidimų priežastis ir rasti galimus problemų sprendimo būdus bei priemones.

Kaip buvo minėta anksčiau, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais, visi asmenys, esant vaiko teisių pažeidimui arba įtarimui apie galimą smurtą, privalo tinkamai reaguoti. Pavyzdžiui, CK 3.250 straipsnyje įtvirtinta mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros, policijos ir kitų institucijų darbuotojų, taip pat kitų asmenų, kurie turi duomenų apie nepilnamečius, likusius be tėvų globos, taip pat apie žiaurų tėvų elgesį su vaikais, tėvų ligą, mirtį ir kitokius vaiko interesus ir teises pažeidžiančius faktus, pareiga apie tai nedelsiant informuoti Valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją pagal vaiko ar savo gyvenamąją vietą⁹⁹. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnio 4 dalis teigia, kad fizinis ar juridinis asmuo, kuris turi žinių apie vaiką, kuriam būtina pagalba, privalo pranešti apie tai policijai, VTAS ar kitai kompetentingai institucijai¹⁰⁰, o to paties įstatymo 57 straipsnio 3 dalyje nustatyta valstybės bei savivaldybių darbuotojų, atsakingų už vaiko auklėjimą ir priežiūrą, pareiga nedelsiant informuoti kompetentingas institucijas apie jiems žinomus vaiko teisių pažeidimus¹⁰¹. Toks reguliavimas yra teisingas, nes kaip, pavyzdžiui, teigia I. Tamutienė (2005), vaikai apie savo teisių pažeidimus institucijoms patys praneša labai retais atvejais¹⁰².

Kalbant apie konkrečias institucijas, reikia paminėti, kad smurto prieš vaikus atvejais pagalbą pirmiausia turi teikti policija bei prokuratūra, kurie įstatymų nustatyta tvarka asmenims, keliantiems grėsmę vaiko saugumui ir sveikatai, skiria civilines, administracines ar baudžiamojo poveikio priemones¹⁰³. Remiantis galiojančiais įstatymais, esant įtarimui apie smurtą, visa informacija turi būti perduota policijai arba prokuratūrai, kurios ištyrusios ir įvertinusios turimą ir surinktą informaciją, sprendžia, ar pradėti ikiteisminį tyrimą. Baigus ikiteisminį tyrimą, byla nutraukiama, arba perduodama teismui, kuris nagrinėja bylą teisme bei priima jame tam tikrą sprendimą. Po bylos nagrinėjimo teisme vaiko teisėmis privalo rūpintis VTAS, kuris yra pagrindinė

⁹⁸ LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *supra* note 10, 59 (4) straipsnis.

⁹⁹ CK, *supra* note 12, 3.250 straipsnis.

¹⁰⁰ LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *supra* note 10, 43 (4) straipsnis.

¹⁰¹ LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, *ibid.*, 57 (3) straipsnis

¹⁰² Tamutienė, Ilona. *Vaikų aukų teisinės ir socialinės apsaugos struktūrinių trūkumų šalinimo galimybės Lietuvoje*. Vilnius: Jurisprudencija, 2005.

¹⁰³ Šalaševičiūtė, R, ir Žemaitytė, E., *supra* note 42, p. 28.

institucija, veikianti savivaldybių lygmenyje, besirūpinti vaiko teisių apsaugos įgyvendinimu¹⁰⁴. Tam, kad būtų tinkamai įgyvendinta VTAS pareiga padėti smurtą patyrusiam vaikui, skyriui suteikta daug įgaliojimų: jos pareigūnai dažniausiai atlieka psichologinę ir fizinę prievartą patyrusio vaiko ir jo šeimos narių apklausą, tiria buitines sąlygas, surašo aktus, sprendžia klausimą dėl vaiko atskyrimo nuo šeimos, taip pat esant smurtui prieš vaikus, įvertinus visas situacijos aplinkybes, nusprendžia, ar reikia informaciją perduoti policijai ar prokuratūrai, bei atlieka kitas funkcijas, kuriomis garantuojama konkrečiu atveju vaiko apsauga, saugumas ir gynyba¹⁰⁵.

Būtina atkreipti dėmesį, kad pagal Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas, kurios į nacionalinę teisę turėjo būti perkeltos 2015 m. lapkričio 16 d., nukentėjusieji nuo smurto artimoje aplinkoje be kitokios pagalbos turi teisę gauti ir specializuotą kompleksinę pagalbą¹⁰⁶. Pagal ANSAAĮ tokia pagalba Lietuvoje teikiama iš VTAS¹⁰⁷. Reikia pabrėžti, kad pagal Lietuvos teisinį reguliavimą policijos pareigūnai, atvykę į smurto artimoje aplinkoje įvykio vietą, turi pareigą informuoti smurtą patyrusį asmenį, kad su juo susisieks institucija, teikianti specializuotą kompleksinę pagalbą, o apie nukentėjusius nuo smurto šeimoje vaikus nedelsdami patys turi pranešti VTAS, kuri nedelsdama privalo susisiekti su nukentėjusiais: ANSAAĮ nurodyta, kad policijos pareigūnai nedelsdami, bet ne vėliau kaip kitą darbo dieną, turi pranešti VTAS, jeigu nepilnametis patyrė smurtą artimoje aplinkoje ar buvo jo liudininkas ar gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta¹⁰⁸. Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu (2012), šie veiksmai pavesti atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnams, pradėjus ikiteisminį tyrimą¹⁰⁹. Deja, realioje praktikoje šios teisės normos taikomos ydingai. VTAS ataskaitoje nurodo, kad jų turimais duomenimis, 2014 m. nuo smurto nukentėjo 1192 vaikai, o Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis per 2014 m. nuo smurto nukentėjo 1337 vaikai¹¹⁰. Anot VTAS ataskaitos, statistinių duomenų skirtumas žymi tai, kad policija ne apie visus žinomus smurto prieš vaikus atvejus pranešė skyriui¹¹¹. Kitoje 2015 m. gegužės 15 d. Valstybinio audito parengtoje ataskaitoje „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas“, kurioje buvo analizuojama, ar smurto

¹⁰⁴ Šalaševičiūtė, R, ir Žemaitytė, E., *supra* note 42, p. 30.

¹⁰⁵ Šalaševičiūtė, R, ir Žemaitytė, E., *ibid*, p. 30-32.

¹⁰⁶ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR“. *Strasbūras*, 2012. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>.

¹⁰⁷ ANSAAĮ, *supra* note 25, 7 straipsnis.

¹⁰⁸ ANSAAĮ, *ibid*, 9 (3) straipsnis.

¹⁰⁹ „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje tvarkos aprašas“. *Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas Nr. 5-V-84*, 2012, 12 straipsnis. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ECBFDB48282C>.

¹¹⁰ 2014 metų VTAS veiklos ataskaita, *supra* note 2, p. 29.

¹¹¹ 2014 metų VTAS veiklos ataskaita, *ibid*, p. 25.

artimoje aplinkoje apsauga (tame tarpe ir vaikų apsauga) yra organizuojama rezultatyviai, ar smurtą patyrusiems asmenims nedelsiant pasiūloma pagalba ir kiti su smurtu artimoje aplinkoje susiję aspektai, buvo ištirta, kad policijos pareigūnai dažniausiai VTAS nepraneša apie atvejus, kai vaikas buvo smurto liudininkas¹¹². Be to, pagal ANSAAĮ, VTAS veiksmai gavus pranešimą apie smurto prieš vaiką artimoje aplinkoje atvejį, kai vaikas buvo liudininkas ar gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, turi būti būtinos pagalbos vaikui suteikimo iniciavimas, kur pirmasis žingsnis yra susisiekti su nukentėjusiu nuo smurto asmeniu¹¹³. Minėtoje audito ataskaitoje nurodoma, kad tiriamais atvejais VTAS su visais vaikais ar jų atstovais susisiekė, tačiau su beveik puse jų vėliau nei kitą darbo dieną nuo pranešimo iš policijos gavimo dienos¹¹⁴. Buvo nustatyta, kad 8 iš 14 atvejų VTAS be pateisinamų objektyvių priežasčių delsė susisiekti su vaikais, patyrusiais smurtą, ar jų atstovais, o tokiais atvejais didėja rizika, kad vaikai laiku negaus reikalingos pagalbos, dėl ko jie gali tapti pakartotinio smurto aukomis¹¹⁵.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad tarptautiniu lygiu vaiko, kaip ir suaugusiojo, apsauga nuo smurto yra plačiai reglamentuota tarptautinėse sutartyse: Vaiko teisių apsaugos konvencijoje, EŽTK, TPPTP, TESKTP ir kitose. Lietuva yra šių tarptautinių sutarčių dalyvė, be to, nacionaliniu lygiu taip pat galioja ne vienas teisės aktas, įtvirtinantis vaikų apsaugą: LR Konstitucija, LR Vaiko teisių pagrindų įstatymas, ANSAAĮ, BK, CK, ATPK bei kiti. Reikia paminėti, kad vaiko teisių užtikrinimo srityje Lietuvoje veikia ne viena kompetentinga institucija, todėl tam, kad efektyviai būtų užtikrinta smurtą patyrusių vaikų apsauga, svarbus įstatymuose numatytas tų institucijų glaudus bendradarbiavimas. Deja, praktikoje ne visais atvejais tinkamai užtikrinama vaiko apsauga – pasitaiko, kad policijos pareigūnai nepraneša apie smurtą patyrusius vaikus VTAS, dėl ko laiku negavus arba išvis negavus informacijos, apsunkinamas šios institucijos teikiamos pagalbos organizavimas. Be to, ir patys skyriai kartais veikia ydingai: dažnu atveju delsiama be pateisinamų priežasčių susisiekti su smurtą patyrusiu vaiku, o tai neužtikrina tinkamos vaiko apsaugos. Dėl šių priežasčių vaikui, kuris jau patyrė smurtą, kyla grėsmė nukentėti nuo pakartotinio smurto.

¹¹² Valstybinio audito ataskaita: *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas*. Vilnius: Valstybės kontrolė Nr. VA-P-40-1-8, p. 30.

¹¹³ ANSAAĮ, *supra* note 25, 7 (4) straipsnis.

¹¹⁴ Valstybinio audito ataskaita, *supra* note 112, p. 30.

¹¹⁵ Valstybinio audito ataskaita, *ibid.*, p. 30.

2. VAIKŲ APSAUGA NUO FIZINIO IR PSICHOLOGINIO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE

2.1. Fizinų bausmių problematika

Lietuvoje galiojantys įstatymai neapibrėžia visų galimų fizinio ir psichologinio smurto prieš vaikus formų ir rūšių draudimo artimoje aplinkoje. Toks požiūris buvo išsakytas ŽTSI surengtoje konferencijoje „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2013-2014: apžvalga“ bei jo atliktoje 2013–2014 Žmogaus teisių apžvalgoje, kur teigiama: „2011 m. pabaigoje įsigaliojus Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui, vaikų teisinė apsauga nuo smurto buvo sustiprinta. Tačiau teisės aktų visuma neužtikrina visapusiškos vaiko apsaugos nuo visų formų smurto, taip pat ir fizinų bausmių. Nesant aiškaus valstybės požiūrio į fizinų bausmių taikymą, visuomenėje gajį tolerancija smurtui kaip „auklėjimo“ priemonei, o vyraujant tokioms visuomenės nuostatoms, sudėtinga vykdyti veiksmingą smurto prieš vaikus prevenciją ir visuomenės švietimą apie nesmurtinius vaikų auklėjimo būdus¹¹⁶“. Lietuvoje tai, kas suprantama fizine bausme, šiai dienai yra labai subjektyvus klausimas. LR Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtinta: „<...> tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais <...>¹¹⁷“. Konstitucija tiesiogiai įpareigoja tėvus auklėti vaikus, o kiti nacionaliniai teisės aktai tiesiogiai nedraudžia fizinų bausmių. Kai kurie Lietuvos autoriai teigia, kad pagal dabartinį teisinį reguliavimą Lietuvoje vaikų auklėjimas naudojant tam tikro pobūdžio fizines bausmes, jei jos nesudaro žiauraus ar kankinamo elgesio požymių, yra teisė į privatų šeimos gyvenimą¹¹⁸. Reikia pabrėžti, kad toks požiūris, bei aiškaus reglamentavimo Lietuvos teisinėje sistemoje nebuvimas, neužtikrina EŽTK bei JT Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo bei formuojamos tarptautinės praktikos.

2.1.1. Fizinų bausmių draudimas tarptautinėje teisėje

Vaiko teisių konvencijos preambulė skelbia: „<...> vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek ir po jo <...>¹¹⁹“. Konvencijos 19 straipsnyje įtvirtinta: valstybės dalyvės, siekdamos apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito

¹¹⁶ Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2013-2014: apžvalga. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2015, p. 53. Prieiga per internetą: <http://pasidomek.lt/lt/i-smurtas-artimoje-aplinkoje-ir-smurtas-pries-moteris>.

¹¹⁷ LR Konstitucija, *supra* note 9, 38 straipsnis.

¹¹⁸ Sakalauskas, Gintautas, ir Ūselė, Laura. *Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai*. Vilnius: Teisės problemos, 2007, p. 29. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/2007-2-sakalauskas-usele.pdf>.

¹¹⁹ JT Vaiko teisių konvencija, *supra* note 4, preambulė.

jį globojančio asmens, imasi visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių. Konvencijos 19 straipsnyje yra įtvirtintos priemonės, kuriomis siekiama vaiko interesų užtikrinimo - valstybės yra įpareigosios pasitelkti reikiamus teisinius, administracinius, socialinius ir švietimo įrankius¹²⁰. JT VTK Vaiko teisių konvenciją interpretuoja kaip draudžiančią bet kokios rūšies ir formos fizines bausmes¹²¹. Taigi, remiantis Konvencijos nuostatomis valstybės turi pozityvią pareigą savo nacionaliniais teisės aktais įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kuris saugotų vaiką nuo bet kokio smurto grėsmės. Tačiau valstybė, įgyvendindama savo pareigą užtikrinti vaiko apsaugą nuo fizinio ir psichologinio smurto artimoje aplinkoje, yra priversta kištis į privatų šeimos gyvenimą. Žmogaus teisių požiūriu kyla klausimas, ar valstybė turi teisę, ir jei taip, koku mastu gali riboti privatų šeimos gyvenimą, siekdama apsaugoti vaiką nuo fizinio ar psichologinio smurto šeimoje. Norint atsakyti į šį klausimą, reikia paanalizuoti tarptautinį teisinį reguliavimą ir teismų praktiką šių teisių pažeidimų kontekste.

Remiantis EŽTK pagrindiniu valstybės uždaviniu tampa proporcingas šeimos santykių reguliavimas ir vaiko interesų pusiausvyra. EŽTK 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamumas ir susirašinėjimo slaptumas¹²². EŽTT jurisprudencijoje privataus gyvenimo samprata suprantama plačiaja prasme, todėl pripažįstama, kad ją sudaro ir asmens fizinis bei psichologinis neliečiamumas¹²³. Anot Ursulos Kilkelly, tarptautiniu lygiu pripažįstama, kad asmenų, ypač jauno amžiaus, fizinis ir psichologinis neliečiamumas yra pažeidžiamas taikant fizines bausmes kaip auklėjamojo pobūdžio priemones¹²⁴. Taip pat pripažįstama, kad fizinių bausmių artimoje aplinkoje uždraudimas yra teisėtas kišimasis į šeimos gyvenimą ir nepažeidžia tėvų ar teisėtų globėjų šeimos privataus gyvenimo teisės ar religijos laisvės¹²⁵. Tokio pat požiūrio laikosi ir įvairūs kompetentingi tarptautiniai organai priimdami sprendimus konkrečių ginčų atveju. Pavyzdžiui, 1982 metais Europos Žmogaus Teisių Komisija byloje *Septyni asmenys prieš Švediją* atmetė Švedijos piliečių prašymą, kuriame buvo teigiama, kad 1979 metais Švedijos priimtas draudimas tėvams naudoti fizines bausmes yra teisės į privatų šeimos gyvenimą ir religijos laisvės pažeidimas. Komisija sprendime pabrėžė, jog faktinis priimto įstatymo poveikis - skatinti nenaudoti

¹²⁰ JT Vaiko teisių konvencija, *supra* note 4, 19 straipsnis.

¹²¹ *Eliminating corporal punishment*. Belgija: Europos Komisija, 2007, p. 18.

¹²² EŽTK, *supra* note 69, 1 straipsnis.

¹²³ *Human Rights Review 2012*. ECHR, 2012, p. 78. Prieiga per internetą: http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/humanrights/ehrc_hrr_full_v1.pdf.

¹²⁴ Kilkelly, Ursula. *The right to respect for private and family life, A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Right*. Human rights handbooks: 2003, p. 11. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007ff47>.

¹²⁵ EK monografija., *supra* note 121, p. 19, 20.

fizinių bausmių, kad būtų užkirstas kelias piktnaudžiavimui ir nesaikingumui - yra įprasta priemonė kontroliuoti smurtui, kuris yra nukreiptas prieš potencialiai silpnus ir pažeidžiamus visuomenės narius - vaikus¹²⁶. Kitoje byloje Pasaulinė organizacija prieš kankinimą 2003 metais pateikė skundą Europos socialinių teisių komitetui prieš Italiją, kuri nesilaikė Europos socialinės chartijos 17 straipsnio nuostatų, t. y. teisės į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą, dėl ko fizinių bausmių naudojimas buvo leidžiamas tiek mokyklose ir kitose institucijose, tiek šeimoje. Europos socialinių teisių komitetas savo pateiktoje išvadoje pabrėžė, kad vien tai, kad smurtas prieš vaikus yra baudžiamas pagal baudžiamuosius įstatymus kaip kvalifikuotos sudėties veika, neužtikrina pakankamos vaiko apsaugos nuo smurto, jei civilinėje ar baudžiamojoje teisėje nėra įtvirtintas draudimas ir numatytos sankcijos už bet kokią kitokį žeminantį vaiką baudimą ar elgesį su juo. Skundo atveju komitetas pripažino, kad vis dėl to nebuvo pažeistas Chartijos 17 straipsnis, nes Italijos nacionaliniai teismai aiškindami galiojančias teisės normas priimtuose sprendimuose laikėsi pozicijos, kad nesvarbu kokios rūšies, formos, intensyvumo fizinės bausmės bebūtų, jos visada yra neleidžiamos auklėjamojo pobūdžio priemonės vaikui¹²⁷. Lygiai taip pat Pasaulinės organizacijos prieš kankinimus 2003 metais prieš Portugaliją pateiktoje byloje, komitetas pabrėžė, kad užtenka ir to, kad teismai interpretuoja esamus įstatymus taip, kad šie saugotų vaikus nuo bet kokios formos ir rūšies smurto¹²⁸. Tokiu atveju tarptautinėje praktikoje laikomasi pozicijos, kad valstybė nepažeidžia tarptautinių įsipareigojimų, jei nors ir įstatymas tiesiogiai neapibrėžia fizinės bausmės draudimo, tačiau teismai, aiškindami smurtą prieš vaikus draudžiančius įstatymus, draudžia bet kokios formos ir rūšies smurtą nukreiptą prieš vaikus.

EŽTT savo sprendimuose taip pat pasisako prieš fizinės bausmės kaip auklėjamosios priemonės vaikui taikymą artimoje aplinkoje. Teismas, spręsdamas bylas, kuriose buvo panaudotas vienoks ar kitoks fizinis ar psichologinis smurtas prieš vaikus, yra nustatęs valstybių, esančių EŽTK dalyvėmis, pozityvią pareigą pagal Konvencijos 1 straipsnį apsaugoti asmenis, esančius valstybės jurisdikcijoje. Teismas laikosi pozicijos, kad nors tokio pobūdžio bylose valstybė nėra tiesioginis agresorius - vaiko teisių pažeidėjas - bet kadangi valstybė veikia per kompetentingas institucijas, tai ji privalo užkirsti kelią smurtui. Valstybė šią pareigą gali pažeisti neįtvirtinusi efektyvaus draudimo naudoti smurtą prieš vaikus arba nereguliuojanti veiksmingo tokio draudimo įgyvendinimo¹²⁹. EŽTT, spręsdamas valstybės pozityvios atsakomybės už smurtą prieš vaiką klausimą konkrečių

¹²⁶ Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *Seven Individuals v. Sweden*, 1982, Nr. 8811/79.

¹²⁷ Europos socialinių teisių komiteto sprendimas *OMCT v. Italy*, 2003, Nr. 19/2003. Prieiga per internetą: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC19CaseDoc1_en.pdf.

¹²⁸ Europos socialinių teisių komiteto sprendimas *OMCT v. Portugal*, 2003, Nr. 20/2003.

¹²⁹ *Research report: Child sexual abuse and child pornography in the Court's case-law*. Europos Komisija, 2011, p. 4. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_child_abuse_ENG.pdf.

bylų atveju yra nustatęs testą, pagal kurį pirmiausia nustatoma, ar konkreči veika yra EŽTK 3 straipsnyje įtvirtintos teisės pažeidimas, o tada nustatoma, ar valstybė žinodama/turėdama žinoti, kad vaikui gresia/yra pavojus imasi visų tinkamų ir efektyvių priemonių pažeidimui užkirsti¹³⁰. Kalbant apie tai, ar fizinė bausmė gali būti prilyginama EŽTK 3 straipsnio pažeidimui, reikia paminėti 1978 metų bylą *Tyrer prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje EŽTK pirmą kartą pasisakė apie fizinės bausmės kaip auklėjamosios priemonės nepriimtinumą. Byloje teismas pabrėžė, kad fizinė bausmė, kuri vaikui sukelia skausmą ar nemalonius pojūčius, yra prilyginama kankinimui, kuris prieštarauja EŽTK 3 straipsnio nuostatom. Byloje konstatuota, kad vaiko baudymas pažeidžia teisę į kūno vientisumą bei neliečiamumą, todėl tai yra nežmoniškas ir žeminantis elgesys EŽTK 3 straipsnio prasme¹³¹. Vėlesnėse bylose, EŽTT praplėtė fizinės bausmės sąvokos aiškinimą ir atkreipė dėmesį į tai, kad privataus šeimos gyvenimo teisė gali būti ribojama, jei tai daroma tam, kad vaikas būtų tinkamai teisiškai apsaugotas¹³². Pavyzdžiui, byloje *A. prieš Jungtinę Karalystę* patėvio taikyta fizinė bausmė posūniui (mušimas rykšte) buvo pripažintas žeminančiu elgesiu, pažeidžiančiu EŽTK 3 straipsnį. Šioje byloje EŽTT, įvertinęs visas aplinkybes, konstatavo, kad fizinių bausmių taikymas artimoje aplinkoje yra nepateisinama auklėjimo priemonė ir valstybė turi pozityviąją pareigą pagal EŽTK 3 straipsnį apsaugoti savo gyventojus, ypač esančius jauno amžiaus bei pažeidžiamus asmenis, todėl Jungtinė Karalystė, toleruodama tėvų savo vaikams taikomas priimtino pobūdžio bausmes ir neuždrausdama jų nacionalinėje teisėje, nesuteikė reikiamos apsaugos savo piliečiams. Sprendime teismas pabrėžė, kad valstybėje būtina pozityvi reforma, kuri neskatintų fizinių bausmių taikymo vaikams¹³³.

Taigi, apibendrinant tarptautinę praktiką, autorius pastebi, kad yra laikomasi pozicijos, jog teisė į privatų šeimos gyvenimą nėra absoliuti, o tinkamas vaiko auklėjimas nėra paliekamas vien tik tėvų vidiniam įsitikinimui. Kadangi fizinė bausmė kaip tokia prieštarauja EŽTK nuostatom, tai

¹³⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *A. prieš Jungtinę Karalystę*, 1998, Nr. 25599/94. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58232#%7B%22itemid%22%3A%22001-58232%22%7D>; Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Z. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 2001, Nr. 29392/95. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59455#%7B%22itemid%22%3A%22001-59455%22%7D>; Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *E. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 2002, Nr. 33218/96. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-655581-661508#%7B%22itemid%22%3A%22003-655581-661508%22%7D>; Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *E.S. ir kiti prieš Slovakiją*, 2009, Nr. 8227/04. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/caselaw/CASE%20OF%20E.S.%20AND%20OTHERS%20v.%20SLOVAKIA.pdf> ir kt.

¹³¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Tyrer v. UK*, 1978, Nr. 5856/72. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587#%7B%22itemid%22%3A%22001-57587%22%7D>.

¹³² EK monografija, *supra* note 121, p. 20.

¹³³ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *A. prieš Jungtinę Karalystę*, 1998, Nr. 25599/94. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58232#%7B%22itemid%22%3A%22001-58232%22%7D>.

valstybė privalo imtis aktyvių veiksmų saugodama vaiko teises ir laisves, t.y. šioje srityje žmogaus teisių apsauga įpareigoja valstybes įsikišti į privačią šeimos sferą tų teisių pažeidimų atveju. Šeimos gyvenimo teisės ribojimus gali numatyti tik įstatymas, nes akivaizdu, kad tik tada, kai fizinės bausmės yra reglamentuotos įstatymo, viešojo intereso subjektai, t. y. kompetentingos institucijos, turi teisėtą pagrindą pradėti nagrinėti smurto prieš vaiką artimoje aplinkoje atvejį¹³⁴. Taigi, šalys, ratifikavusios EŽTK ir Vaiko teisių apsaugos konvenciją, yra įpareigtos užtikrinti jos nuostatų, tame tarpe ir fizinių bausmių draudimo, įgyvendinimą nacionalinėje teisėje.

2.1.2. Fizinių bausmių draudimas Lietuvos teisinėje sistemoje

Kalbant apie fizinių bausmių draudimą Lietuvoje, reikia paminėti, kad Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje, JT Vaiko teisių konvencijos 18 straipsnio 1 dalyje, CK 3.155 straipsnyje, Vaiko teisių pagrindų įstatymo 3 straipsnyje, 4 straipsnio 7 punkte bei to paties įstatymo 11 straipsnyje įtvirtintos principinės vaiko teisių apsaugos nuostatos dėl prioritetingos tėvų pareigos užtikrinti vaikų teises ir interesus¹³⁵. Pagal ANSAAĮ 2 straipsnio 5 punktą smurtas - veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą¹³⁶. Pagal Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą yra draudžiama vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis. Įstatymo 49 straipsnyje numatyta: „*Vaiką, vengiantį atlikti savo pareigas, už drausmės pažeidimus tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai gali atitinkamai drausminti savo nuožiūra, išskyrus fizinį ar psichinį kankinimą, kitokį žiaurų elgesį, vaiko garbės ir orumo žeminimą*“¹³⁷. Įstatyme už šių straipsnių pažeidimą numatyta įstatymų nustatyta civilinė, administracinė arba baudžiamoji atsakomybė¹³⁸. Tokiu atveju nors Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnis ir EŽTK 3 straipsnis numato draudimą naudoti fizines bausmes, o EŽTT yra nustatęs, kad valstybės turi pozityvią pareigą imtis priemonių, kad apsaugotų vaiką nuo bet kokios rūšies ir formos smurto, analizuojant Vaiko teisių pagrindų įstatymo ir ANSAAĮ nuostatas, aišku, kad šie įstatymai tiesiogiai neįtvirtina fizinės bausmės draudimo. Galima pastebėti, kad šiuose teisės aktuose yra įtvirtintas draudimas naudoti tam tikros rūšies poveikį vaiko atžvilgiu, tačiau nėra aiškiai įtvirtinta, kas laikoma fiziniu ar psichologiniu smurtu prieš vaikus. Būtent dėl to tampa nebeaišku, kokios rūšies ir pobūdžio smurtas prieš vaikus šeimoje yra draudžiamas, bei kas yra Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 49 straipsnyje įtvirtinta leidžiama tėvams taikyti auklėjamojo poveikio drausminė priemonė vaikui. Lietuvoje

¹³⁴ EK monografija, *supra* note 121, p. 11.

¹³⁵ Tamošiūnas, Teodoras, ir Želvytė, Viktorija. *Vaiko teisių apsaugos sistemos valdymo prioritetai: teisinės bazės ir savivaldybių ekspertų nuostatų analizė*. Šiauliai: Ekonomika ir valdyba: aktualijos ir perspektyvos, 2010, p. 153. Prieiga per internetą: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/2010_4_20/tamosiunas_zelvyte.pdf.

¹³⁶ ANSAAĮ, *supra* note 25, 2 (5) straipsnis.

¹³⁷ LR Vaiko teisių pagrindų įstatymas, *supra* note 10, 49 straipsnis.

¹³⁸ LR Vaiko teisių pagrindų įstatymas, *ibid.*, 49 straipsnis.

fizinės bausmės taikymas nėra laikomas neteisėta veika, nebent tai būtų fizinis kankinimas ar kitoks žiaurus elgesys, įtvirtintas įstatymo 49 straipsnyje. Kitu atveju, lengvesnės fizinio poveikio priemonės naudojimas prieš vaiką, neatsiradus tiesioginių padarinių nėra laikoma fiziniu ar psichologiniu smurtu. Kaip teigia G. Sakalauskas ir L. Ūselė (2007), taikant įstatymus, kurie nustato atsakomybę už tam tikrą prievartą prieš vaikus, tėvų taikomos fizinės bausmės paprastai nepatenka į tuose įstatymuose apibrėžtas sąvokas ar juose nurodytų veikų sudėtis (fizinis ar psichinis kankinimas). Pagal autorius dažniausia to priežastis yra ta, kad tokios bausmės auklėjant vaikus laikomos mažareikšmėmis ir patenkančiomis į tėvų atsakomybės auklėti savo vaikus ribas¹³⁹. Be to, kadangi ši veika laikoma privačiu šeimos gyvenimu, tai valstybės institucijos nėra linkusios kištis į šeimos reikalus tų pažeidimų atveju, jei neatsiranda tam tikrų realių pasekmių¹⁴⁰. Tokiu atveju dėl gajaus visuomenės požiūrio, kad tokios veikos nėra vaiko teisių pažeidimai, o yra tėvų pareigos auklėti vaiką viena iš įgyvendinimo priemonių, vaiko teisė būti apsaugotam nuo fizinių bausmių Lietuvoje nėra tinkamai įtvirtinta. Reikia paminėti, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad už fizinio ar psichologinio smurto demonstravimą vaikams, jų įtraukimą į nusikalstamą ar kitą neteisėtą veiką taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė¹⁴¹. Remiantis šiuo straipsniu fizinis ir psichologinis smurtas turi būti uždrausti BK bei ATPK. Reikia pabrėžti, kad šiuose įstatymuose, kaip ir anksčiau aptartuose, nepateikiama fizinės bausmės samprata - nė vienas iš šių įstatymų aiškiai ir nedviprasmiškai neuždraudžia fizinės bausmės taikymo artimoje aplinkoje. Kaip teigia G. Sakalauskas ir L. Ūselė (2007), abiejuose kodeksuose yra įtvirtintas draudimas vaiką, kaip ir bet kurį kitą žmogų, kankinti, žaloti, žeminti, kitaip žiauriai elgtis, o tėvams yra suteikiama teisė vaiką drausminti savo nuožiūra, jei toks auklėjimas nėra fizinis ar psichologinis kankinimas, žiaurus ar nežmoniškas elgesys¹⁴².

Analizuojant teisinę vaiko apsaugą nuo smurto Lietuvoje toliau aptarsime administracinės atsakomybės klausimą. Kaip buvo minėta, ATPK *fizinės bausmės* terminas nėra įtvirtintas. Fizinė jėga, kuri naudojama prieš vaiką, kodekse įvardijama kaip trukdis naudotis vaiko teisėtais interesais - ATPK 181 straipsnyje reglamentuota, kad tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams užtraukia jiems įspėjimą. Šiame straipsnyje įtvirtinta tėvų atsakomybė už pareigų savo vaikui nevykdymą arba vykdymą priešingai vaiko interesams, taip pat vaiko teisių pažeidimas, pasireiškiantis kaip neteisėtas trukdymas vaikui naudotis savo teisėmis ir laisvėmis ar

¹³⁹ Sakalauskas, G., ir Ūselė, L., *supra* note 118, p. 29.

¹⁴⁰ Sakalauskas, G., ir Ūselė, L., *ibid.*, p. 29.

¹⁴¹ LR Vaiko teisių pagrindų įstatymas, *supra* note 10, 43 (2) straipsnis.

¹⁴² Sakalauskas, G., ir Ūselė, L., *supra* note 118, p. 30-31.

kitokia veika, pažeidžianti vaiko teises¹⁴³. Su tėvų valdžios panaudojimo tinkamumu siejama administracinė atsakomybė, todėl sprendžiant, ar asmens, traukiamo administracinėn atsakomybėn pagal šį straipsnį veikoje yra administracinio teisės pažeidimo požymių visuma, reikia įvertinti sąvokos *tėvų valdžia* turinį. Apie tai pasisakė Vilniaus apygardos teismas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-641-626/2015, kurioje jis aiškino, kad tinkamas tėvų valdžios panaudojimas siejamas su tuo, kad vaikui būtų užtikrinta teisė į visapusišką ir harmoningą vystymąsi fiziškai ir protiškaiai bei siekiama vaiką apsaugoti nuo jo vystymuisi žalingo socialinės aplinkos poveikio. Draudžiamas bet koks valdžios panaudojimas priešingai vaiko interesams, tarp jų ir fizinio ar psichologinio smurto naudojimas¹⁴⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) yra pasisakęs, kad „ *tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas ypatingos vaiko apsaugos principas, t. y. visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus. Draudžiamas bet koks valdžios panaudojimas priešingai vaiko interesams, taip pat ir fizinio ar psichologinio smurto demonstravimas vaiko akivaizdoje. Kita vertus, negalima bet kokius konfliktus ir neigiamų emocijų reiškimą vaiko akivaizdoje vertinti kaip administracinį teisės pažeidimą. Pažeidimas turi pasižymėti tam tikro pavojingumo lygiu, be to, turi būti aiškiai nustatytas subjektyvus kaltės požymis asmens veiksmuose*¹⁴⁵“. Tokiu atveju teismas, vertindamas, ar buvo administracinis teisės pažeidimas, reikalauja, kad veiksmai sudarytų tam tikrą pavojingumo lygį bei būtų nustatytas subjektyvus kaltės požymis asmens veiksmuose. Reikia paminėti, kad ATPK 181 straipsnyje įtvirtinta norma yra blanketinė, todėl taikant ATPK straipsnio nuostatas, atsakomybė gali kilti tik tuomet, kai pažeidžiamos kituose nacionaliniuose teisės aktuose nustatytos vaiko teisės ir laisvės. Tokio požiūrio laikosi, pavyzdžiui, Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas (toliau – LVAT) 2012 metų sausio 23 dienos nutartyje, kurioje jis atkreipė dėmesį, kad pagal ATPK 181 straipsnio 1 dalį administracinėn atsakomybėn galima traukti tik už kituose teisės aktuose nustatytų vaiko teisių ir laisvių pažeidimą. LVAT pabrėžė, kad pirmosios instancijos teismas teisingai nustatė, kad: „*<...> surašytame administracinio teisės pažeidimo protokole nėra jokių nuorodų į aktus, nustatančius vaiko teises ir laisves, todėl nėra aišku, kokia teise ar laisve šiuo atveju buvo trukdoma naudotis vaikui <...>*¹⁴⁶“. LAT baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija 2014 m. liepos 1 d. nutartimi taip pat pasisakė, kad „*<...> pagal ATPK 181³ straipsnio 1 dalį administracinėn atsakomybėn gali būti traukiama už kituose teisės aktuose nustatytų vaiko teisių ir*

¹⁴³ ATPK, *supra note* 15.

¹⁴⁴ „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. birželio 11 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-641-629/2015“.

¹⁴⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 2AT-38-2014“.

¹⁴⁶ „Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2012 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁶²-979/2012“.

*laisvių pažeidimų*¹⁴⁷”. Šioje byloje teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad pareigūno surašytame protokole neteisingai buvo nurodytas Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnis, kadangi šis straipsnis įtvirtina reikalavimą valstybei, o ne konkretaus asmens pareigą vaikui¹⁴⁸. Kaip teismas nurodė, Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnis numato pareigą valstybėms, o ne privatiems subjektams, todėl, galima teigti, kad pagal šią Konvenciją valstybė turi pareigą užtikrinti vaiko apsaugą nuo bet kokios rūšies ar formos smurto šeimoje. Atsižvelgiant į tai, kad baudžiant pagal šį ATPK straipsnį reikia nurodyti, kokias konkrečias nacionaliniuose įstatymuose nustatytas normas pažeidė asmuo, valstybė, įgyvendindama Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnyje įtvirtintą pareigą, turėtų aiškiai reglamentuoti draudimą teisės akte konkrečiai nurodydama, kokios rūšies ir formos smurtas prieš vaikus yra draudžiamas. Autoriaus nuomone, logiška, kad tik pažeidus aiškų ir nedviprasmišką draudimą, turėtų būti taikomos valstybės nustatytos atsakomybės priemonės ir ribos privatiems subjektams.

Atsižvelgiant į anksčiau paminėtą teismų praktiką, reikia pabrėžti, kad tėvų valdžios sampratą reikia aiškinti pagal šeimos teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas, t.y. ATPK 181 straipsnio 1 dalyje numatytų požymių konstatavimas tėvų veikoje galimas tik tada, kai tėvai neatlieka arba netinkamai atlieka pareigas, kurios įtvirtintos CK normose. Konkrečiai tėvų valdžios turinį apibrėžia CK 3.155 straipsnio nuostatos, kuriose nurodyta, jog tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į fizinę ir protinę būklę sudaryti jiems palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje. CK 3.159 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog tėvų valdžia negali būti naudojama priešingai vaiko interesams¹⁴⁹, o 3.180 straipsnio 1 dalyje yra įvardintas baigtinis sąlygų sąrašas, kurioms esant galima riboti tėvų valdžią: tėvų vengimas atlikti savo pareigas vaikams; piktnaudžiavimas tėvų valdžia, žiaurus elgesys su vaiku; žalinga įtaka vaikams amoraliu elgesiu, nesirūpinimas vaikais¹⁵⁰. Vis dėlto šiame teisės akte nėra įtvirtintas tiesioginis fizinės bausmės draudimas. Taigi, ATPK bei CK, kaip ir Vaiko teisių pagrindų įstatymas ir ANSAAI, neapibrėžia fizinės bausmės, todėl pagal įstatymą asmuo už šią veiką negali būti patrauktas administracinėn atsakomybėn, o toks teisinis reguliavimas neužtikrina Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnio nuostatų įgyvendinimo, kur teigiama, kad valstybė yra įpareigota imtis visų teisinių priemonių vaiko interesams užtikrinti, bei EŽTT praktikos pagal kurią valstybė turi pozityvią pareigą saugoti vaiką nuo bet kokios rūšies ir formos smurto.

¹⁴⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014”.

¹⁴⁸ LAT byla Nr. 2K-347/2014, *supra* note 147.

¹⁴⁹ CK, *supra* note 12, 3.159 straipsnis.

¹⁵⁰ CK, *ibid.*, 3.180 (1) straipsnis.

Analizuojant baudžiamąją atsakomybę už smurtą prieš vaikus, reikia paminėti, kad BK nusikaltimai prieš vaikus sudaro kvalifikuotos veikos požymius. Panaudota fizinė jėga prieš vaiką kvalifikuojama pagal sveikatos sutrikdymo sunkumo laipsnius: sunkus sveikatos sutrikdymas (BK 135 straipsnio 2 dalies 1 punktas), nesunkus sveikatos sutrikdymas (BK 138 straipsnio 2 dalies 1 punktas) ir fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 straipsnis). Sveikatos sutrikdymai nustatomi pagal pažeistų kūno audinių (organų) vientisumą ar sutrikdant jų funkcijas – sužalojant, susargdinant ir taip sukeliant sunkų, nesunkų ar nežymų sveikatos sutrikdymą¹⁵¹. BK 163 straipsnio sudėtis yra formali, t. y. nereikalingi žalingi padariniai, bet pagal teismų formuojamą praktiką fizinis vaiko gniuždymas turi apimti tokius padarinius kaip fizinio skausmo sukėlimas ir nežymus sveikatos sutrikdymas. Pavyzdžiui, apie tai pasisakė baudžiamojoje byloje Šiaulių apygardos teismas: „Šis nusikaltimas laikomas baigtu piktnaudžiavimu tam tikra forma savo teisėmis ar (ir) pareigomis pasiekus psichinio ar fizinio vaiko gniuždymo lygį. Ir nors nusikaltimo sudėtis yra formali, t. y. nereikalingos žalingos pasekmės, tačiau pažymėtina, kad pagal teismų praktiką fizinis vaiko gniuždymas turi apimti tokius padarinius kaip fizinio skausmo sukėlimas ir nežymus sveikatos sutrikdymas. Pastebėtina, kad byloje nėra jokių objektyvių duomenų, patvirtinančių, kad liudytojoms L. K., D. K. ir I. K. A. K., atlikdamas neteisėtus aktyvius veiksmus, sukėlė fizinį skausmą ar joms buvo nežymiai sutrikdyta sveikata¹⁵²“. Be to, kaip teigia K. Grinevičiūtė (2014), pats atliekamų veiksmų pavojingumas priklauso nuo daromo poveikio aukai - kaip ji jaučiasi poveikio metu ir po jo. BK 140 straipsnyje yra įtvirtinti du galimi padariniai - nežymus sveikatos sutrikdymas ir fizinis skausmas - yra labai skirtingi¹⁵³. Pagal dabartinę teisinę reguliavimą faktiniam sveikatos sutrikdymui patvirtinti būtina medicininė eksperto išvada, paremta Sveikatos sutrikdymo masto taisyklėmis. Daktarė I. Tamutienė (2005) teigia, kad sveikatos sutrikdymo masto taisyklės nėra pritaikytos vaikams, nes specialių taisyklių nustatyti vaiko sužalojimų nėra, o sveikatos sutrikdymo mastas pagal minėtas taisykles pagrindžiamas darbingumo galimybės sumažėjimu¹⁵⁴. Pagal Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisykles, nežymus sveikatos sutrikdymas yra konstatuojamas tokiu atveju, kai asmens sveikata sutrikdoma iki 10 dienų arba prarandama 5 procentai profesinio ar bendro darbingumo.¹⁵⁵ Šiuo požiūriu taisyklės, kaip ir

¹⁵¹ „Įsakymas dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“. Vilnius: Valstybės žinios, Nr. 52-2357, 2003. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211886&p_query=&p_tr2=2.

¹⁵² „Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-26-64-2012“.

¹⁵³ Grinevičiūtė, Kristina. *Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmiu probleminiai aspektai*. Vilnius: Jurisprudencija, 2014, p. 601-603.

¹⁵⁴ Tamutienė, I., *supra* note 102.

¹⁵⁵ Įsakymas Nr. 52-2357, *supra* note 151.

buvo minėta, nėra pritaikytos vaikams. I. Tamutienė (2005) pažymi, kad darbingumo sutrikdymo mastas vaiko atveju turėtų būti keičiamas prievartos žalos vaiko raidai nustatymu¹⁵⁶. Toks reglamentavimas labiau atitiktų vaiko interesus ir būtų logiškesnis, atsižvelgiant į tai, kad esant dabartiniam teisiniam reguliavimui, sunku nustatyti, ar buvo sutrikdytas ir koku mastu vaiko darbingumo lygis. Pagal Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės, medicinos ekspertai nustatydami smurto mastą, remiasi bylos medžiaga. Tokiu atveju, kaip ir pastebi K. Grinevičiūtė (2014), eksperto išvada yra tik viena iš priemonių teismui padaryti teisinę išvadą, o kadangi fakto nustatymas yra teismo kompetencija, tai teismas pats galėtų pagal bylos duomenis nustatyti, ar buvo smurtauta prieš vaiką ar ne¹⁵⁷.

Kita problema yra ta, kad Lietuvos teismų sprendimuose galima įžvelgti, kad teismai bylose, kuriose vaikams buvo taikytos fizinės bausmės, be atsiradusių padarinių, tiria dar ir tiesioginę tyčią asmens veiksmuose¹⁵⁸. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas baudžiamojoje byloje atkreipė dėmesį: „Nusikaltimo, numatyto BK 140 str. 2 d. sudėtis yra materialinė, t. y. baudžiamoji atsakomybė atsiranda tik atsiradus straipsnio dispozicijoje nurodytoms pasekmėms, tame tarpe ir nukentėjusiam asmeniui sukėlus fizinio skausmo sukėlimą <...>. Tačiau šiuo atveju baudžiamajai atsakomybei atsirasti vien pasekmių nepakanka, nes straipsnio dispozicijoje yra nurodytas ir kitas būtinas objektyviosios pusės elementas - pasekmių sukėlimo būdas. Vadinas, baudžiamoji atsakomybė pagal BK 140 str. 2 d. yra galima tik už veiką - fizinio skausmo sukėlimą konkrečiais, straipsnio dispozicijoje nurodytais alternatyviais veiksmais: arba mušimu, arba kankinimu, arba kitokiu smurtavimu, o jei pasekmės sukeliamos kitais, straipsnio dispozicijoje nenurodytais būdais, negalima ir baudžiamoji atsakomybė pagal šį straipsnį¹⁵⁹“. Teismas pažymėjo, kad pagal BK 140 straipsnį mušimas ar kitoks smurtavimas reiškia poveikį į žmogaus kūną turint tikslą sukelti fizinį skausmą, o kankinimas šio straipsnio prasme reiškia, kad smurtauta buvo ilgą laiką arba kad buvo sukeltos ne tik fizinės, bet ir dvasinės kančios. Nuosprendyje buvo padaryta išvada, kad baudžiamajai atsakomybei už fizinio skausmo sukėlimą atsirasti yra būtina tiesioginė tyčia (kaltininkas turi siekti, kad dėl jo veiksmų nukentėjęs asmuo patirtų fizinį skausmą), todėl teismas išteisino asmenį, kuris siekdamas užtikrinti, kad mažametis asmuo laikytųsi tvarkos ir nakties metu netriukšmautų, paėmęs už rankos pirštų bei sukdamas ranką iš jo paėmė mobilųjį telefoną¹⁶⁰. Panašiai pasisakė ir Šiaulių apygardos teismas anksčiau aptartoje byloje, kad tiesioginės

¹⁵⁶ Tamutienė, I., *supra* note 102.

¹⁵⁷ Grinevičiūtė, K., *supra* note 153, p. 601-603.

¹⁵⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80/2011“.

¹⁵⁹ „Panevėžio apygardos teismo 2012 m. balandžio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-295-350-2012“. Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/264917530534997/1A-295-350-2012>.

¹⁶⁰ Panevėžio apygardos teismo byla Nr. 1A-295-350-2012, *ibid*.

tyčios elementai – nusikalstamos veikos suvokimas ir norėjimas taip veikti asmens veiksmuose nustatyti nebuvo, nes kitu atveju asmuo turėjo suvokti, kad jis piktnaudžiauja tėvo teisėmis ir pareigomis fiziškai ar psichologiškai gniuždydamas vaikus¹⁶¹. LAT 2011 m. sausio 18 d. sprendime buvo konstatuota, kad tėvas veikė tyčia ir suvokė, jog piktnaudžiauja savo pareigomis, todėl kad naudojo rafinuotus ir itin skausmingus būdus sukelti skausmą vaikams (sistemingas smūgių sudavimas, mušimas dilgėlėmis, vertimas stovėti pusiau sėdomis, per naktį būti bažnyčioje, draudimas kalbėti, rengimas išaugtais, nunešiotais ir oro sąlygų neatitinkančiais rūbais), norėjo taip veikti ir siekė tokių tikslų. Šiuo atveju būtent priemonių pasirinkimas įrodo, kad asmuo veikė apgalvotai, norėjo ir siekė fizinio skausmo sukeltų padarinių. Teismas atmetė kasatoriaus argumentus, kad panaudoti fiziniai veiksmai buvo *auklėjimo metodai*¹⁶². Kitoje byloje tėvai buvo nuteisti už tai, kad piktnaudžiavo tėvų teisėmis ir pareigomis, t. y. turėdami teisę ir pareigą prižiūrėti, rūpintis bei sudaryti sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, fiziškai ir psichologiškai gniuždė savo vaiką, žiauriai elgdamiesi su juo, t. y. netinkamai prižiūrėdami ir nepakankamai maitindami. LAT šioje baudžiamojoje byloje nutarė: „*nesirūpinimą vaiku galima konstatuoti tik tuo atveju, kai tėvai, turėdami galimybes ir sąlygas atlikti vaikų išlaikymo pareigą, to nedaro sąmoningai arba dėl aplaidumo, taigi tokie tėvų veiksmai šiuo atveju turi reikšties konkrečiais veiksmais pačiam vaikui ir turi būti padaromi tik dėl jų kaltės. Taigi net CK nustatyta tvarka ir remiantis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu, tėvų valdžios apribojimo taikymas, nesant neteisėtos tėvų veikos ir jų kaltės, negalimas, nes nebūtų suderinamas su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio reikalavimais*¹⁶³”. Apibendrinant minėtą Lietuvos teismų praktiką, galima teigti, kad BK 163 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtis yra formali, todėl asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikaltimą, jeigu jis šią veiką padarė suvokdamas pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėdamas taip veikti, t. y. asmuo turi suvokti faktines savo poelgio aplinkybes, aiškiai žinoti, kokią daro veiką ir kokiai vertybei kelia pavojų taip darydamas - tokiu atveju, esminis kriterijus yra vaiko teisėtų globėjų suvokimas apie piktnaudžiavimą savo teisėmis.

Kalbant apie Lietuvos teismų priimamus sprendimus, kuriuose pagal tarptautinę teisę būtų galima interpretuoti smurto apibrėžimą taip, kad šis apimtų ir fizines bausmes, reikia paminėti, kad šiai dienai Lietuvos teismų sprendimais formuojama praktika smurto prieš vaikus atžvilgiu nėra vieninga. Pavyzdžiui, LAT 2013 m. birželio 4 d. nutartimi vertindamas, ar tėvo elgesys su vaikais sudaro BK 145 straipsnio 2 dalies pažeidimą (sugadino visus šaldytuve buvusius maisto produktus;

¹⁶¹ Šiaulių apygardos teismo byla Nr. 1A-26-64-2012, *supra* note 152.

¹⁶² LAT byla Nr. 2K-80/2011, *supra* note 158.

¹⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509/2006”.

šaukė ant dukrų; dukrą vadino melage; šaipėsi iš dukrų; reikė nepasitenkinimą jų apranga bei elgesiu; nepilnametės akivaizdoje pagriebė kompiuterį, kuris buvo įjungtas į tinklą, tempdamas nunešė į kitą kambarį; neleido niekam pas dukras užėiti į svečius; nuolat sekiojo; filmavo mobiliojo ryšio telefonu; provokavo ir t.t.) pasisakė, kad „<...> pažvelgus į apylinkės teismo nuosprendžio nustatomojoje dalyje išvardytų kasatoriaus veiksmų sąrašą, matyti, kad dalis jų neturi jokio ryšio su BK 145 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtimi, dalis veiksmų yra tėvo pareigų auklėti vaikus sudėtinė dalis ir vargu ar gali būti pripažinti bauginimu, kaip to reikalauja BK 145 straipsnio 2 dalis <...>¹⁶⁴”. Kitoje byloje LAT nutartimi priešingai nustatė, kad iš aplinkybių matyti, kad sistemingais veiksmais (grasinimas išmesti iš šešto aukšto kartu su klausimu, ar jau nusipirko parašutą, ir liepimu jį nusipirkti; dviprasmiškais įspėjimais, kad lauke slidu, kad galima paslysti, susižeisti; sekiojimas; filmavimas mobiliojo ryšio telefonu; šaukimas; įžeidinėjimai; tyčiojamas; stumdymas; šaldytuve buvusių maisto produktų sugadinimas ir t.t.) tėvas siekė sąmoningai sudaryti su juo besiskiriančiai sutuoktinei ir dukterims baimės ir nerimo atmosferą, sunkiai pakenčiamas gyvenimo sąlygas ir toks elgesys nėra vien tik besiskiriančių asmenų nesutarimai ir konfliktai, jis atitinka smurto artimoje aplinkoje sampratą, pasižymi nusikalstamai veikai būdingu pavojingumu ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 145 straipsnio 2 dalį¹⁶⁵. Taigi, galima teigti, kad Lietuvos baudžiamųjų teismų sprendimuose fizinės bausmės sąvoka nėra plačiai analizuojama, be to Lietuvos teismų sprendimuose nusikalstama veika yra kvalifikuojama pagal kilusius padarinius, nors pagal Vaiko teisių konvenciją ir EŽTK fizinės jėgos naudojimas prilyginamas teisės į kūno neliečiamumą pažeidimui, kuriam nereikia tiesioginių padarinių.

Reikia pažymėti, kad kita problema, taikant įstatymus, ginančius vaiką nuo smurto, yra dažnas teismų požiūris, kad tokios veikos yra mažareikšmės. Kaip teigia K. Grinevičiūtė, esminis kriterijus, pagal baudžiamąją teisę nustatant veikos mažareikšmiškumą, yra kilę padariniai, tačiau, reikia pažymėti, kad dažnu atveju teismai ne visada tinkamai įvertina padarytos žalos dydį smurto prieš vaikus artimoje aplinkoje bylos atveju, nes pagal baudžiamosios teisės teoriją - mažareikšme gali būti pripažinta tik tokia veika, kuri realiai nepadaro žalos įstatymo saugomoms vertybėms¹⁶⁶. Kalbant apie vaikus, galima teigti, kad jų kaip ypatingai pažeidžiamų asmenų interesai turėtų būti laikomi tokiomis įstatymų saugomomis vertybėmis. Atkreiptinas dėmesys, kad praktikoje būna, jog teismai kartais į tai neatsižvelgia, ir veikas, nukreiptas prieš mažamečius asmenis, pripažįsta mažareikšmėmis. Pavyzdžiui, 2006 m. Šilutės rajono apylinkės teismas taikė BK 37 straipsnį motinai, kuri sugriebusi mažametę dukterį už galvos, pastūmusi ją, sudavusi ranka į nugaros sritį

¹⁶⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013”.

¹⁶⁵ LAT byla 2K-347/2014, *supra* note 147.

¹⁶⁶ Grinevičiūtė, K., *supra* note 153, p. 601-603.

bei spirdama į kojas, sukėlė nežymų sveikatos sutrikdymą, motyvuodamas tuo, kad incidentas kilo dėl pačios mažametės netinkamo elgesio ir nesukėlė rimtų sužalojimų¹⁶⁷. Kitoje byloje Klaipėdos apygardos teismas, atleisdamas A. B. nuo baudžiamosios atsakomybės, konstatavo, kad smurtautoja yra nukentėjusiojo mama, jų tarpusavio santykiai yra labai glaudūs bei artimi. Pati nusikalstama veika buvo padaryta suduodant odiniu diržu į šlaunį, sukeliant nežymų sveikatos sutrikdymą. Teismas pabrėžė, kad suduota buvo ne į gyvybiškai pavojingą kūno vietą, veiksmai buvo neintensyvūs ar neilgalaikiai, be to motina taip siekė socialiai naudingų tikslų (paauklėti vaiką neimti svetimų pinigų), todėl veika nėra pasiekusi tokio pavojingumo laipsnio, dėl ko remiantis protingumo, proporcingumo, teisingumo ir kitų bendrųjų teisės principų nuostatomis, bei BK 37 straipsniu, veika yra mažareikšmė¹⁶⁸. Galima teigti, kad tokia teismų praktika yra ydinga, kadangi, net ir įstatymai, tame tarpe ir baudžiamasis, nustato vaikui išskirtinę teisinę apsaugą, todėl smurtinis elgesys prieš jį neturėtų būti laikomas mažareikšme veika. Be to, kaip teigia K. Grinevičiūtė, nusikaltimai prieš vaikus yra susiję su kankinimo egzistavimu, kuris veiką daro pavojingą, todėl pripažinti tokią veiką mažareikšme negalima¹⁶⁹.

Nagrinėjant smurto prieš vaikus problemą, taip pat svarbu aptarti sankcijas, kurios būtų taikomos pagal dabar galiojančius įstatymus, jei fizinė bausmė vaiko atžvilgiu būtų laikoma fiziniu smurtu prieš vaiką ir užtrauktų tam tikrą atsakomybę. Pagal dabar galiojančius įstatymus smurto prieš vaiką atveju, dažniausiai yra taikoma baudžiamoji atsakomybė. Remiantis BK panašios uždraustos veikos baudžiamos skiriant tam tikrą bausmę: baudą, viešuosius darbus, laisvės apribojimą, areštą, laisvės atėmimą¹⁷⁰. Skiriant administracinę atsakomybę pagal ATPK 181 straipsnį tėvai gali būti įspėjami arba baudžiami iki vieno šimto penkiolikos eurų¹⁷¹. Reikia paminėti, kad dažnai asmenys, kurie nepitaria fizinių bausmių draudimo įtvirtinimui, teigia, kad esant tokiam draudimui tūkstančiams tėvų būtų pritaikyta baudžiamoji atsakomybė (galbūt net laisvės apribojimas), dėl ko vėliau daugelis vaikų atsidurtų vaikų globos namuose, kas darytų didesnę neigiamą poveikį vaiko vystymuisi nei pats fizinis auklėjimas. Kaip teigia L. Meškauskaitė (2015), vaikų santykiai su tėvais EŽTK 8 straipsnio kontekste yra labai svarbūs, o įsikišimas į juos dažnais atvejais laikomas teisės į privataus gyvenimo gerbimą pažeidimu¹⁷². Kadangi visuotinai pripažįstama, kad yra svarbu užtikrinti svarbiausius vaiko interesus, tai baudžiant tėvus turėtų būti laikomasi pusiausvyros tarp EŽTK garantuojamos teisės į privataus gyvenimo gerbimą ir vaiko

¹⁶⁷ „Šilutės rajono apylinkės teismo 2006 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-449-351/2006”.

¹⁶⁸ „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-108-361/2007”.

¹⁶⁹ Grinevičiūtė, K., *supra* note 153, p. 601-603.

¹⁷⁰ ABKPK, *supra* note 15.

¹⁷¹ ATPK, *supra* note 17, 181 straipsnis.

¹⁷² Meškauskaitė, Liudvika. *Teisė į privataus gyvenimą*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 58.

interesų užtikrinimo principo. B. Kairienė (2012) teigia, kad visuomenėje yra sutariama, kad vaikui augti ir vystytis geriausia aplinka yra šeimoje, todėl sprendžiant pagalbos tiek vaikui, tiek šeimai klausimus, laikomasi požiūrio, kad vaikui geriausia gyventi su biologiniais tėvais, dėl ko svarbu išlaikyti šeimos vientisumą ir atkurti šeimos tinkamą funkcionavimą tam, kad vaiko interesai būtų tinkamai įgyvendinti. Tokiu atveju, vaiko geriausių interesų užtikrinimo principas, lemiantis vaiko gerovę, tiesiogiai priklauso nuo visos šeimos būvio gerovės – vaiko artimos aplinkos teisių bei interesų įgyvendinimo¹⁷³. Galima teigti, kad tėvams, kurie panaudojo fizinę bausmę prieš vaiką, pritaikius baudžiamąją atsakomybę, galimai būtų pažeista vaiko gerovė, nes, pavyzdžiui, pritaikius tokią sankciją kaip areštas ar laisvės atėmimas, pažeidžiamas šeimos vientisumas ir funkcionavimas. Tarptautinėje teisėje taip pat laikomasi panašios pozicijos. Pavyzdžiui, kaip teigia Europos vaikų ombudsmenas, fizinių bausmių draudimo reformos tikslas nėra patraukti baudžiamajon atsakomybėn daugiau tėvų, o siųsti aiškia žinią, kad mušti vaiką yra lygiai taip pat nepriimtina kaip bet ką kitą¹⁷⁴. JTVTK Bendrajame komentare Nr. 8 (2006) taip pat yra išreiškęs poziciją, kad fizinės bausmės uždraudimo kontekste, vienodos vaiko ir suaugusiojo apsaugos nuo smurto principas šeimoje, nereiškia, kad visi išaiškinti tėvų taikytos fizinės bausmės prieš vaiką atvejai turėtų lemti tėvų baudžiamąjį persekiojimą. Komitetas pabrėžė, kad reikia atsižvelgti į *de minimis* principą, pagal kurį turi būti garantuojama, kad tik esant išskirtinėms aplinkybėms bylos, susijusios su fizinėmis bausmėmis, būtų nagrinėjamos teismuose: valstybės turi sukurti veiksmingą pranešimų ir kreipimosi, esant smurtui prieš vaikus, mechanizmą, kur visi pranešimai apie smurtą prieš vaikus būtų tinkamai ištirti ir būtų užtikrinta visiška vaikų apsauga nuo pastebimos žalos, bei kurios tikslas turėtų būti sustabdyti tėvus naudoti smurtą ar kitokį baudimą vaikų atžvilgiu, naudojant paramos ir švietimo programas, o ne baudžiamąją intervenciją. Komitetas taip pat nurodė, kad tai, kad vaikai yra priklausomi nuo tėvų, ir tai, kad šeimos santykiai pasižymi specifiniu artumu, lemia tai, kad sprendimas traukti tėvus baudžiamajon atsakomybėn ar kitoks formalus kišimasis į šeimos santykius, turi būti imtasis labai atsargiai, nes tėvų baudžiamasis persekiojimas daugeliu atveju nėra suderinamas su vaiko geriausiais interesais, išskyrus, kai tokios priemonės yra kraštutinės, nes nebėra kitų būdų užtikrinti vaiko teises. JTVTK rekomenduoja vaiko apsaugą sujungti su auklėjimo (švietimo) programomis – turi būti propaguojama pozityvi vaiko teisių užtikrinimo disciplina, nes tikslas yra užkirsti kelią fizinių bausmių prieš vaikus naudojimui, o ne bausti jau įvykus įvykiui¹⁷⁵. Tokiu atveju, tarptautinėje teisėje ne tik įtvirtinta, kad bet kokios rūšies

¹⁷³ Kairienė, Brigita. *Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/b76/012_kairiene.pdf.

¹⁷⁴ EK monografija, *supra* note 35, p. 21.

¹⁷⁵ JTVTK komentaras Nr. 8, *supra* note 32, 40 - 43 punktai.

ar formos smurtas prieš vaikus yra draudžiamas, bet ir už tokį pažeidimą baudžiamosios sankcijos turėtų būti taikomos tik kraštutiniais atvejais. Autoriaus nuomone, įtvirtinus fizinių bausmių draudimą įstatymo lygmeniu tam, kad būtų visapusiškai pasiektas geriausių vaiko interesų principo užtikrinimas, reikėtų už šio draudimo pažeidimą tėvams taikyti ne baudžiamojo poveikio priemones, o įtvirtinti auklėjamąsias priemones – tam tikras švietimo programas, kursus, kurias tėvai, naudodę fizines bausmes, privalėtų lankyti, ir kuriuose tėvai būtų mokomi kaip auklėti vaikus nenaudojant fizinio poveikio priemonių bei metodų.

Apibendrinant galima teigti, kad kaip JTVTK Bendrajame komentare Nr. 13 pabrėžė, Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnio 2 dalis numato valstybių narių pareigą įtvirtinti vaiko apsaugą nuo visų formų smurto *nedelsiant ir besąlygiškai*, t. y. ši Konvencijos nuostata yra imperatyvi, o ne rekomendacinė¹⁷⁶. Kadangi Lietuva yra ratifikavusi Konvenciją, todėl ji turi pareigą ne tik suderinti savo vidaus teisę su Konvencijos reikalavimais, bet ir užtikrinti joje vardijamas teises visiems šalies jurisdikcijoje esantiems asmenims. Lietuvoje draudimas naudoti smurtą artimoje aplinkoje teisės aktais (Vaiko teisių pagrindų įstatymas, ANSAAĮ, CK, BK, ATPK) yra gan plačiai reglamentuotas, tačiau kadangi pačios fizinės bausmės kaip tokios sąvoka nėra viename iš šių įstatymų nėra tiesiogiai draudžiama, tai toks reglamentavimas nėra pakankamai išsamus. Palikus laisvą erdvę interpretavimui, kokios rūšies ir formos smurtas prieš vaikus artimoje aplinkoje draudžiamas, susiduriama su problema, kad konkrečių bylų atveju teismai nustatydami šį pažeidimą ne tik vertina kilusius padarinius bei tyčios elementą, bet dar ir nėra vieningi sprenddami, ar tam tikra fizinė bausmė vaiko atžvilgiu yra tėvų įstatymais nustatyta teisė auklėti vaikus, ar draudžiamas vaiko teisių pažeidimas. Taigi, galima teigti, kad teisinė vaiko apsauga nuo smurto Lietuvoje neužtikrina Vaiko teisių konvencijos keliamų tikslų dėl fizinių bausmių draudimo, o tokiu atveju Lietuvoje egzistuojanti teisinė vaiko apsauga nuo smurto neužtikrina tarptautinės žmogaus teisių teisės keliamų reikalavimų. Esant tokiai situacijai, autorius siūlo, įtvirtinti įstatymo lygmeniu, priimant naują teisės aktą arba įtvirtinus jau galiojančiame teisės akte naują nuostatą, visų formų ir rūšių fizinio smurto draudimą bei numatyti už šio draudimo pažeidimą auklėjamojo pobūdžio priemonių taikymą tėvams – privalėjimą dalyvauti tam tikrose švietimo programose, kuriose būtų šviečiama apie nesmurtinius vaiko auklėjimo metodus.

2.2. Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių vaikų apsaugos įgyvendinimo problema

Kalbant apie smurtą artimoje aplinkoje, labai svarbu taip pat aptarti vaikų, patyrusių prievartą šeimoje, apsaugos mechanizmą. Kaip buvo aptarta anksčiau, tarptautinėje teisėje pripažįstama, kad valstybė, tinkamai įgyvendina savo pozityvią pareigą apsaugoti vaiką nuo bet

¹⁷⁶ JTVTK Bendrasis komentaras Nr. 13, *supra* note 22, p. 4.

kokios rūšies ar formos smurto artimoje aplinkoje, jei sukuria veiksmingus teisės instrumentus tokioms veikoms užkirsti, taip pat numato atsakomybę už tokias veikas, o joms įvykus tinkamai nubaudžia už jas. Be to, pripažįstama, kad valstybės taip pat atsako už valstybės pareigūnų, kurie atsakingi už vaiko teisių apsaugos įgyvendinimą, tinkamą darbą, todėl turi užtikrinti, kad valstybės kompetentingos institucijos, nustatiusios smurto prieš vaiką faktą, veiktų atsakingai ir kruopščiai, procesas būtų nešališkas ir nevilkinamas¹⁷⁷. Kalbant apie situaciją Lietuvoje, reikia paminėti, kad ŽTSI apžvalgoje (2015) teigia, kad smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems vaikams trūksta informacijos, kur kreiptis pagalbos, bei saugių būdų pranešti apie jų teisių pažeidimus, o jei smurtą artimoje aplinkoje kenčia ne tik vaikai, bet ir suaugusieji, tai jie taip pat neretai vengia pranešti tiek apie smurtą prieš save, tiek apie smurtą prieš jų vaikus, be to, kartais net ir informavus pareigūnus, pranešimai ignoruojami, o smurtinių veiksmų pavojingumas vaikams sumenkinamas. Apžvalgoje pateikiami statistiniai duomenys, pagal kuriuos 2013 metais tik 6 skundai iš Vaiko teisių kontrolierės nagrinėtų 268 skundų buvo pateikti pačių vaikų¹⁷⁸. Esant tokiai situacija, galima teigti, kad Lietuvoje šiai dienai trūksta veiksmingo vaiko, patyrusio smurtą artimoje aplinkoje, apsaugos įgyvendinimo mechanizmo.

Kalbant apie tarptautinę praktiką, galima prisiminti, kad EŽTT, esant smurtui prieš vaikus nustatydamas valstybės pozityvią pareigą veikti, bylas sprendžia, pirmiausia, nustatydamas, ar konkreti veika yra EŽTK 3 straipsnyje įtvirtintos teisės pažeidimas, o tada nustato, ar valstybė ėmėsi visų tinkamų ir efektyvių priemonių pažeidimui užkirsti¹⁷⁹. Be pareigos uždrausti bet kokios rūšies ir formos smurtą prieš vaikus įstatymu, pozityvi pareiga apima ir valstybių pareigą užtikrinti tinkamą ir efektyvų tokių teisės aktų įgyvendinimą praktikoje. EŽTT laiko, kad valstybė pažeidžia šią pareigą, jei kompetentingi valstybės pareigūnai žinodami ar turėdami žinoti, kad vaikui yra ar gresia pavojus patirti smurtą artimoje aplinkoje, nesustabdė tokio vaiko teisių pažeidimo¹⁸⁰. Bylose prieš valstybes EŽTT dažnu atveju nustatydavo pažeidimą, jei nacionalinėje teisėje nebuvo pakankamų gynybos priemonių arba tinkamos galimybės kreiptis į teismus. Kalbant apie konkrečius

¹⁷⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Kontrova prieš Slovakiją*, 2007, Nr. 7510/04. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/Kontrova%20v.%20Slovakia_en.asp; Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Opuz prieš Turkiją*, 2009, Nr. 33401/02. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945#%7B%22itemid%22:%5B%22001-92945%22%5D%7D>; Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *E. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 2002, Nr. 33218/96. Prieiga per internetą: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-655581-661508#%7B%22itemid%22:%5B%22003-655581-661508%22%5D%7D>; Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *E.S. ir kiti prieš Slovakiją*, 2009, Nr. 8227/04. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/caselaw/CASE%20OF%20E.S.%20AND%20OTHERS%20v.%20SLOVAKIA.pdf> ir kt.

¹⁷⁸ ŽTSI apžvalga, *supra* note 116, p. 50.

¹⁷⁹ EK monografija, *supra* note 121.

¹⁸⁰ EŽTT sprendimai, *supra* note 177.

pavyzdžius, galima paminėti bylą *B. prieš Moldovą* (2013), kurioje buvo nustatytas valstybės pozityvios pareigos pagal EŽTK 8 straipsnį užtikrinti asmens privataus gyvenimo gerbimą pažeidimas, nes nacionaliniai valstybės teismai neiškeldino iš buto vyro, kuris smurtavo prieš žmoną ir du vaikus, nors šiam ne vieną kartą jau buvo taikytos administracinės nuobaudos dėl smurto artimoje aplinkoje¹⁸¹. *Z. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* byloje teismas nustatė, kad kartais nors ir procese numatyta atitinkama vaiko apsauga nuo smurto, tačiau jos gali nepakakti EŽTK 13 straipsnio kontekste. Teismas pažymėjo, kad nėra tikimasi iš valstybės, kad ji užkirstų kelią visam galimam smurtui prieš vaikus, tačiau valstybė turi pareigą sustabdyti tokį smurtą prieš vaiką, apie kurį ji žinojo ar turėjo žinoti. Viena vertus, tai gali būti pasikartojančios grėsmės konkrečiu atveju, kita vertus – svarūs smurto artimoje aplinkoje įrodymai¹⁸². Byloje *E. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje patėvis, buvęs teistas už dviejų vaikų užpuolimą, naudojo psichinį ir seksualinį smurtą prieš sugyventinės dukras ir sūnų, teismas pažymėjo, kad net ir tuo atveju, kai nėra smurto pakartotinumų ar akivaizdžių įrodymų apie smurtą prieš vaikus, kartais valstybės kompetentingos institucijos iš tam tikrų faktų visumos (tai gali būti ir smurtautojo biografija, buvęs teistumas, kitos asmeninės savybės) turi suvokti, kad yra potenciali grėsmė vaikui ir privalo savo iniciatyva imtis pagrįstai pagal esamą situaciją protinių priemonių galimam smurtui nustatyti ir sustabdyti¹⁸³. Taigi, EŽTT, remdamasis EŽTK, valstybes pripažįsta pažeidusias pozityvią pareigą apsaugoti vaiką nuo bet kokios rūšies ar formos smurto šeimoje, jei valstybė nesiėmė jokių apsaugos priemonių esant pakartotinio smurto prieš vaiką grėsmei, taip pat jei yra akivaizdžių įrodymų, kad vaikui gresia patirti smurtą, bei tais atvejais, kai potencialiai dėl tam tikrų aplinkybių yra galimas smurtas prieš vaikus. Tokiu atveju, galima daryti išvadą, kad valstybės privalo smurto artimoje aplinkoje prieš vaiką atveju užtikrinti aukai galimybę naudotis tam tikromis priemonėmis, kurios apsaugotų asmenį nuo galimos fizinės ar psichologinės žalos. Tokios priemonės, esant grėsmei asmens gyvybei, fiziniam ar psichiniam neliečiamumui, gali būti įvairūs teisės aktuose nustatyti įpareigojimai ir suvaržymai.

Kalbant apie Lietuvą, galima teigti, kad smurto artimoje aplinkoje, įskaitant ir vaikus, apsauga nors ir yra gan plačiai reglamentuota, tačiau praktikoje nėra pakankamai veiksminga. Tai, be kita ko, patvirtina ir bylos, kurios buvo paduotos ir pralaimėtos EŽTT prieš Lietuvą. Pirmoji byla prieš Lietuvą, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, buvo *Valiulienė prieš Lietuvą* (2013), kurioje

¹⁸¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *B prieš Moldovą*, 2015, Nr. 61382/09. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122372#{%22itemid%22:\[%22001-122372%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122372#{%22itemid%22:[%22001-122372%22]}).

¹⁸² Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Z. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 2001, Nr. 29392/95. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59455#{%22itemid%22:\[%22001-59455%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59455#{%22itemid%22:[%22001-59455%22]}).

¹⁸³ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *E. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 2002, Nr. 33218/96. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-655581-661508#{%22itemid%22:\[%22003-655581-661508%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-655581-661508#{%22itemid%22:[%22003-655581-661508%22]}).

pareiškėja kaltino Lietuvą pažeidus Konvencijos nuostatas, nes nebuvo atliktas tinkamas smurto artimoje aplinkoje tyrimas. Byloje EŽTT pabrėžė, kad bylos metu Lietuvoje galiojo pakankamas konvencinių teisių bei laisvių nacionalinis teisinis reglamentavimas, tačiau šios teisės ir laisvės nebuvo tinkamai įgyvendintos praktikoje, todėl buvo nustatytas EŽTK 3 straipsnio pažeidimas¹⁸⁴. Kitoje byloje prieš Lietuvą į EŽTK kreipėsi D.P. su peticija, kurioje buvo nurodyta, kad baudžiamasis procesas prieš jos buvusį sutuoktinį, kuris naudojo smurtą prieš ją ir jų mažamečius vaikus, buvo vilkinamas, dėl ko suėjo senaties terminas ir smurtautojas nebuvo nubaustas. Pagal bylos duomenis nustatyta, kad buvo smurtauta tiek prieš pareiškėją, tiek prieš jos mažamečius vaikus¹⁸⁵. Iš pradžių savo atsiliepimuose LR Vyriausybė smurtą šios bylos atveju vertino kaip šeimos ginčus, įtemptus santykius dėl šeimos finansinių reikalų bei teigė, kad pareiškėja pati turėjo užtikrinti, kad vaikai nematytų smurto nukreipto prieš ją¹⁸⁶. Priėmus peticiją EŽTT, Vyriausybė pateikė teismui vienašalę deklaraciją šioje byloje, pripažindama EŽTK 3 straipsnio pažeidimą. Vyriausybė be neturtinės žalos atlyginimo įsipareigojo imtis veiksmingų priemonių, kad užkirstų kelią panašioms pažeidimams ateityje¹⁸⁷. Taigi, remiantis tiek bylomis EŽTT prieš Lietuvos valstybę, tiek pačios Lietuvos vyriausybės deklaracija, galima teigti, kad Lietuvoje nėra užtikrinama veiksminga smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens, tuo pačiu ir vaiko, apsauga.

Kalbant apie vaiko apsaugos priemones, kurių pagal galiojančius įstatymus Lietuvoje gali imtis kompetentingos institucijos, kai nustato smurto faktą, galima išskirti vaiko paėmimą iš šeimos. CK nurodyta, kad tais atvejais, kai vienas iš tėvų arba abu tėvai vengia atlikti savo pareigas auklėti vaiką, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaiku, daro jam žalingą įtaką savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina juo, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto valdžios apribojimo. Pagal įstatymą apriboti galima tiek biologinių, tiek vaiko tėvų pagal įstatymą valdžią. Visais atvejais ribojimas galimas tik esant tėvų kaltei¹⁸⁸. Anot L. Meškauskaitės (2015), remiantis Konvencija, siekiant apsaugoti vaikus nuo smurto, kompetentingos valstybės institucijos skubiai reaguodamos į situaciją turi teisę paimti vaiką iš asmenų, kurie kelia grėsmę jo sveikatai, net ir tais atvejais, kai nėra galimybės skubiai atlikti tyrimo dėl saugumo šeimoje. Tačiau pagal autore, tokiu atveju vėliau tam, kad būtų galima riboti tėvų teises, institucijos privalo atlikti išsamų

¹⁸⁴ Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Valiulienė prieš Lietuvą*, 2013 m. kovo 26 d., Nr. 33234/07. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117636#{%22itemid%22:\[%22001-117636%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117636#{%22itemid%22:[%22001-117636%22]}).

¹⁸⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimas byloje *D.P. prieš Lietuvą*, 2013 m. spalio 22 d., Nr. 27920/08. Prieiga per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/D.P._2013_decision.pdf.

¹⁸⁶ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Lietuva pripažino neapginusi smurtą šeimoje kentusios moters ir jos vaikų teisių*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.hrmi.lt/naujiena/899/>.

¹⁸⁷ EŽTT byla Nr. 33234/07, *supra* note 184.

¹⁸⁸ CK, *supra* note 12, 3.160, 3.180 straipsniai.

tyrimą¹⁸⁹. Kaip teigia K. Grinevičiūtė (2009), apribojus tėvų valdžią sustabdomos tėvų asmeninės teisės ir pareigos, nustatytos įstatymais, o tai reiškia, kad tėvai netenka teisės gyventi su vaiku, dalyvauti jo auklėjime, tačiau iš jų neatimama teisė matytis su vaiku, jei tai nekenkia vaiko interesams¹⁹⁰. Kalbant apie CK, dar galima paminėti, kad apribojimas taikomas tik dėl tų vaikų ir tik tam iš tėvų, dėl kurio priimtas teismo sprendimas¹⁹¹.

Vaiko paėmimas iš šeimos, autoriaus nuomone, siekiant užtikrinti geriausius vaiko interesus ir teisę augti šeimoje, turėtų būti kraštutinė priemonė, kurios turėtų būti imtasi tik jei kitomis priemonėmis neįmanoma užtikrinti tinkamos vaiko apsaugos, o kitais atvejais, esant smurtui prieš vaiką, galima taikyti ir CK 3.65 straipsnyje numatytas laikinąsias apsaugos priemones, tame tarpe ir uždraudimą vienam iš sutuoktinių matytis su nepilnamečiais vaikais ar lankytis tam tikrose vietose tol, kol bus priimtas teismo sprendimas¹⁹². Kalbant apie šias priemones, galima paminėti LAT 2011 m. balandžio 29 d. nutartį, kurioje buvo išaiškinta, kad šeimos santykių prigimtis ir teisinio reglamentavimo principai lemia, jog CK 3.65 straipsnyje teisės norma laikytina specialiąja kitų įstatymų atžvilgiu, todėl teismas gali joje numatytas priemones taikyti visais atvejais, kai konstatuoja tam pakankamą pagrindą. LAT nurodė, kad laikinosios apsaugos priemonės taikomos iki bus priimtas teismo sprendimas dėl bylos esmės, o tai reiškia, kad priėmus sprendimą laikinoji apsaugos priemonė netenka galios įstatymo pagrindu¹⁹³. Kitoje byloje Vilniaus apygardos teismas, nesutiko su pirmosios instancijos teismo vertinimu, pagal kurį jis nusprendė netaikyti laikinųjų apsaugos priemonių, nes ieškovui smurtaujant atsakovės ir jos dukros atžvilgiu, atsakovė turėtų galimybę kreiptis į policijos pareigūnus, kurie pagal ANSAAĮ imtųsi reikiamų priemonių. Teismas nurodė, kad „<...> *spręsdamas laikinųjų apsaugos priemonių klausimą, pirmos instancijos teismas turėjo vertinti, ar yra pakankamas pagrindas taikyti atsakovės interesų užtikrinimą remiantis CK 3.65 str. 1 d., ar egzistuoja tam tikros aplinkybės, įrodančios, kad nesiėmus laikinųjų apsaugos priemonių šioje byloje gali nukentėti atsakovės turtinės ar asmeninės neturtinės teisės. Tuo tarpu Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas taip pat numato smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemones, kurių viena yra įpareigojimas smurtautojui laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu, tačiau šio įstatymo nuostatos taikytinos viešosios teisės srityje kylantiems ginčams spręsti, todėl šiuo atveju, nagrinėjant šeimos bylą, turi būti taikoma speciali norma – CK 3.65 str.,*

¹⁸⁹ Meškauskaitė, L., *supra* note 172, p. 61.

¹⁹⁰ Grinevičiūtė, Kristina. *Piktnaudžiavimo tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis subjekto samprata*. Socialiniai mokslai, 2009, p. 215-230.

¹⁹¹ CK, *supra* note 12, 3.180 (4) straipsnis.

¹⁹² CK, *ibid.*, 3.75 (2 d. 5 p.)

¹⁹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. antstolė A. K., bylos Nr. 3K-3-216/2011”.

*reglamentuojanti laikinųjų apsaugos priemonių taikymą santuokos nutraukimo byloje*¹⁹⁴”. Tokiu atveju esant civilinei bylai dėl santuokos nutraukimo, teismas esant smurto artimoje aplinkoje faktui, gali iki sprendimo priėmimo dienos nustatyti vienam iš tėvų (smurtautojui) laikinąją apsaugos priemonę – įpareigojimą gyventi skyriumi, kurios pagalba būtų užtikrinta vaiko apsauga nuo pakartotinio smurto grėsmės. Kitais atvejais, kai nėra civilinės bylos dėl santuokos nutraukimo arba tokia byla jau yra išspręsta, užtikrinant smurtą patyrusio vaiko apsaugą reikia taikyti kitus teisės aktus, dažniausiai ANSAAĮ arba BPK.

Kalbant apie smurto prieš vaikus šeimoje teisinį reglamentavimą, reikia paminėti, kad Lietuvoje pagrindinis įstatymas, reglamentuojantis apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įgyvendinimą, yra ANSAAĮ, todėl toliau aktualu aptarti šio įstatymo taikymo efektyvumą. ŽTISI parengtoje apžvalgoje „Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas” (2014) teigiama, kad, deja, dėl nevieningos apsaugos priemonių taikymo praktikos smurto artimoje aplinkoje atveju aukos ne visuomet gali pasinaudoti ANSAAĮ jiems teikiama apsauga¹⁹⁵. Pačiame ANSAAĮ yra įvardytos įvairios smurto formos, tačiau visiškai nėra apibrėžta, kokiais konkrečiais veiksmais veikos gali pasireikšti. Tokiu atveju, kaip ir buvo aptarta, nesant tikslaus smurto prieš vaiką apibrėžimo, vaiko teises užtikrinančios ir ginančios institucijos negali efektyviai ginti pažeistų vaiko teisių, nes yra susiduriama su situacija, kad dažnu atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ir net patys teismai tam tikrą smurtinį elgesį ir veiksmus traktuoja skirtingai. Pagal ANSAAĮ nuostatas smurto artimoje aplinkoje atveju, daug funkcijų turi atlikti policijos pareigūnai, kurie pagal įstatymą privalo ne tik reaguoti į pranešimus, teisingai nustatyti ir užfiksuoti smurtą, užtikrinti smurtautojo iškeldinimą, teismo priimto sprendimo vykdymą, bet ir turi informuoti nukentėjusįjį apie įstatyme numatytas galimas pagalbos priemones, bei turi perduoti informaciją VTAS, jei nepilnametis patyrė smurtą artimoje aplinkoje, buvo jo liudininkas, gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, arba jeigu įtariamasis smurtavęs asmuo yra nepilnametis ar be priežiūros lieka nepilnametis¹⁹⁶. Kalbant apie šių pareigų įgyvendinimą, reikia paminėti, kad 2015 metais Valstybinis auditas parengė ataskaitą „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas”, kurioje, be kita ko, buvo nustatyta, kad Lietuvoje ne visada užtikrinama įstatymuose įtvirtinta smurto šeimoje aukų apsauga. Pavyzdžiui, buvo nustatyta, kad net kas dešimtas nukentėjusysis patiria pakartotinį smurtą artimoje aplinkoje¹⁹⁷. Pagal dabar galiojantį teisinį reglamentavimą kompetentingos valstybės institucijos, nustatiusios smurto prieš vaiką faktą, tam, kad būtų

¹⁹⁴ „Vilniaus apygardos teismo 2013 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-29-340/2013”.

¹⁹⁵ *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014, p. 7. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf.

¹⁹⁶ ANSAAĮ, *supra* note 25, 7 straipsnis.

¹⁹⁷ Valstybinio audito ataskaita, *supra* note 112, p. 4.

užtikrinta nukentėjusiojo apsauga nuo pakartotinio smurto, gali taikyti dvejopo pobūdžio apsaugos priemonės: teismo skiriamą ilgalaikę apsaugą arba skubią policijos pareigūnų taikomą apsaugą. Pagal ANSAAĮ ilgalaikė teismo skiriama apsauga gali būti: įpareigojimas smurtautojui laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, arba įpareigojimas smurtautojui nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo. Išimtys, kada gali būti neskiriamos šios priemonės taip pat nurodytos ANSAAĮ – tik teismui paskyrus kardomasias priemones, arba bausmę, arba jei pats smurtautojas yra nepilnametis¹⁹⁸. Šis išimčių sąrašas yra baigtinis. Kitos įstatyme numatytos apsaugos priemonės - skubios – tokios, kurių nedelsdamas privalo imtis policijos pareigūnas, užfiksavęs smurto artimoje aplinkoje įvykį¹⁹⁹. Reikia pažymėti, kad pačiame ANSAAĮ konkrečios apsaugos priemonės nėra išvardintos, todėl susiduriama su problemomis taikant šį įstatymą. Dažnai tokios situacijos atveju policijos pareigūnai vadovaujasi BPK įtvirtintomis priemonėmis. Tačiau, anot ŽTSI ataskaitos (2015), BPK įtvirtintų priemonių taikymas yra problemiškas, nes jomis siekiama užtikrinti netrukdomą baudžiamąjį procesą, bet ne užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą: kardomųjų priemonių, įtvirtintų BPK, tikslas yra užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms ir jame yra įtvirtintų tam tikrų priemonių, kurios neužtikrintų realios nukentėjusio nuo smurto artimoje aplinkoje apsaugos²⁰⁰. Audito parengtoje ataskaitoje (2015) pateikiami Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenys, pagal kuriuos smurtą artimoje aplinkoje naudojusius asmenims dažniausiai yra paskiriama švelniausia kardomoji priemonė – pasižadėjimas neišvykti²⁰¹. Esant tokiai praktikai realiai nėra užtikrinama, kad vaikas ateityje neturės kontakto su smurtautoju, dėl ko jam išlieka grėsmė nukentėti nuo pakartotinio smurto. Remiantis ANSAAĮ, įtariamiesiems kartu su kitomis tokiomis kardomosiomis priemonėmis kaip rašytinis pasižadėjimas neišvykti, turi būti paskirtos ir kitos specialiosios priemonės, kurių galima neskirti tik skiriant BPK numatytas griežtesnes kardomasias priemones. Tokiu atveju pagal ANSAAĮ specialiąsias priemones teismai privalo skirti visada, kai neskiria suėmimo ar įtariamojo įpareigojimo gyventi skyriumi nuo nukentėjusiojo²⁰². Auditas (2015) išanalizavęs ikiteisminius tyrimus, pateikia duomenis, kad kartu su rašytiniu pasižadėjimu neišvykti iš Lietuvos kiti papildomi įpareigojimai nebuvo paskirti trečdaliui įtariamųjų²⁰³. ŽTSI pastebi, kad nors ANSAAĮ neįtvirtintos tokios švelnios smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų apsaugos priemonės, tačiau BPK nėra nuostatų, kurios neleistų

¹⁹⁸ ANSAAĮ, *supra* note 25, 5 straipsnis.

¹⁹⁹ ANSAAĮ, *ibid.*, 5 straipsnis

²⁰⁰ ŽTSI apžvalga, *supra* note 116, p. 21.

²⁰¹ Valstybinio audito ataskaita, *supra* note 114, p. 14.

²⁰² ANSAAĮ, *supra* note 25, 5 straipsnis.

²⁰³ Valstybinio audito ataskaita, *supra* note 112, p. 15.

skirti kardomosios priemonės, nederančios su nukentėjusiųjų apsaugos tikslais²⁰⁴. Pavyzdžiui, pagal BPK griežtą kardomąją priemonę, tokią kaip suėmimas, galima skirti tik išimtiniais atvejais, nepaisant to, kad kai nėra pagrindų suėmimui bei nepaskiriamas įpareigojimas gyventi skyriumi, realiai smurto auka tapęs asmuo lieka neapsaugotas baudžiamojo proceso metu. Kad specialiųjų priemonių skyrimas praktikoje yra problemiškas patvirtina ir audito ataskaita, kurioje nustatyta, kad 2014 m. rugpjūčio - rugsėjo mėnesiais buvo pradėti 1711 ikiteisminiai tyrimai dėl smurto artimoje aplinkoje, iš kurių tik 9 procentams tų tyrimų įtariamiesiems buvo paskirtas suėmimas ar įpareigojimas gyventi skyriumi nuo nukentėjusiojo. Pagal ataskaitą, kai įtariamiesiems nebuvo paskirtos minėtos kardomosios priemonės, tik 16 procentų ikiteisminių tyrimų atvejų teismui buvo pateikti prašymai skirti specialiąsias priemones²⁰⁵. Tačiau ne visais ir tais atvejais teismai paskirdavo apsaugines priemones: kai kuriuose audito pateiktuose teismo sprendimų pavyzdžiuose teismai laikosi pozicijos, kad rašytinis pasižadėjimas neišvykti iš šalies įpareigoja asmenis nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju, todėl jis yra analogiškas įpareigojimui nesiartinti, nebendrauti, neieškoti ryšių su smurtą patyrusiu asmeniu²⁰⁶. Tokiu atveju, galima sutikti su ŽTSI apžvalgoje išdėstytais teiginiais, kad praktikoje susiduriama su situacija, kad trūksta efektyvaus institucijų reagavimo mechanizmo į teismo skiriamų kardomųjų bei apsaugos priemonių pažeidimus tais atvejais, kai įtariamasis ar kaltinamasis be perspėjimo grįžta į aukos gyvenamąją vietą, bando ieškoti kontakto ar daryti poveikį aukai per trečius asmenis, pavyzdžiui, asmenis, kurių žinioje yra vaikas (kitą tėvą, globėjus ir pan.)²⁰⁷. Galima teigti, jog kadangi įstatymas konkrečiai nedetalizuoja, kokios priemonės turi būti paskirtos, tai susiklosto situacija, kad jos dažnu atveju skiriamos nesilaikant smurto aukos apsaugos tikslų. ANSAAI taip pat numatyta, kad specialiosios priemonės, išskyrus atvejus, kai skiriamas areštas arba laisvės atėmimas, teismo turi būti paskirtos ir kartu su bausme, nes kitu atveju smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims kyla grėsmė patirti pakartotinį smurtą artimoje aplinkoje²⁰⁸. Deja, praktikoje išsprendus bylas ir nustačius draudimo naudoti smurtą pažeidimą, ne visada užtikrinama numatyta įstatymuose smurto aukos reali apsauga nuo pakartotinio smurto grėsmės. Pagal audito ataskaitą, ištyrus teismų įsiteisėjusius apkaltinamuosius nuosprendžius ar baudžiamuosius įsakymus, priimtus 2014 m. rugsėjo mėn. pagal vieną iš BK straipsnių, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, nustatyta, kad daugeliu atveju specialiosios priemonės kartu su bausme nebuvo paskirtos²⁰⁹.

²⁰⁴ ŽTSI apžvalga, *supra* note 116, p. 21.

²⁰⁵ Valstybinio audito ataskaita, *supra* note 112, p. 17.

²⁰⁶ *Ibid.*, p. 17.

²⁰⁷ ŽTSI apžvalga, *supra* note 116, p. 7.

²⁰⁸ ANSAAI, *supra* note 25, 5 straipsnis.

²⁰⁹ Valstybinio audito ataskaita, *supra* note 112, p. 17.

Kita ANSAAI nurodytų apsaugos priemonių taikymo problema yra ta, kad įstatyme nėra aiškiai nustatyta, kas teismui teikia prašymą dėl specialiųjų priemonių skyrimo. Generalinės prokuratūros išaiškinime (2011) nurodyta, kad prašymą turi pateikti prokurorai kartu su prašymu skirti įtariamajam kardomąją priemonę, o kai įtariamajam nėra skiriama kardomoji priemonė – suėmimas ar įpareigojimas gyventi skyriumi nuo nukentėjusiojo, taip pat kai įtariamasis nėra sulaikytas ir slapstosi, tai pareigūnai turi pareigą pateikti teismui prašymą dėl specialiųjų priemonių skyrimo²¹⁰. Auditas pateikia duomenis, kad tik atliekant 4 ikiteisminius tyrimus iš 103 prokurorai pateikė teismui prašymus skirti įtariamiesiems kardomasias priemones – suėmimą ar įpareigojimą gyventi skyriumi nuo nukentėjusiojo, o kai atliekant ikiteisminius tyrimus įtariamiesiems nebuvo paskirtos kardomosios priemonės (suėmimas ar įpareigojimas gyventi skyriumi nuo nukentėjusiojo), tai policijos pareigūnai nė karto nepateikė teismui prašymo skirti įtariamajam specialiąsias priemones, nors, kaip buvo minėta, pagal Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymą minėtais atvejais jie privalėjo tai padaryti. Audito ataskaitoje be kita ko nurodyta, kad beveik pusei išanalizuotų ikiteisminių tyrimų atvejų įtariamiesiems nebuvo paskirtos nei specialios, nei kardomosios priemonės, susijusios su nukentėjusiųjų apsaugos užtikrinimu, dėl ko nemaža dalis nukentėjusiųjų pakartotinai patyrė smurtą dar vykstant ikiteisminiam tyrimui²¹¹. Taigi, išanalizavus šiuos atvejus, galima teigti, kad nors priėmus ANSAAI, reglamentuojantį specialiąsias priemones, buvo siekta didinti nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje saugumą, tačiau minėtos priemonės beveik neskiriamos, todėl ne visi nukentėjusieji nuo smurto yra apsaugoti. Be to, praktikoje susiduriama su problemomis taikant ANSAAI saugant asmenis nuo pakartotinio smurto, nes jame nėra aiškiai įtvirtintos apsaugos priemonės bei jų skyrimo tvarkos. ŽTSI apžvalgoje yra pateikiamas galimas šių problemų sprendimo būdas: siūloma tinkamai perkelti Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas į nacionalinę sistemą, nes ši direktyva pateikia naudingas gaires dėl aukų teisių apsaugos sistemos tobulinimo, ypačingai tada, kai susiduriama su problema užtikrinant tinkamą aukų apsaugą ir paramą joms baudžiamajame procese²¹². Reikia paminėti, kad šioje direktyvoje, nustatančioje būtiniausias nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartus, įtvirtinta teisė aukoms per pirmą kontaktą su kompetentinga valdžios institucija gauti informaciją apie paramos rūšis ir kas ją teikia, įskaitant informaciją apie galimybę gauti medicininę paramą, specialisto paramą, psichologinę paramą, ir kitą apgyvendinimo vietą.

²¹⁰ „Dėl Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 5 straipsnio nuostatų taikymo“. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros raštas Nr. 17.2-23768, 2011.

²¹¹ Valstybinio audito ataskaita, *supra* note 112, p. 18.

²¹² ŽTSI apžvalga, *supra* note 116, p. 6.

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinėje teisėje numatyta valstybių pozityvi pareiga aiškinama kaip apimanti ir valstybių pareigą užtikrinti tinkamą ir efektyvų teisės aktais įtvirtintą vaiko apsaugos nuo smurto įgyvendinimą. Valstybė pagal EŽTT privalo įtvirtinti įvairius įpareigojimus ar suvaržymus tam, kad užtikrintų vaikų apsaugą nuo pakartotinio smurto, taip pat realios ar potencialios grėsmės patirti smurtą artimoje aplinkoje. EŽTK bylose prieš Lietuvą pastebi, jog nepaisant to, kad nacionaliniu lygiu yra gausu konvencinės teisės ir laisvės įgyvendinančių teisės aktų bei jų pagrindu veikia nemažai įstaigų, kurių funkcijos apima smurtą patyrusiam vaikui reikiamos ir efektyvios apsaugos ir pagalbos užtikrinimą bei teikimą, tačiau praktikoje susiduriama su situacija, kad šios konvencinės teisės ir laisvės nėra tinkamai įgyvendinamos²¹³. Lietuvoje pagrindinis įstatymas, reglamentuojantis smurto aukų, tame tarpe ir vaikų, apsaugą yra ANSAAĮ. Šis įstatymas mokslinėje literatūroje vertinamas kaip gana pažangus bei plačiu mastu smurto artimoje aplinkoje problemas sprendžiantis teisės aktas, kuriame plačios funkcijos yra suteiktos policijos pareigūnams, bei yra numatyta speciali apsauga nuo pakartotinio smurto - įpareigojimas smurtautojui laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu, ir nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo ir pan. Deja, dėl nevieningos praktikos įgyvendinant šį įstatymą bei paties įstatymo tam tikrų nuostatų neaiškumo neretai susiduriama su problema, kad ne visos smurto aukos visuomet gali pasinaudoti šio įstatymo taikoma apsauga. Didžiausios problemos taikant šį įstatymą kyla skiriant ir taikant apsaugos nuo pakartotinio smurto priemones: ANSAAĮ nenurodyta, kokios konkrečios skubios priemonės turėtų būti taikomos esant smurtui artimoje aplinkoje, todėl susiduriama su problema, kad dažnais atvejais, taikant BPK įtvirtintas priemones, yra skiriamos su nukentėjusiojo apsauga nederančios kardomosios priemonės. Be to, iš įstatymo nuostatų nėra aišku, kas tokias priemones turėtų prašyti skirti, todėl teismai dažnai atmeta prašymus dėl specialiųjų apsaugos priemonių taikymo, o tokiu atveju susiduriama su situacija, kad nors ir įstatyme įtvirtinta pareiga apsaugoti smurto aukas nuo pakartotinio smurto grėsmės, bet dėl įstatymo neaiškumo ir teismų formalaus požiūrio, smurto auka gali likti realiai neapsaugota. Tokiu atveju, autorius sutinka su ŽTSI pasiūlymu, kad norint užtikrinti tinkamą aukų apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje, būtų naudinga tinkamai perkelti į nacionalinę teisę Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas, kur reiktų įtvirtinti be kita ko, kad skubios specialiosios apsaugos priemonės turėtų būti suėmimas ar įpareigojimas gyventi atskirai nuo nukentėjusiojo, ir nepalikti laisvės interpretavimui, kad užtenka tik tokių kardomųjų priemonių kaip pasižadėjimas neišvykti iš šalies. Taip pat būtų naudinga

²¹³ EŽTK byla Nr. 33234/07, *supra note* 184.

įtvirtinti, kad teismai turėtų nagrinėti tiek policijos pareigūnų, tiek prokurorų prašymus dėl šių priemonių skyrimo.

3. VAIKŲ APSAUGA NUO PATYČIŲ KAIP VIENOS IŠ SMURTO FORMŲ

Kalbant apie fizinį ir psichologinį smurtą prieš vaikus, dėl didelio paplitimo masto tiek mokykloje, tiek internetinėje erdvėje, reikia panagrinėti esamą vaikų apsaugą nuo patyčių kaip vienos smurto formų tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje. Literatūroje patyčios apibrėžiamos kaip žodinės, fizinės ar sudėtinės formos tyčinė kenkianti veikla, kuri pasižymi pasikartojančiu agresyviu elgesiu, psichologine ar fizine persvara santykiuose, noru įskaudinti ir pan.²¹⁴. V. Targamadžė ir D. Valeckienė (2007) patyčias apibrėžia naudodami D. Olweus apibrėžimą, kuriame teigiama, kad patyčios yra – „*sąmoningas, neišprovokuotas, nuolatinis vieno asmens ar grupės fizinis ar žodinis vienas kito užgauliojimas, siekiant sukurti nuolatinis prievartos ar įžeidinėjimų modelius*”²¹⁵. R. Povilaitis ir J. Valiukevičiūtė (2006) vaikų patyčioms prieš kitus vaikus apibrėžti naudoja priekabiavimo sąvoką ir teigia, kad tai yra tyčinis bei pasikartojantis agresyvus elgesys prieš silpnesnį bendraamžį norint jam sukelti tam tikrą skausmą²¹⁶. Vertinant patyčių tarp vaikų situaciją Lietuvoje, reikia paminėti, kad 2006 metų JT Generalinio sekretoriaus parengtoje studijoje, kurioje detalai išdėstytos smurto prieš vaikus, įskaitant mokyklose ir internete paplitusias patyčias, priekabiavimą, pobūdis bei mastas, teigiama, kad pagal atliktą Sveikos elgsenos tarp mokyklinio amžiaus vaikų apklausą (toliau – HBSC) Lietuva tarp išsivysčiusių ir besivystančių centrinių ir rytų Europos valstybių pirmąją pagal esamą patyčių mastą mokyklose ir internetinėje erdvėje²¹⁷. Kaip nurodo LR Švietimo ministerija, tokią situaciją patvirtina ir vėlesni 2006 ir 2010 m. atlikti HBSC tyrimų duomenys, kuriais nustatytas nedidelis patyčių masto sumažėjimas, tačiau lyginant su kitomis Europos valstybėmis pagal patyčių skaičių Lietuvos 11-mečiai, 13-mečiai ir 15-mečiai pirmąją tarp visų 38 tirtų valstybių²¹⁸. Patyčių problemą Lietuvoje patvirtina ir kiti tyrimai. 2011 metais Europos valstybėse buvo atliktas tyrimas - „Patyčių paplitimas Europos šalyse”, kurio duomenimis Lietuvoje patyčių paplitimo rodiklis, lyginant su kitomis valstybėmis, yra vienas aukščiausių²¹⁹. 2010 metais PSO atliktame tyrime nustatyta, kad nors ir patyčios Lietuvoje nežymiai

²¹⁴ Girdvaidis, Giedrius, ir Pocevičienė, Rasa. *Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė*. Jaunųjų mokslininkų darbai Nr. 4(25), 2009, p. 127 – 128.

²¹⁵ Tarmagadžė, Vilija, ir Valeckienė, Dalia. *Patyčių bendrojo lavinimo mokyklose samprata: priešasčių, formų ir pasekmių diskursas*. Vilnius: Acta Pedagogica Vilnensia Nr 19, 2007.

²¹⁶ Povilaitis, Robertas, ir Valiukevičiūtė, Jurgita. *Patyčių prevencija mokyklose*. UAB Multiplex, 2006. Prieiga per internetą: http://www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/patyciu_prevencija_mokyklose.pdf.

²¹⁷ Pinheiro, Paulo Sergio. *World report on violence against children*. Geneva: ATAR RotoPresse SA, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.unicef.org/violencestudy/I.%20World%20Report%20on%20Violence%20against%20Children.pdf>.

²¹⁸ „Patyčių problema mokykloje ir prevencija”. LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2014, p. 4. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Patyciu-problema-mokykloje-ir-ju-prevencija.pdf>.

²¹⁹ „Patyčių problema mokykloje ir prevencija”, *ibid.*, p. 5.

mažėja, tačiau iš 38 tyrime dalyvavusių valstybių Lietuva yra tarp pirmaujančių²²⁰. UNICEF paskelbtoje vaikų gerovės tyrimo ataskaitoje (2013) nustatyta, kad tarp 29 ekonomiškai išsivysčiusių pasaulio valstybių Lietuva yra vienintelė, kurioje patyčias patiria daugiau nei pusė vaikų²²¹. Reikia pastebėti, kad visi šie duomenys patvirtina, kad nors patyčių problemai tiek mokyklose, tiek elektroninėje erdvėje, skiriamas didelis dėmesys, tačiau šiai dienai Lietuvoje trūksta išsamaus reguliavimo kaip išspręsti šią problemą, koku būdu apsaugoti vaikus nuo šios rūšies smurto, bei kas tokiais atvejais turėtų prisiimti atsakomybę už vaikų apsaugą.

3.1. Vaikų apsaugos nuo patyčių mokykloje problema

JTVTK komentare (2011), apibrėždamas Konvencijos 19 straipsnyje naudojamą smurto sąvoką, pabrėžė, kad šis straipsnis yra taikomas tokiam fiziniam ar psichologiniam smurtui, kuris apima ir suaugusiųjų ar kitų vaikų fizinę patyčias ar bauginimą, taip pat atitinkamai suaugusiųjų ar kitų vaikų psichologinį priekabiavimą, patyčias, bauginimą, įskaitant ir naudojamą per informacines ir komunikacines technologijas²²². Pagal JTVTK Vaiko teisių konvencijos Bendrąjį komentarą Nr. 1 visiems vaikams turi būti prieinamas aukštasis išsilavinimas, nepatiriant smurto, priekabiavimo ar patyčių. Pagal šį komentarą mokyklose turėtų būti užtikrinama palanki mokymosi aplinka, kurioje visi mokiniai jaustųsi saugūs, nes kaip komitetas pažymi, „*vaikai nepraranda savo žmogaus teisių peržengę mokyklos vartus*“²²³. Galima teigti, kad kai vaikas patiria patyčias, yra pažeidžiama ne tik Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnyje įtvirtinta teisė būti apsaugotam nuo smurto, bet ir kitos konvencinės teisės. Pirmiausia, tokiais veiksmais yra pažeidžiamas Vaiko konvencijos 16 straipsnis, draudžiantis savavališką ir neteisėtą kišimąsi į asmeninį ir šeimyninį vaiko gyvenimą, kėsiniama į vaiko garbę ir reputaciją²²⁴. Taip pat jei vaikas dėl patyčių kenčia arba bijo eiti į mokyklą, potencialiai pažeidžiama Konvencijos 28 straipsnyje įtvirtinta vaiko teisė mokytis²²⁵. Be to, jei vaikas patiria fizinę traumas ar psichologinius išgyvenimus, yra pažeidžiama 24 Konvencijos straipsnyje įtvirtinta vaiko teisė būti sveikam²²⁶. Reikia atkreipti dėmesį, kad valstybės Vaiko teisių konvencijos dalyvės pagal 28 straipsnį turi pareigą užtikrinti kiekvienam vaikui teisę į išsilavinimą, taip pat įtvirtinta pareigą užtikrinti, kad mokyklose drausmė būtų palaikoma taip, kad būtų užtikrinta vaiko teisė į orumą²²⁷.

²²⁰ „Patyčių problema mokykloje ir prevencija“, *supra* note 218., p. 4.

²²¹ „Patyčių problema mokykloje ir prevencija“, *ibid.*, p. 5.

²²² JTVTK Bendrasis komentaras Nr. 13, *supra* note 22, 19 punktą.

²²³ *The aims of education*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 1, 2001, 8 punktą. Prieiga per internetą: <https://www1.umn.edu/humanrts/crc/comment1.htm>.

²²⁴ Pinheiro, P.S., *supra* note 217.

²²⁵ Pinheiro, P.S., *ibid* 219.

²²⁶ Pinheiro, P.S., *ibid* 219.

²²⁷ JT Vaiko teisių konvencija, *supra* note 4, 28 straipsnis.

Kalbant apie vaiko apsaugą nuo patyčių Lietuvoje, reikia paminėti, kad LR Vaiko teisių kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaitoje (2014) teigiama, kad mokykloje turi būti organizuojamas darbas taip, kad mokiniai būtų saugioje aplinkoje tiek pamokų, tiek pertraukų, tiek kitų užsiėmimų metu, be to, kiekvienas žinomas netinkamas mokinio elgesys turi būti tinkamai įvertintas, nes vaikui esant mokykloje už jo priežiūrą yra atsakinga ta ugdymo įstaiga. Kontrolierius taip pat pastebi, kad dažnais atvejais, esant smurto mokykloje atvejams, yra vengiama pranešti apie tai ne tik kompetentingoms institucijoms, bet ir vaikų tėvams²²⁸. Remiantis JT Vaiko teisių konvencijos 19 ir 34 straipsniais, LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 ir 47 straipsniais, vaikams turi būti suteikta apsauga nuo visų rūšių smurto ir seksualinio išnaudojimo. Kaip jau buvo minėta anksčiau, pagal tarptautinę teisę į smurto prieš vaikus apibrėžimą įeina tokia smurto forma kaip patyčios, todėl kyla klausimas, ar Lietuvos įstatymais vaiko teisė būti apsaugotam nuo patyčių yra tinkamai reglamentuota.

LR Švietimo įstatyme (2011) įtvirtinta mokinio teisė į psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugią aplinką. Šio įstatymo 43 straipsnyje nurodyta, kad už sveikos, saugios, užkertančios kelią smurtui, prievartai, žalingiems įpročiams aplinkos kūrimą atsako mokyklos vadovas²²⁹. Tokiu atveju, remiantis šiuo įstatymo straipsniu, tiesioginė atsakomybė už saugių sąlygų moksleiviams sukūrimą ugdymo įstaigoje tenka mokyklos direktoriui. Pagal ATPK 181³ straipsnį „*Mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ir kitų institucijų bei įstaigų, kurių žinioje (prižiūrimas) yra vaikas, vadovų, auklėtojų ar kitų jiems prilygstančių asmenų savo pareigų nevykdymas arba netinkamas vykdymas, fizinis ar psichinis vaiko žalojimas ar kitoks vaiko teisių pažeidimas <...>*²³⁰“ užtraukia šiems asmenims administracinę atsakomybę, už kurią jie baudžiami pinigine bauda²³¹. Taigi, pagal galiojančius įstatymus, vaikui esant mokykloje už saugias, vaiką nežalojančias sąlygas yra atsakinga ugdymo įstaigos administracija, kuri, tinkamai vykdydama savo funkcijas, privalo užkirsti kelią bet kokiam smurtui mokykloje prieš vaikus ir tarp jų, o įvykus tokiam – kaltininkui skirti tam tikrą poveikio priemonę.

Vaikui, kuris netinkamai elgiasi mokykloje arba tam tikrais būdais pažeidžia drausmę, gali būti taikomos tam tikros įstatymuose numatytos drausminės priemonės, o sulaukus atsakomybės trauktino amžiaus – baudžiamoji arba administracinė atsakomybė. Kalbant apie bausmes, kurias būtų galima skirti vaikams, kurie naudoja smurtą prieš kitus vaikus mokykloje, reikia nurodyti, kad jų skyrimo tvarką nustato taip pat LR Švietimo įstatymas. Šio įstatymo 59 straipsnio 5 dalies 7

²²⁸ Vaiko teisių kontrolieriaus ataskaita, *supra note* 97, p. 64.

²²⁹ LR Švietimo įstatymas, *supra note* 86, 49 straipsnis.

²³⁰ ATPK, *supra note* 17, 181³ straipsnis.

²³¹ ATPK, *ibid.*

punktas nustato, kad mokyklos direktorius, esant švietimo įstaigos vidaus tvarkos taisyklių ir mokinio elgesio normų pažeidimui, gali skirti mokiniui drausmines auklėjamojo poveikio priemones, numatytas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme²³². Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 49 straipsnio 2 dalis numato, kad vaikui už tokios įstaigos vidaus tvarkos taisyklių ir mokinio elgesio normų pažeidimus gali būti taikomos drausminės auklėjamojo poveikio priemonės, kurios gali būti - pastaba, papeikimas, griežtas papeikimas, atitinkamas elgesio įvertinimas, kitos įstatymų nustatytos priemonės²³³. Reikia paminėti, kad realiai nėra konkrečiais įstatymais nustatytos tvarkos, kurios pagrindu tokias poveikio priemones būtų galima skirti, o pagal minėtą įstatymą tokią tvarką turi nusistatyti pačios ugdymo įstaigos. Tokiu atveju, mokyklos direktorius pagal vidaus taisykles gali skirti vaikui tam tikrą įstatyme nurodytą auklėjamojo pobūdžio bausmę. Kalbant apie mokyklos paskirtos bausmės vykdymą, reikia paminėti, kad pagal dabar galiojančią teisinę reglamentavimą paskirtos bausmės vykdymą taip pat turi užtikrinti mokyklos administracija. Tokiu atveju, susiduriama su situacija, kad pagal galiojančius įstatymus nėra aišku, kokios pasekmės atsirastų bei kokių priemonių galėtų ir privalėtų imtis mokyklos administracija, jei vaikas ir jo tėvai nevykdytų priimto sprendimo skirti tam tikrą bausmę. Jokiam įstatyme nėra įtvirtinta, ką reiktų daryti mokyklos administracijai, jei pažeidėjas nevykdytų mokyklos paskirtos auklėjamosios priemonės. Lietuvoje, kadangi nėra nei atskiro įstatymo, nei teisės nuostatos, nei įstatymiškai įtvirtinto patyčių apibrėžimo, tai už smurtą prieš vaikus patyčių forma nėra numatytos nei baudžiamosios, nei administracinės atsakomybės, nebent tai būtų BK nurodytos tokios veikos kaip skatinimas nusižudyti, grasinimas, šmeižtas.

Taigi, apibendrinant patyčių problemą mokyklose, reikia paminėti, kad vis dėl to, smurto mokyklose, įskaitant ir patyčias, draudimas nacionaliniuose teisės aktuose nėra išsamiai sureglamentuotas, nes nė viename įstatyme nėra įtvirtintas tiesioginis draudimas tyčiotis, taip pat nėra nurodytos efektyvios priemonės, susijusios su smurto prieš vaikus draudimu ar teisėmis ir pareigomis mokykloje, nėra konkrečių teisės normų, kurios reguliuotų tėvų ar jų vaikų atsakomybę, pažeidus mokyklos vidaus taisyklėmis nustatytas konkrečiu atveju taikomas poveikio priemones. Autoriaus nuomone, būtų tikslinga įtvirtinti įstatymo lygmeniu draudimą tyčiotis, taip pat numatyti administracinę atsakomybę tėvams, o sulaukus tinkamo administracinės atsakomybės traukiamo amžiaus - ir nepilnamečiams asmenims, už šio draudimo pažeidimą.

3.2. Vaikų apsaugos nuo patyčių internete problema

Kalbant apie vaikui kylančias grėsmes internete, būtų galima paminėti EK 2012 metais parengtame komunikate „Europos strategija dėl geresnio interneto“ išreikštą poziciją, jog internetas

²³² LR Švietimo įstatymas, *supra* note 86, 59 (2 d. 7 p.) straipsnis.

²³³ Vaiko teisių apsaugos įstatymas, *supra* note 10, 49 (2) straipsnis.

ir kitos ryšių technologijos suteikia įvairias galimybes vaikams „žaisti, mokytis, atrasti naujoves ir būti kūrybingiems, bendrauti ir išreikšti save, bendradarbiauti ir dalyvauti visuomeninėje veikloje, gauti daugiau informacijos apie juos supantį pasaulį, ugdyti pagrindinius įgūdžius ir pasinaudoti savo teisėmis²³⁴”. Tačiau, kaip pažymi EK, dėl to, kad vaikai ne visuomet pajėgūs išvelgti pavojus, su kuriais jie susiduria internete, ir to, kad ne visuomet žino apie galimas savo veiksmų pasekmes, tai valstybės privalo nacionalinėje teisėje įgyvendinti tokias priemones, kurios apsaugotų vaikus nuo žalingo turinio ar elgesio internetinėje erdvėje²³⁵. Toliau aptarsime, kokių priemonių pagal tarptautinę praktiką galėtų imtis valstybės, kad apgintų vaikus nuo patyčių kaip vienos iš smurto formų, kurios plinta internetu ir kitomis internetinių ryšių technologijomis, ir kaip tai įgyvendinama Lietuvoje.

Kaip teigiama JTVTK komentare Nr. 17 dėl vaikų teisės žaisti, valstybės turi pasirūpinti interneto saugumu taip, kad būtų numatytos suderintos priemonės, kuriomis būtų skatinamas tiek interneto prieinamumas, tiek vaikų saugumas virtualioje erdvėje. Tokios priemonės turėtų apimti tinkamą vaikų informavimą apie galimas grėsmes internete, efektyvią sistemą, kurios pagalba su grėsmėmis susidūrę vaikai galėtų pranešti apie piknaudžiavimą ar netinkamą veiklą internetinėje erdvėje, teisės aktų, nustatančių atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus internete, priėmimą, filtravimo sistemų nuo kenksmingos vaikui informacijos diegimą, didesnę tėvų, mokytojų, pačių vaikų strateginį informavimą ir švietimą apie galimą grėsmę internete²³⁶. Tam tikras konkrečias rekomendacijas, kokių priemonių valstybės turėtų imtis saugodamos vaikus nuo grėsmių internete, 2014 metais, remdamasis nacionaliniais valstybių teisės aktais, Vaiko teisių konvencija, jos papildomais protokolais, Kibernetinių nusikaltimų direktyva, 2006 metų Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms dėl vaikų teisių įgyvendinimo informacijos ir ryšių aplinkoje, EK strategija dėl vaiko teisių bei kitais tarptautiniais dokumentais ir standartais, pateikė pietryčių Europos Vaiko teisių ombudsmenas. Pirmiausia ombudsmenas pažymėjo, kad priimti teisės aktai, taisyklės, principai ir standartai, kuriais remiamasi saugant vaikus nuo smurto *realiame gyvenime* turėtų būti pritaikyti ir vaikų apsaugai nuo smurto virtualioje erdvėje, todėl kompetentingos valdžios institucijos bendradarbiaudamos su interneto paslaugų teikėjais turėtų išskirti planus ir strategijas, skirtas apsaugoti vaikus nuo smurto internete. Pagal ombudsmeną planai ir strategijos turėtų apimti visapusiškas vaiko apsaugos nuo smurto kibernetinėje erdvėje priemones: tokiuose

²³⁴ Europos Komisijos generalinis sekretorius. *Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto*. Briuselis: Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, 2012.

²³⁵ „Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto”, *ibid.*

²³⁶ *State obligations on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 17, 2013.

dokumentuose turėtų būti netoleruojamas kibernetinis smurtas ir aiškiai apibrėžti veiksmai, kurių imantis veiksmingai ir laiku būtų užkirstas kelias ir sustabdytas bet kokios rūšies ar formos smurtas prieš vaikus internetinėje erdvėje, nustatant ir nubaudžiant pažeidėją bei užtikrinant aukos reabilitaciją²³⁷.

Kalbant apie teises vaiko apsaugos nuo interneto grėsmių priemones Lietuvoje, reikia atkreipti dėmesį, kad, kaip ir pastebi D. Bereikienė, Ž. Vašcova (2011), vaikui teisė būti apsaugotam nuo smurto pirmiausia turi būti užtikrinama ribojant grėsmę keliančios informacijos sklaidą arba prieigą prie tokios informacijos, o ne varžant vaiko įstatymais įtvirtintą teisę bendrauti ir susirašinėti²³⁸. Toks reglamentavimas atitiktų tarptautinę praktiką, nes įvairios su žmogaus teisių teisėmis susijusios tarptautinės sutartys numato vaiko teisę į informaciją. Pavyzdžiui, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19 straipsnyje nurodoma, jog kiekvienas turi teisę laisvai laikytis savo įsitikinimų ir juos reikšti, o tai apima asmens laisvę nekliudomai turėti savo nuomonę ir ieškoti informacijos bei idėjų, jas gauti ir skleisti visokiomis priemonėmis ir nepaisant valstybės sienų²³⁹. TPPTP 19 straipsnyje įtvirtinta, kad kiekvienas žmogus turi teisę į saviraiškos laisvę, kuri apima laisvę nekliudomai ieškoti, gauti ir perteikti visokią informaciją bei idėjas, nepaisant valstybių sienų, žodžiu, raštu arba per spaudą, arba meninėmis išraiškos formomis, arba kitokiais būdais savo nuožiūra²⁴⁰. Teisė į informaciją bei informacijos laisvę įtvirtinta ir nacionaliniuose Lietuvos įstatymuose. LR Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtinta, kad „Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimu ir juos laisvai reikšti. Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas. Pilietis turi teisę įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį²⁴¹“. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme taip pat įtvirtinta, jog bet kuris asmuo turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus, taip pat nevaržomai rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas²⁴². Reikia paminėti, kad tiek informacijos laisvė, tiek teisė į informaciją nėra absoliučios – jos galimos tiek, kiek jomis nėra pažeidžiamos kitų asmenų teisės ir šią teisę galima riboti, jei tai būtina demokratinėje visuomenėje. Pavyzdžiui, TPPTP tame pačiame 19 straipsnyje yra įtvirtintos ir pareigos bei atsakomybė asmenims, besinaudojantiems informacijos laisve. Pagal šį straipsnį informacijos laisvė gali būti ribojama tik kiek yra būtina ir numatyta įstatymu tam, kad

²³⁷ Europe Children's Ombudspersons. *Virtual reality - real possibilities, dangers and challenges*. Belgrade: Cronsee, 2014.

²³⁸ Bereikienė, Daiva, ir Vašcova, Žana. *Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą*. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. 2011.

²³⁹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, *supra* note 43, 19 straipsnis.

²⁴⁰ TPPTP, *supra* note 62, 19 straipsnis.

²⁴¹ LR Konstitucija, *supra* note 9, 25 straipsnis.

²⁴² „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas“. *Valstybės žinios* Nr. 82-3254, 2006. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280580&p_query=&p_tr2=.

būtų gerbiamos kitų asmenų teisės ir reputacija, užtikrinamas valstybės saugumas, viešoji tvarka, gyventojų sveikata ir dorovė²⁴³. Panašus reglamentavimas yra įtvirtintas ir Lietuvos nacionalinėje teisėje. LR Konstitucijos 22 straipsnyje nurodoma, asmenį nuo savavališko ar neteisėto kišimosi į asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, taip pat kėsینimosi į asmens garbę ir orumą saugo įstatymas ir teismas²⁴⁴, o 26 straipsnyje nurodyta, kad „*Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai*²⁴⁵“. Kalbant apie anksčiau išvardintus teisės aktus, galima sutikti su D. Bereikienės, Ž. Vašcovos (2011) teiginiu, kad nepaisant gausaus kiekio teisės normų, kurios įtvirtina vaiko teises į saugią internetinę aplinką bei į vaiko teisių užtikrinimą internetinėje erdvėje, realiai praktikoje šių vaiko teisių realizavimas nėra užtikrintas²⁴⁶. Tokios pačios nuomonės laikosi ir R. Povilaitis (2013), kuris pažymi, kad nepaisant to, kad vaiko internetines grėsmes siekiama riboti teisės aktais, tačiau realybėje vaiko teisės internete yra dažnai pažeidžiamos, nes dažniausiai grėsmės, kylančios internete, yra sunkiai kontroliuojamos, be to, grėsmės dažniausiai nepasiekia tokio lygmens, už kurį būtų numatyta kokia nors teisinė atsakomybė²⁴⁷. Taigi, nors yra gausu nacionalinių teisės aktų, kuriuose įtvirtintos asmens teisės ir pareigos skleidžiant informaciją, tačiau nėra konkrečiai apibrėžta, kas laikoma grėsme vaikui internete, todėl susiduriama su situacija, kad vaikas tam tikrais atvejais lieka neapsaugotas nuo galimų jo teisių pažeidimų, todėl valstybė tinkamai neįgyvendina savo pareigos rūpintis saugios interneto erdvės vaikui užtikrinimu.

Kalbant apie kitas galimas vaiko apsaugos nuo smurto internete priemones, galima paminėti, kad pietryčių Europos vaiko teisių ombudsmenas nurodė, kad kompetentingos valdžios institucijos turėtų skatinti bei dalyvauti naujų priemonių, filtruojančių kenksmingą turinį internete, kūrimo bei tvarkyme²⁴⁸. EK parengtame komunikate „Europos strategija dėl geresnio interneto“ (2012) pateikta geroji valstybių praktika, kurios galėtų imtis ir kitos valstybės, saugodamos vaikus nuo tam tikrų grėsmių internete: Prancūzijoje pagal galiojančius įstatymus interneto paslaugų teikėjai privalo nemokamai teikti tėvų kontrolės programinę įrangą; Vokietijoje sudaryta galimybė pasinaudoti sertifikuota *jaunimo apsaugos programine įranga*, kuri apsaugo vaikus nuo patekimo į žalingą turinį teikiančias interneto svetaines; Jungtinėje Karalystėje paslaugų tiekėjai praktikos

²⁴³ TPPTP, *supra* note 62, 19 straipsnis.

²⁴⁴ LR Konstitucija, *supra* note 9, 22 straipsnis.

²⁴⁵ LR Konstitucija, *ibid.*, 26 straipsnis.

²⁴⁶ Bereikienė D., ir Vašcova Ž., *supra* note 238.

²⁴⁷ Povilaitis, Robertas, et al. *Elektroninės patyčios ir jų prevencija*. Vilnius: Vilniaus m. savivaldybės visuomenės sveikatos biuras, 2012. Prieiga per internetą: http://www.vaikulinija.lt/media/filer_public/bc/06/bc067ba6-a32d-46d2-ac49-ad1142536ac2/elektronines_patycios_perziurai_galutinis.pdf.

²⁴⁸ „Virtual reality - real possibilities, dangers and challenges”, *supra* note 237.

kodekse yra priėmę *aktyvaus pasirinkimo* skatinimą – tėvai prekybos vietose gali pasirinkti, ar norėtų nemokamai teikiamų tėvų kontrolės priemonių²⁴⁹. Kalbant apie tokias priemones, galima paminėti R. Remeikos poziciją 2007 m. vykusioje Microsoft konferencijoje, kad nepaisant to, jog Lietuva, kaip ir daugelis ES valstybių, informaciją internete siekia kontroliuoti priimdama įvairius teisės aktus, tačiau dėl interneto specifikos, šioje srityje juos taikyti gerokai sudėtingiau nei kitose visuomenės informavimo priemonėse. Pasak jo, LR Ryšių reguliavimo tarnybos vienas pagrindinių tikslų turėtų būti sukurti Lietuvoje palankias sąlygas tiek valstybės, tiek privačioms iniciatyvoms²⁵⁰. Galima teigti, kad nesukūrus tokių kontrolės priemonių, paliekama galimybė internete plisti vaiko teisės būti apsaugotam nuo smurto pažeidimui. Pagal Lietuvos nacionalinę teisę, be tam tikrų laisvės reikšti įsitikinimus bei gauti ir skleisti informaciją ribojimų, tam, kad būtų apsaugoti vaikai, gali būti ribojama ir tam tikra informacija. Tokią informaciją internete reglamentuoja LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas, kuriame numatyta, kokia informacija ribojama, o kokia draudžiama. Įstatymo 4 straipsnyje apibrėžiama, kas laikoma neigiamą poveikį nepilnamečio vystymuisi darančia viešąja informacija - tokia informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečio psichinei, fizinei sveikatai, fiziniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi, pavyzdžiui sukelti baimę ir siaubą, skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę, detalizuojanti savižudybės priemones ir aplinkybes, kuria skatinamas žmogaus orumą žeminantis elgesys, iš žmogaus ar žmonių grupės tyčiojamosi arba žmogus ar žmonių grupė niekinami dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, negalios, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar kitais panašiais pagrindais, ir kt.²⁵¹. Be to šio įstatymo 7 straipsnyje yra įtvirtintos imperatyvios nuostatos, pagal kurias prieigas prie viešųjų kompiuterinių tinklų paslaugas teikiantys asmenys privalo užtikrinti LR Ryšių reguliavimo tarnybos aprobuotą žalingo interneto turinio, darančio neigiamą poveikį nepilnamečiams, filtravimo priemonių įdiegimą ir veikimą²⁵². Valstybė pagal anksčiau aptartus teisės aktus turi pareigą užtikrinti vaikų apsaugą nuo smurto internete, todėl ji turėtų imtis specialių veiksmų kovojant su netinkamu interneto turiniu. Reikia paminėti, kad vis dėlto, deja, nors Lietuvoje yra įtvirtinta pareiga diegti žalingos informacijos filtravimo priemones, tačiau nėra jokio teisinio reglamentavimo, kuris užtikrintų efektyvų tokių programų diegimą, todėl toks vaikų apsaugojimo būdas lieka tėvų ir ugdymo įstaigų vadovų privatus reikalas. Kalbant apie apsaugą mokyklose, galima atkreipti dėmesį, kad vyriausybė

²⁴⁹ „Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto”, *supra* note 234.

²⁵⁰ Remeika, Rimantas. „Informacinės visuomenės plėtra Lietuvoje“. Pranešimas konferencijoje „Kompiuterių dienos 2007 Microsoft konferencija“. Vilnius, 2007.

²⁵¹ „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas”. *Valstybės žinios* Nr. 91-3890, 2002 (2011), 4 straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=183129.

²⁵² „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas”, *ibid.*, 7 straipsnis.

finansuoja švietimo įstaigų naudojimąsi internetu, todėl ji turėtų pasirūpinti, kad mokiniai galėtų saugiai naudotis internetu, kur turėtų privalomai būti diegiamos vaikų apsaugos nuo interneto grėsmių programos.

Kaip buvo minėta anksčiau tiek JTVTK komentare Nr. 17, tiek Vaiko teisių ombudsmenas pažymi, kad valstybėse turi būti sukurtas vaikams prieinamas mechanizmas, kurio pagalba jie galėtų pranešti apie jų teisių pažeidimus internete, taip pat turėtų būti suteiktos tokios konsultavimo paslaugos, kurios padėtų efektyviai reaguoti esant vaikų teisių pažeidimui internetinėje erdvėje. Tarptautinėje teisėje nėra nurodyta, kaip konkrečiai turėtų būti įgyvendinta ši pareiga - tai paliekama nustatyti valstybių nacionalinei teisei. Kalbant apie būdus, kuriais būtų galima pranešti apie patyčias internete, galima paminėti R. Povilaičio (2013) pateiktą pasiūlymą bandyti susisiekti su tinklalapio administracija, pateikiant jiems pranešimą apie netinkamo turinio informaciją, pavyzdžiui, kitiems vaikams patalpintus vaiką žeidžiančią nuotrauką, pranešti tinklalapio administracijai, o po to, jei yra būtinybė, ir policijai ar kitoms teisinėms institucijoms²⁵³. Deja, praktikoje susiduriama su situacija, kad net ir kompetentingoms institucijoms dažnai kyla sunkumų bandant pranešti apie tokius atvejus tinklalapio administracijai. Pavyzdžiui, LR Ryšių reguliavimo tarnybos informacijos saugos skyriaus vadovas Vilius Nakutis konferencijoje „*Virtualios erdvės iššūkiai patyčių prevencijai*” pasakojo apie realias turėtas situacijas: „*Gavę skundą dėl patyčių „Facebook”, kreipiamės, ir mums pranešama, ar turinys bus pašalintas. Tačiau jei jis nešalinamas, neturime jokių kitų priemonių, tik patarti pačiam įžeistajam kreiptis į socialinį tinklą*²⁵⁴”, taip pat: „*Prieš keletą metų į mus kreipėsi socialinės globos mokytoja. Ji prašė pašalinti turinį, kurį įkėlė dešimtmetė. Mergaitė tiesiog nusifilmavo kalbėdama, kad labai ieško draugo. Žinoma, tuoj pat prasidėjo patyčios. Mergaitė savo filmuką išėmė, bet kažkas jį jau buvo nukopijavęs, ir procesas tapo nevaldomas*²⁵⁵”, o Egidijus Meilus toje pačioje konferencijoje pažymėjo, kad problema didelė: „*kiek mėginome oficialiai kaip institucija prašyti išimti filmuką iš „Youtube”, nė karto niekas nė nesureagavo*”²⁵⁶. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos patarėjas Deividas Velkas taip pat nurodė, kad tarnybos yra bejėgės prieš patyčias socialiniuose tinkluose: jos negali prižiūrėti socialinio tinklo turinio, be to, problema dar didesnė, kai tinklapis yra užsienyje – sunku nustatyti atsakomybę, jei nėra nurodoma, kas yra atsakingas už informaciją. Jis taip pat paminėjo, kad šiandienai Lietuvoje nėra tinkamai įgyvendinta kenksmingo turinio iš internetinių tinklų pašalinimo

²⁵³ Povilaitis, R., et al., *supra note* 247.

²⁵⁴ Nakutis, Vilius. „Interneto karštosios linijos patirtis sprendžiant elektroninių patyčių problemas”. Pranešimas konferencijoje „*Virtualios erdvės iššūkiai patyčių prevencijai*”. Vilnius, 2014.

²⁵⁵ *Ibid.*

²⁵⁶ Meilus, Egidijus. „Patyčios. Ar galiu su jomis kovoti?”. Pranešimas konferencijoje „*Virtualios erdvės iššūkiai patyčių prevencijai*”. Vilnius, 2014.

procedūra²⁵⁷. Tokiu atveju kyla klausimas, kas yra atsakingas už tokio turinio pašalinimą iš internetinės erdvės. Reikia paminėti, kad dėl interneto savybių išskirtinumo nėra paprasta įrodyti teisės pažeidėjų kaltę, pavyzdžiui asmuo, kurį galima susieti su tam tikru IP adresu, iš kurio buvo įvykdytas pažeidimas, nebūtinai yra tikrasis teisės pažeidėjas. Kalbant apie kitų subjektų, tokių kaip tinklapių valdytojų, atsakomybę už vaikų apsaugą nuo smurto internetinėje erdvėje, galima paminėti, kad JTVTK komentare Nr. 16 nurodoma, kad valstybės turi numatyti Vaiko teisių konvenciją ir kitas tarptautines teisės normas atitinkančią teisinį reguliavimą, susijusį su verslo sektoriaus poveikiu vaiko teisėms bei turi numatyti stebėsenos bei atsakomybės mechanizmus verslo sektoriui, esant vaiko teisių pažeidimams. Šiame komentare komitetas rekomenduoja valstybėms nustatyti tokį reguliavimą, kad verslo subjektai taip pat prisiimtų tam tikrą atsakomybę saugoti bei ginti vaiko teises, kurios gali būti pažeistos naudojantis internetine erdve, taip pat skatinti savanoriškų, savireguliacinių, profesionalių, etikos elgesio gairių ir standartų priėmimą bei kitas iniciatyvas (įvairių techninių priemonių diegimą, tam tikrų terminų ir sąlygų nustatymą ir pan.)²⁵⁸. Vaiko teisių ombudsmenas teigia, kad interneto tiekėjai, tinklų valdytojai, žiniasklaida, būdami verslo subjektai, turi žinoti apie savo vaidmenį skatinant vaikų apsaugą internete, jie turi pritaikyti savo verslo strategiją taip, kad ji atitiktų geriausių vaiko interesų principą ir turi įdėti visas galimas pastangas tam, kad būtų užkirstas kelias smurtui prieš vaikus ir kad vaikai būtų tinkamai apsaugoti nuo bet kokios rūšies ar formos smurto virtualioje erdvėje²⁵⁹. Tiek romėnų teisė, tiek CK įtvirtina, kad žalą privalo atlyginti pats teisės pažeidėjas arba asmuo, kuris yra atsakingas už teisės pažeidėjo veiksmus²⁶⁰. Tokiu atveju kyla klausimas, galbūt atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl patyčių, turi prisiimti ir socialinių tinklų valdytojai, o ne tik tinklų naudotojai. Kalbant apie socialinių tinklų valdytojų atsakomybę, reikia pabrėžti, kad konkrečiai apie jų atsakomybę kalbama ES 2000 m. birželio 8 d. Elektroninės komercijos direktyvoje 2000/31/EB100, kurios 12 straipsnyje įtvirtinta, kad teikiant informacinės visuomenės paslaugas, informacinių paslaugų teikėjas neatsako už perduodamą informaciją, jei neinicijuoja informacijos perdavimo, neparenka perduodamos informacijos gavėjo ir neparenka ir nekeičia perduodamos informacijos²⁶¹. Pagal direktyvos 14

²⁵⁷ Velkas, Deividas. „Žiniasklaidos užkampis tarp socialinės medijos ir informacinio raštingumo“. Pranešimas konferencijoje „Virtualios erdvės iššūkiai patyčių prevencijai“. Vilnius, 2014.

²⁵⁸ *State obligations regarding the impact of the business sector on childrens rights*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 16, 2013.

²⁵⁹ „Virtual reality - real possibilities, dangers and challenges“, *supra* note 237.

²⁶⁰ Sirbikytė, Gintarė. *Ar socialinio tinklo valdytojas atsako už šio tinklo naudotojo neteisėtais veiksmais padarytą žalą?* Teisės apžvalga Nr. 1 (10), 2014, p. 30. Prieiga per internetą: [http://teisesapzvalga.vdu.lt/2013/1\(10\)/2/](http://teisesapzvalga.vdu.lt/2013/1(10)/2/).

²⁶¹ „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) 2000/31/EB 2000 m. birželio 8 d.“ 2004 *Specialusis leidimas*, 2004-12-30, Nr. 1, 12 straipsnis. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22359&p_query=&p_tr2=2.

straipsnio 1 dalį tam, kad paslaugų teikėjui nekiltų atsakomybė už informaciją, saugomą paslaugų gavėjo prašymu, jis neturi turėti faktinių žinių arba informacijos apie neteisėtą veiklą ir turi nežinoti apie faktus ar aplinkybes, rodančias, kad verčiamasi neteisėta veikla arba teikiama neteisėta informacija, arba tada, kai jis turėdamas tokias žinias, nedelsdamas panaikina šią informaciją arba padaro ją nepasiekiamą²⁶². Direktyvos 15 straipsnyje įtvirtintas bendros stebėjimo prievolės nebuvimas: jiems neturi būti nustatyta prievolė stebėti jų perduodamą ar saugomą informaciją, jie neprivalo aktyviai domėtis faktais ar aplinkybėmis, kurios suponuoja nelegalią veiklą²⁶³. Reikia pabrėžti, kad to paties straipsnio 2 dalyje yra paliekama valstybei teisė reikalauti paslaugų teikėjo, kad jis laikytųsi įsipareigojimų, kurių pagrįstai tikimasi iš jų, kurie įtvirtinti nacionalinės teisės normomis, taip pat turi su informacija elgtis rūpestingai: „Valstybės narės gali nustatyti prievoles informacinės visuomenės paslaugų teikėjams nedelsiant informuoti kompetentingas viešąsias institucijas apie įtariamą nelegalią veiklą arba informaciją, kurią pateikia jų paslaugų gavėjai, arba prievolę pateikti kompetentingoms institucijoms, gavus jų prašymą, informaciją, leidžiančią nustatyti jų paslaugos gavėjų, su kuriais jie sudarę informacijos saugojimo sutartis, tapatybę²⁶⁴”.

Kalbant apie reguliavimą Lietuvoje, galima sutikti su G. Sirbikytės (2013) pastebėjimu, kad Lietuvoje socialinių tinklų reguliavimas iš esmės nesiskiria nuo ES reguliavimo: tiek LR Informacinės visuomenės paslaugų įstatyme, tiek ir LR Visuomenės informavimo įstatyme socialinių tinklų atsakomybės klausimas yra aiškinamas kaip ir Europos Parlamento ir ET direktyvoje 2000/31/EB²⁶⁵. Tačiau kalbant apie vaikus, reikia paminėti, kad Lietuvoje galiojančio LR Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 7 straipsnio 3 dalyje nurodyta: „Prieigos prie viešųjų kompiuterių tinklų (interneto) paslaugas teikiantys asmenys privalo užtikrinti Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos (toliau – Ryšių reguliavimo tarnyba) aprobuotų žalingo interneto turinio, darančio neigiamą poveikį nepilnamečiams, filtravimo priemonių įdiegimą ir veikimą²⁶⁶”. Taigi, tokiu atveju Lietuvoje yra numatyta interneto paslaugas teikiančių asmenų pareiga diegti atitinkamas filtravimo priemones, kad vaikams būtų užtikrinta teisė būti apsaugotiems nuo grėsmių internetinėje erdvėje²⁶⁷. Anot G. Sirbikytės (2013) klostosi praktika, kad informacinių paslaugų teikėjai neturi pareigos stebėti, kas vyksta jo valdomoje informacinėje sistemoje, o prieigą prie interneto teikiantys asmenys privalo ne tik stebėti, bet ir diegti filtrus. Kaip teigia G. Sirbikytė (2013) teisės teorijoje teisėtumu ne visada

²⁶² Europos Parlamento ir Tarybos direktyva NR. 2000/31/EB, *supra* note 261, 14 straipsnis.

²⁶³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva NR. 2000/31/EB, *ibid*, 15 (1) straipsnis.

²⁶⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva NR. 2000/31/EB, *ibid*, 15 (2) straipsnis.

²⁶⁵ Sirbikytė, G., *supra* note 260, p. 56.

²⁶⁶ „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas”, *supra* note 251, 7(3) straipsnis.

²⁶⁷ Sirbikytė, G., *supra* note 260, p. 56

galima pateisinti bet koki elgesį ar jį formuojančią ideologiją, todėl socialinio tinklo valdytojas negali remtis vien tik tais įstatymais, kurie nurodo elgtis tam tikru būdu, o privalo elgtis taip, kad savo veika (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos²⁶⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje yra priimta daug įstatymų ir ratifikuota daug tarptautinių sutarčių, ginančių vaiko teises, kur numatyta, kad asmenys, įgyvendindami savo teisę skleisti informaciją, privalo nepažeisti ir kitų asmenų teisių bei įstatymų numatytų nuostatų. Asmuo, pažeidžiantis tokias nuostatas privalo atsakyti ir atlyginti padarytą žalą. Tačiau reikia paminėti, kad dėl to, jog Lietuvoje nėra įstatymiškai įtvirtintas patyčių apibrėžimas, o taikant galiojančias teises normas dažnu atveju patyčia nepatenka į nė vienos normos reguliavimo ribas, jei tai nėra skatinimas nusižudyti, grasinimas, šmeižtas, tai esant tokiam tiesiniam reguliavimui apsaugoti vaiką nuo smurto, pasireiškiančio patyčių forma, yra sudėtinga. Remiantis teisės aktų ir mokslinės literatūros analize, tam, kad būtų užtikrinta vaiko teisė būti apsaugotam nuo patyčių kaip vienos iš smurto formų, reiktų peržvelgti ir susisteminti teisės aktus taip, kad įstatymais būtų įtvirtintas konkretus grėsmės vaikui internete apibrėžimas, nustatyti tikslią ir lengvai prieinamą vaikui pranešimo apie patirtas patyčias internete tvarką, užtikrinti įstatyme įtvirtintos pareigos diegti interneto turinio filtravimo priemones efektyvų įgyvendinimą, skatinti interneto tiekėjus prisiimti atsakomybę už vaiko apsaugą internetinėje erdvėje.

²⁶⁸ Sirbikytė, G., *supra* note 260, p. 64.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Kalbant apie Lietuvoje galiojančius vaiko apsaugos standartus, reikia paminėti, kad Lietuva yra daugelio vaiko apsaugą nuo smurto įtvirtinančių tarptautinių sutarčių dalyvė (Vaiko teisių apsaugos konvencijos, EŽTK, TPPTP, TESKTP ir t.t.), be to, nacionaliniu lygiu taip pat galioja ne vienas teisės aktas, įtvirtinantis vaikų apsaugą (LR Konstitucija, LR Vaiko teisių pagrindų įstatymas, ANSAAĮ, BK, CK, ATPK ir t.t.), o vaiko teisių užtikrinimo srityje veikia ne viena kompetentinga institucija. Tam, kad efektyviai būtų užtikrinta tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose dokumentuose numatyta vaikų apsauga nuo smurto, šios institucijos turi glaudžiai bendradarbiauti tarpusavyje. Deja, paanalizavus esamą situaciją Lietuvoje, galima teigti, kad ne visais atvejais tinkamai užtikrinama efektyvi vaiko apsauga. Praktikoje būna, kad policijos pareigūnai ne visada informuoja VTAS apie smurtą patyrusius vaikus. Be to, ir VTAS kartais veikia ydingai, pavyzdžiui, delsia be pateisinamų priežasčių susisiekti su smurtą patyrusiu vaiku. Dėl šių priežasčių vaiko apsauga nuo fizinio ir psichologinio smurto ne visada yra įgyvendinama tinkamai, nes tokiais veiksmais institucijos sudaro situacijas, kai, negavę laiku tinkamos pagalbos, vaikai, kurie jau patyrė smurtą, susiduria su pakartotinio smurto grėsme.
2. Remiantis EŽTK, Vaiko teisių apsaugos konvencija bei kitomis su žmogaus teisėmis susijusiomis tarptautinėmis sutartimis, valstybė turi pozityvią pareigą veikti užtikrindama vaiko teises ir laisves. Valstybės, ratifikavusios šias tarptautines sutartis, yra įpareigosotos užtikrinti tinkamą jų nuostatų įgyvendinimą nacionalinėje teisėje. Lietuva, būdama Vaiko teisių konvencijos dalyvė, turi tiek pareigą priimti tokius nacionalinius teisės aktus, kurie būtų suderinti su Konvencijos nuostatomis, tiek privalo užtikrinti Konvencijoje įtvirtintas teises visiems savo jurisdikcijoje esantiems vaikams. Ribojimus, susijusius su šeimos gyvenimu, turėtų numatyti tik įstatymas, nes tik tokiu atveju kompetentingos institucijos turi teisėtą pagrindą priimti sprendimus smurto prieš vaiką situacijos atveju. Nacionaliniu lygiu, nors ir Lietuvoje yra priimta daug įstatymų ir teisės normų, kuriose draudimas naudoti smurtą yra plačiai reglamentuotas, tačiau pati fizinės baudmės samprata nėra nė viename iš šių įstatymų įtvirtinta. Tokiu atveju, Lietuvoje smurto prieš vaikus draudimas nėra išsamus ir, kadangi pagal tarptautinę praktiką turi būti uždraustas bet kokios rūšies ir formos smurto prieš vaikus naudojimas, tai toks teisinis smurto reglamentavimas neatitinka tarptautinės teisės reikalavimų.
3. Kalbant apie nacionalinių teismų priimamus sprendimus, galima pažymėti, kad EŽTT pripažįsta, kad valstybė tinkamai vykdo savo pozityvią pareigą saugoti vaikus nuo smurto, jei nors ir nėra įstatymo, kuris tiesiogiai apibrėžtų fizinės baudmės draudimą, bet teismai,

priimdami konkrečius sprendimus smurto prieš vaiką atveju, aiškindami įstatymo normas, draudžiančias smurtą, laiko, kad negalimas bet kokios rūšies ir formos smurtas prieš vaikus, įskaitant ir tėvų taikomas fizines bausmes. Lietuvoje, nesant tinkamo teisinio smurto prieš vaikus reglamentavimo ir tokiu atveju palikus laisvę institucijoms, priimančioms sprendimus konkrečių situacijų atvejais, interpretuoti esamus įstatymus savo nuožiūra, yra susiduriama su situacijomis, kai teismai, nagrinėdami bylas skirtingai taiko jau galiojančias su smurtu prieš vaikus susijusias teisės normas, bei priima skirtingus sprendimus esant net beveik identiškoms situacijoms – vienu atveju laikosi pozicijos, kad veika yra vaikui taikoma fizinė bausmė, o kitu atveju jau tėvų teisė bei pareiga auklėti vaikus. Be to, Lietuvos teismai, skirtingai nei yra priimta tarptautinėje praktikoje, net ir nustatę smurto prieš vaiką faktą, tiria tiek kaltininkų buvusią tyčią veikos padarymo momentu, tiek vaikui kilusius padarinius. Tokiu atveju Lietuvoje nėra užtikrinta Vaiko teisių konvencijoje įtvirtinta vaiko apsauga nuo bet kokios rūšies bei formos fizinio ar psichologinio smurto.

4. Kadangi nacionalinėje Lietuvos teisėje nėra tiesioginio fizinės bausmės draudimo, tai taikant jau galiojančius įstatymus smurto prieš vaikus atveju, teismams gali tekti taikyti tėvams baudžiamąją arba administracinę atsakomybę konkrečios veikos atveju. Tokiu atveju toks teisinis reglamentavimas neatitinka tarptautinės praktikos standartų, kad dėl šeimos santykių išskirtinumo bei vaiko tiesioginės priklausomybės nuo tėvų, baudžiamasis persekiojimas ar kitoks formalus kišimasis į šeimos santykius, galimas tik kraštutiniais atvejais, nebelikus kitokių vaiko teisių užtikrinimo galimybių, taip pat ir paties fizinių bausmių draudimo tikslo, kuriuo siekiama skatinti pozityvią vaikų auklėjimo discipliną, o ne bausti už jau įvykusias veikas.

Pasiūlymas: Esant tokiai situacijai, autorius siūlo, priimant naują teisės aktą arba įtvirtinant jau galiojančiame teisės akte naują nuostatą, uždrausti įstatymo lygmeniu taikyti bet kokios formos ar rūšies fizinį smurtą prieš vaikus, bei numatyti už šio draudimo pažeidimą auklėjamojo pobūdžio priemonių taikymą tėvams – privalėjimą dalyvauti tam tikrose švietimo programose, kuriose būtų šviečiama apie nesmurtinius vaiko auklėjimo metodus.

5. Tarptautinėje praktikoje pripažįstama, kad valstybė pažeidžia pozityvią pareigą apsaugoti vaikus nuo bet kokios rūšies ar formos smurto artimoje aplinkoje, jei nacionalinėje teisėje nėra įtvirtintos efektyvios ir praktikoje veiksmingos smurto aukos apsaugos nuo pakartotinio smurto grėsmės, taip pat kitokios realios ar potencialios smurto grėsmės artimoje aplinkoje. Nors Lietuva nacionaliniu lygiu ir yra daug ir gana pažangių bei plačiai konvencines asmens teises ir laisves garantuojančių teisės aktų, tačiau taikant šias teisės nuostatas praktikoje, susiduriama su problema, kad šios asmens teises ir laisvės nėra tinkamai įgyvendinamos konkrečių situacijų atveju. Lietuvoje yra priimtas pažangus ir plačiai apimtimi smurto aukų apsaugą

reglamentuojantis teisės aktas (ANSAAI), tačiau taikant šį įstatymą praktikoje susiduriama su įvairiomis šio įstatymo taikymo problemomis, dėl ko neretai smurto aukos, tame tarpe ir vaikai, gali likti be realios apsaugos, ypač esant galimai pakartotinio smurto grėsmei. Dažnos nepakankamo smurto artimoje aplinkoje patyrusių asmenų apsaugos įgyvendinimo priežastys yra kvalifikuotos pagalbos trūkumas, ilgi ir žalojantys bei neretai nutraukiami ikiteisminio tyrimo, teismo nagrinėjimo procesai, neaiškiai įtvirtintas ir todėl sudarantis netinkamas taikymo prielaidas apsaugos nuo smurto nukentėjusiam vaikui priemonių reglamentavimas.

Pasiūlymas: autoriaus nuomone, tam, kad būtų tinkamai užtikrinta smurto aukos apsauga nuo pakartotinio smurto, reikia tinkamai perkelti į nacionalinę teisę Nusikaltimų aukų teisių direktyvos nuostatas. Įstatymo lygmeniu turėtų būti įtvirtinta, kad esant smurtui artimoje aplinkoje, o ypač smurto prieš vaiką atvejui, teismai turi nagrinėti tiek policijos pareigūno, tiek prokuroro prašymą skirti su nukentėjusiojo apsaugos tikslais suderintą priemonę, pavyzdžiui, priklausomai nuo pažeidimo sunkumo - suėmimą arba įpareigojimą gyventi atskirai nuo nukentėjusiojo, įpareigojimą nesiartinti, neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju ir t.t.

6. Remiantis tarptautinės teisės praktika, visiems vaikams turi būti prieinamas išsilavinimas, nepatiriant smurto, priekabiavimo ar patyčių - mokyklose turėtų būti užtikrinama palanki mokymosi aplinka, kurioje būtų tinkamai užtikrintos vaikų teisės, bei kur mokiniai galėtų jaustis saugūs. Vaikui patiriant patyčias mokykloje be Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnyje įtvirtintos teisės būti apsaugotam nuo smurto, kartu yra pažeidžiamos ir kitos konvencinės teisės bei laisvės: draudimas savavališkai ir neteisėtai kištis į asmeninį ir šeimyninį vaiko gyvenimą, kėsintis į vaiko garbę ir reputaciją, pažeidžiama vaiko teisė mokytis, vaiko teisė būti sveikam, vaiko teisė į orumą. Valstybė, ratifikavusi šią Konvenciją, įsipareigoja nacionalinėje teisėje įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kad nebūtų pažeidžiamos šios ir kitos Konvencijoje nurodytos vaiko teisės ir laisvės. Kalbant apie teisinį reguliavimą Lietuvoje, reikia paminėti, kad nacionaliniuose teisės aktuose smurto mokyklose, įskaitant ir patyčias, draudimas nėra išsamiai reglamentuotas, nes nė viename galiojančiame įstatyme nėra nei įtvirtintas bet kokios rūšies ir formos smurto draudimas, tame tarpe tiesioginis draudimas tyčiotis. Be to, nacionalinėje teisėje nėra įtvirtintų efektyvių priemonių, susijusių su smurto prieš vaikus draudimu ar teisėmis ir pareigomis mokykloje, kurias taikant būtų nustatyta atsakomybė, pažeidus mokyklos vidaus taisyklėmis nustatytas konkrečiu atveju taikomas poveikio priemonės.

Pasiūlymas: Reiktų įstatymo lygmeniu įtvirtinti visų rūšių ir formų smurto draudimą, kuris apimtų ir draudimą tiek psichologiškai, tiek fiziškai tyčiotis ugdymo įstaigose. Be to, būtų naudinga

nustatyti atsakomybę tėvams, o sulaukus tinkamo atsakomybės traukiamo amžiaus, ir nepilnamečio asmens atsakomybę, už tokio draudimo pažeidimą.

7. Tarptautinėje teisėje nustatyta, kad valstybės privalo pasirūpinti vaikų saugumu internete. Pagal Vaiko teisių apsaugos konvenciją, bei kitas tarptautines sutartis valstybės dalyvės įsipareigoja ne tik rūpintis, kad vaikas galėtų laisvai naudotis nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija ir medžiaga, bet kartu privalo formuoti principus, kurie padėtų apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos bei medžiagos. Lietuvoje priimti įstatymai bei ratifikuotos tarptautinės sutartys, kuriose numatyta, kad asmenys, įgyvendindami savo teisę skleisti informaciją, privalo nepažeisti ir kitų asmenų teisių, ypač vaikų, kurie yra ypač pažeidžiami. Asmuo, kuris pažeidžia tokius įpareigojimus, privalo atsakyti bei atlyginti padarytą žalą. Deja, Lietuvoje nėra įstatymiškai įtvirtintas patyčių apibrėžimas, o taikant galiojančias teises normas dažnu atveju patyčia nepatenka į nė vienos normos reguliavimo ribas, jei tai nėra skatinimas nusižudyti, grasinimas, šmeižtas, todėl pagal dabartinį tiesinį reguliavimą apsaugoti vaiką nuo patyčių internete kaip vienos iš smurto formų, yra sudėtinga.

Pasiūlymas: Tam, kad būtų užtikrinta vaiko teisė būti apsaugotam nuo patyčių, plintančių internetu, būtų tikslinga peržvelgti ir susisteminti jau esamus teisės aktus šioje srityje: įtvirtinti juose konkretų grėsmės vaikui interneto erdvėje apibrėžimą, nustatyti prieinamus vaikui pranešimų apie patyčias internete mechanizmus, užtikrinti pareigos diegti interneto turinio filtravimo priemones efektyvų įgyvendinimą bei skatinti verslo subjektus diegti tokias programas.

LITERATŪROS SARAŠAS

Norminė literatūra:

1. „Dėl Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 5 straipsnio nuostatų taikymo”. *Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros raštas Nr. 17.2-23768*, 2011.
2. „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo”. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 194*, 2004. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=241545&p_query=&p_tr2=.
3. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva) 2000/31/EB 2000 m. birželio 8 d. ” *2004 Specialusis leidimas*, 2004-12-30, Nr. 1. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22359&p_query=&p_tr2=2.
4. „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR”. *Strasbūras*, 2012. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32012L0029> .
5. „Įsakymas Dėl Lietuvos Respublikos Socialinės Apsaugos Ir Darbo Ministro 2011 M. Sausio 3 D. Įsakymo Nr. A1-2 „Dėl Nacionalinės Smurto Prieš Vaikus Prevencijos Ir Pagalbos Vaikams 2011–2015 Metų Programos Patvirtinimo Pakeitimo”. *TAR*, A1-88, 2014. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=24fc27f09d2611e3a4affcaaa513aa57>.
6. „Įsakymas dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“. *Vilnius: Valstybės žinios, Nr. 52-2357*, 2003. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211886&p_query=&p_tr2=2.
7. „Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas”. *Vilnius: Valstybės žinios Nr. 1-1*, 1985. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335295.
8. „Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas”. *Vilnius: Valstybės žinios Nr. 72-3475*, 2011. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400334&p_query=&p_tr2=2.

9. „Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas”. *Vilnius: Valstybės žinios*, , Nr. 89-1968, 2000. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555.
10. „Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas”. *Vilnius: Valstybės žinios Nr. 74-2262*, 2000. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=107687&Condition2=> .
11. „Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso Kodeksas”. *Vilnius: Valstybės žinios Nr. 36-1340*, 2002. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=162435&Condition2=> .
12. „Lietuvos Respublikos nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011-2015 programa”. *Valstybės žinios Nr. 2-81*, 2011. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390536&p_query=&p_tr2=.
13. „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas”. *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija*, 2011. Prieiga per internetą: http://www.sac.smm.lt/images/file/e_biblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf.
14. „Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas”. *Valstybės žinios Nr. 80-3214*, 2007 (2010). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301806&p_query=Vaiko%20ir%20minimalios%20ir%20vidutin%C4%97s%20prie%C5%BEi%C5%ABros%20%C4%AFst%20atymas&p_tr2=2.
15. „Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas”. *Vilnius: Valstybės žinios, Nr. 33-807*, 1996. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279424.
16. „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas”. *Valstybės žinios Nr. 82-3254*, 2006. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280580&p_query=&p_tr2=.
17. „Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas”. *Valstybės žinios Nr. 91-3890*, 2002 (2011). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=183129.
18. „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje tvarkos aprašas”. *Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas Nr. 5-V-84*, 2012. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ECBFDB48282C>.

19. ET Konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos. ET sutarčių serija Nr.201, 2007. Prieiga per internetą: <http://nvoprograma.lt/uploads/VAIK%20KONVENCIJA%20NUO%20SEKSUALINIO%20I%20A%20NAUDOJIMO%20IR%20SEKSUALIN%20C4%96S%20PRIEVARTOS.pdf>
20. Europos konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo. Strasbūras: *Europos sutarčių serija*, 1996. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cdaf>.
21. Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą. *Valstybės žinios Nr. 86-2393*, 1998. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=64025&p_query=prie%C5%A1%20kankinim%C4%85%20ir%20kitok%C4%AF%20C5%BEiaur%C5%B3,%20ne%C5%BEmoni%C5%A1k%C4%85%20ar%20C5%BEeminant%C4%AF%20elges%C4%AF%20ir%20baudim%C4%85%20&p_tr2=2.
22. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios Nr. 40-987*, 1950 (1995). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=19841&Condition2=>.
23. Jungtinių tautų Vaiko teisių deklaracija. *Generalinės asamblėjos rezoliucija Nr. 1/86*, 1959. Prieiga per internetą: http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/JUNGTINIU%20TAUTU%20VAIKO%20TEISIU%20DEKLARACIJA.pdf.
24. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Vilnius: *Valstybės žinios, Nr. 60-1501*, 1995. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=.
25. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos srityje. *Valstybės žinios Nr. 91(1)-4125*, 1996 (2003). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=218321&p_query=&p_tr2=.
26. Konvencija Dėl Nepriimtino Vaikų Darbo Uždraudimo Ir Neatidėliotinių Veiksmų Tokiam Darbui Panaikinti. Vilnius: *Valstybės žinios, Nr. 46-2161*, 2003. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.29ABA46F652C>.
27. Konvencija Dėl Vaikų Apsaugos Ir Bendradarbiavimo Tarptautinio Įvaikinimo Srityje. Vilnius: *Valstybės žinios, Nr. 101-2550*, 1997. Prieiga per internetą: http://www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/95.htm.

28. Lietuvos Respublikos Konstitucija: oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2013 rugsėjo 16 d. Kaunas: Judex spauda, 2013.
29. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios* Nr. 68-2497, 2006. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2= .
30. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. *Valstybės žinios* Nr. 108-2957, 1965 (1998). Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=64266&Condition2=> .
31. Tarptautinis Ekonominių, Socialinių ir Kultūrinių Teisių Paktas. *Valstybės žinios* Nr. 77-3290, 1966 (2002). Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174850&p_query=&p_tr2=.
32. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios* Nr. 77-3288, 1966 (2002). Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174848&p_query=&p_tr2=.

Teismų praktika:

1. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-108-361/2007”.
2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509/2006”.
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. antstolė A. K., bylos Nr. 3K-3-216/2011”.
4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80/2011”.
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2013”.
6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 2AT-38-2014”.
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014”.
8. „Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2012 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁶²-979/2012”.
9. „Panevėžio apygardos teismo 2012 m. balandžio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-295-350-2012”. Prieiga per internetą:
<http://eteismai.lt/byla/264917530534997/1A-295-350-2012>.

10. „Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-26-64-2012”.
11. „Šilutės rajono apylinkės teismo 2006 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-449-351/2006”.
12. „Vilniaus apygardos teismo 2013 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-29-340/2013”.
13. „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. birželio 11 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. ATP-641-629/2015”.
14. Europos socialinių teisių komiteto sprendimas *OMCT v. Italy*, 2003, Nr. 19/2003.
Prieiga per internetą: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC19CaseDoc1_en.pdf
15. Europos socialinių teisių komiteto sprendimas *OMCT v. Portugal*, 2003, Nr. 20/2003.
16. Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas byloje *Seven Individuals v. Sweden*, 1982, Nr. 8811/79.
17. Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimas byloje *D.P. prieš Lietuvą*, 2013 m. spalio 22 d., Nr. 27920/08. Prieiga per internetą: http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/D.P._2013_decision.pdf
18. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *A. prieš Jungtinę Karalystę*, 1998, Nr. 25599/94. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58232#{%22itemid%22:\[%22001-58232%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58232#{%22itemid%22:[%22001-58232%22]}) .
19. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *B prieš Moldovą*, 2015, Nr. 61382/09. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122372#{%22itemid%22:\[%22001-122372%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122372#{%22itemid%22:[%22001-122372%22]}) .
20. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *E. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 2002, Nr. 33218/96. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-655581-661508#{%22itemid%22:\[%22003-655581-661508%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-655581-661508#{%22itemid%22:[%22003-655581-661508%22]}) .
21. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *E.S. ir kiti prieš Slovakiją*, 2009, Nr. 8227/04. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/caselaw/CASE%20OF%20E.S.%20AND%20OTHERS%20v.%20SLOVAKIA.pdf>.
22. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Kontrova prieš Slovakiją*, 2007, Nr. 7510/04. Prieiga per internetą:

http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/Kontrova%20v.%20Slovakia_en.asp.

23. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Opuz prieš Turkiją*, 2009, Nr. 33401/02. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945#{%22itemid%22:\[%22001-92945%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945#{%22itemid%22:[%22001-92945%22]}).
24. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Tyler v. UK*, 1978, Nr. 5856/72. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587#{%22itemid%22:\[%22001-57587%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587#{%22itemid%22:[%22001-57587%22]}).
25. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Z. ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, 2001, Nr. 29392/95. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59455#{%22itemid%22:\[%22001-59455%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59455#{%22itemid%22:[%22001-59455%22]}).
26. Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Valiulienė prieš Lietuvą*, 2013 m. kovo 26 d., Nr. 33234/07. Prieiga per internetą: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117636#{%22itemid%22:\[%22001-117636%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117636#{%22itemid%22:[%22001-117636%22]}).

Specialioji literatūra

1. „Definition and typology of violence”. Žiūrėta 2015-10-02 per internetą. <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>.
2. „Patyčių problema mokykloje ir prevencija”. LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2014. Prieiga per internetą : <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Patyciu-problema-mokykloje-ir-ju-prevencija.pdf>.
3. „Praktinės rekomendacijos, kaip atpažinti vaiką žalojančią elgesį”. Žiūrėta 2015-10-03 per internetą. http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Leidiniai/toolkit_vip_lit.pdf.
4. „Rights under the Convention on the Rights of the Child”. Žiūrėta 2015-12-02 per internetą. http://www.unicef.org/crc/index_30177.html.
5. *2014 metų veiklos ataskaita*. Vilnius: VTAS prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2015. Prieiga per internetą: http://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2014%20M_%20VEIKLOS%20ATASKAITA%202015-03-18.pdf.
6. *Abolishing corporal punishment of children*. Europos Komisija, 2007.
7. Bereikienė, Daiva, ir Vašcova, Žana. *Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą*. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. 2011.

8. Edwards, Leonard P. *Corporal Punishment and the Legal System*. Santa Clara Law Review, 1996.
9. *Eliminating corporal punishment*. Belgija: Europos Komisija, 2007.
10. Etienne, Krug, James, Mercy, et al., *The world report on violence and health*. The Lancet, 2002.
11. Europe Children's Ombudspersons. *Virtual reality - real possibilities, dangers and challenges*. Belgrade: Cronsee, 2014.
12. Europos Komisijos generalinis sekretorius. *Europos strategija dėl vaikams geresnio interneto*. Briuselis: Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, 2012.
13. Gilligan, James. *Preventing violence (prospects for tomorrow)*. USA: Thames&Hudson, 2001.
14. Girdvaidis, Giedrius, ir Pocevičienė, Rasa. *Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė*. Jaunųjų mokslininkų darbai Nr. 4(25), 2009.
15. Grinevičiūtė, Kristina. *Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmiu probleminiai aspektai*. Vilnius: Jurisprudencija, 2014.
16. Grinevičiūtė, Kristina. *Piktnaudžiavimo tėvų, globėjų (rūpintojų) arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis subjekto samprata*. Socialiniai mokslai, 2009.
17. *Human Rights Review 2012*. ECHR, 2012. Prieiga per internetą: http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/humanrights/ehrc_hrr_full_v1.pdf.
18. Jakulevičienė, Lyra. *Tarptautinių sutarčių teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
19. Jenkins, Esther J, et al. *Exposure and response to community violence among children and adolescents*. New York: Guilford Press, 1997.
20. Kairienė, Brigita. *Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/b76/012_kairiene.pdf.
21. Kilkelly, Ursula. *The right to respect for private and family life, A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Right*. Human rights handbooks: 2003. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007ff47>.
22. Leonavičius, Vylius, et al. *Sociologijos teorijos*. Kaunas: VDU leidykla, 2005.

23. Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. LR Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, 2014. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/ATMQTAUA.PDF>.
24. Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus komentaras dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje 2004-2008 metais. Vilnius: LR Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, 2012. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/OCCOSZW.PDF>.
25. Mačėnaitė, Milda, et al. *Vaikų privatumo apsauga internete*. Lietuvos vartotojų institutas, 2011.
26. Markevičienė, Aurelija, ir Blažys, Vytautas. *Fizinis ir psichologinis smurtas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2000.
27. Maund de Boer-Buquicchio. Niujorkas: Kalba Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos darbo metu, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.crin.org/violence/search/closeup.asp?infoID=10672>.
28. Meilus, Egidijus. „Patyčios. Ar galiu su jomis kovoti?“. Pranešimas konferencijoje „Virtualios erdvės iššūkiai patyčių prevencijai“. Vilnius, 2014.
29. Meškauskaitė Liudvika. *Teisė į privatų gyvenimą*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015.
30. Nakutis, Vilius. „Interneto karštosios linijos patirtis sprendžiant elektroninių patyčių problemas“. Pranešimas konferencijoje „Virtualios erdvės iššūkiai patyčių prevencijai“. Vilnius, 2014.
31. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Tyrimas_auku-teisiu-direkt_1.pdf.
32. Pinheiro, Paulo Sergio. *World report on violence against children*. Geneva: ATAR Roto Presse SA, 2006. Prieiga per internetą: [http://www.unicef.org/violencestudy/I.%20World%20Report%20on%20Violence%20again](http://www.unicef.org/violencestudy/I.%20World%20Report%20on%20Violence%20against%20Children.pdf)
[st%20Children.pdf](http://www.unicef.org/violencestudy/I.%20World%20Report%20on%20Violence%20again).
33. Povilaitis, Robertas, et al. *Elektroninės patyčios ir jų prevencija*. Vilnius: Vilniaus m. savivaldybės visuomenės sveikatos biuras, 2012. Prieiga per internetą: [http://www.vaikulinija.lt/media/filer_public/bc/06/bc067ba6-a32d-46d2-ac49-](http://www.vaikulinija.lt/media/filer_public/bc/06/bc067ba6-a32d-46d2-ac49-ad1142536ac2/elektronines_patycios_perziurai_galutinis.pdf)
[ad1142536ac2/elektronines_patycios_perziurai_galutinis.pdf](http://www.vaikulinija.lt/media/filer_public/bc/06/bc067ba6-a32d-46d2-ac49-ad1142536ac2/elektronines_patycios_perziurai_galutinis.pdf).
34. Povilaitis, Robertas, ir Valiukevičiūtė, Jurgita. *Patyčių prevencija mokyklose*. UAB Multiplex, 2006. Prieiga per internetą: http://www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/patyciu_prevencija_mokyklose.pdf.

35. Remeika, Rimantas. „Informacinės visuomenės plėtra Lietuvoje”. Pranešimas konferencijoje „Kompiuterių dienos 2007 Microsoft konferencija”. Vilnius, 2007.
36. *Research report: Child sexual abuse and child pornography in the Court's case-law*. Europos Komisija, 2011. Prieiga per internetą: http://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_child_abuse_ENG.pdf.
37. *Rights of the child*. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 61 sesija, 2006. Prieiga per internetą: http://www.unicef.org/violencestudy/reports/SG_violencestudy_en.pdf.
38. Sakalauskas, Gintautas, ir Ūselė, Laura., *Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai*. Vilnius: Teisės problemos, 2007. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/2007-2-sakalauskas-usele.pdf>.
39. Sakalauskas, Gintautas. *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.
40. Shmueli, Benjamin. *Who's Afraid of Banning Corporal Punishment? A Comparative View on Current and Desirable Models*. Penn State International Law Review, 2007.
41. Sirbikytė, Gintarė. *Ar socialinio tinklo valdytojas atsako už šio tinklo naudotojo neteisėtais veiksmais padarytą žalą?* Teisės apžvalga Nr. 1 (10), 2014. Prieiga per internetą: [http://teisesapzvalga.vdu.lt/2013/1\(10\)/2/](http://teisesapzvalga.vdu.lt/2013/1(10)/2/).
42. *State obligations on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 17, 2013.
43. *State obligations regarding the impact of the business sector on children's rights*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 16, 2013.
44. Šalaševičiūtė, Rimantė, ir Žemaitytė, Eivilė. *Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje*. Vilnius: Pabėgėlių priėmimo centras, 2008.
45. Tamošiūnas, Teodoras, ir Želvytė, Viktorija. *Vaiko teisių apsaugos sistemos valdymo prioritetai: teisinės bazės ir savivaldybių ekspertų nuostatų analizė*. Šiauliai: Ekonomika ir valdyba: aktualijos ir perspektyvos, 2010. Prieiga per internetą: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/2010_4_20/tamosiunas_zelvyte.pdf.
46. Tamutienė, Ilona. *Vaikų aukų teisinės ir socialinės apsaugos struktūrinių trūkumų šalinimo galimybės Lietuvoje*. Vilnius: Jurisprudencija, 2005.
47. Tarmagadzė, Vilija, ir Valeckienė, Dalia. *Patyčių bendrojo lavinimo mokyklose samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas*. Vilnius: Acta Pedagogica Vilnensia Nr 19, 2007.
48. *The aims of education*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 1, 2001. Prieiga per internetą: <https://www1.umn.edu/humanrts/crc/comment1.htm>.

49. *The right of the child to freedom from all forms of violence*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 13, 2011. Prieiga per internetą: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf.
50. *The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment*. JT Vaiko teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 8, 2006. Prieiga per internetą: <https://www1.umn.edu/humanrts/crc/comment8.html>.
51. Valstybinio audito ataskaita: *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas*. Vilnius: Valstybės kontrolė Nr. VA-P-40-1-8.
52. Velkas, Deividas. „Žiniasklaidos užkampis tarp socialinės medijos ir informacinio raštingumo“. Pranešimas konferencijoje „Virtualios erdvės iššūkiai patyčių prevencijai“. Vilnius, 2014.
53. *Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2013-2014: apžvalga*. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2015. Prieiga per internetą: <http://pasidomek.lt/lt/i-smurtas-artimoje-aplinkoje-ir-smurtas-pries-moteris>.
54. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Lietuva pripažino neapgynusi smurtą šeimoje kentusios moters ir jos vaikų teisių*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.hrmi.lt/naujiena/899/>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistro baigiamajame darbe analizuojama vaikų apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto problema tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje. Apibūdinamas bei analizuojamas esamas tarptautinis ir nacionalinis teisinis reguliavimas ir praktika, saugant vaikus nuo fizinio ir psichologinio smurto artimoje aplinkoje bei patyčių, kaip vienos smurto formų, mokykloje ar internete. Magistro baigiamojo darbo tyrime nagrinėjama, ar Lietuvoje galiojantis teisinis reglamentavimas bei praktika atitinka tarptautinės teisės standartus, nustatomos sritys, kurias nacionalinėje teisėje reikia tobulinti bei pateikiamos rekomendacijos, kokių veiksmų turėtų imtis valstybė, saugant vaikus nuo fizinio ir psichologinio smurto. Magistro baigiamajame darbe daroma išvada, kad nors Lietuvoje yra įstatymai, kurie saugo vaikus nuo fizinio ir psichologinio smurto, tačiau juose yra spragų lyginant su tarptautinėje teisėje esamu reguliavimu.

Master thesis analyses the problem of children protection from physical and psychological violence in international and national law. This study describes and analyses the existing international and national legal regulation and practise in protecting children from domestic violence and bullying at school and cyberbullying. The present research reviews national legislation and practice on child protection in the light of international legal standards identifies areas that need strengthening and provides recommendations for action. Master's thesis research shows that while Lithuania has laws to protect children from physical and psychological violence, significant gaps remain.

SANTRAUKA

„Vaikų apsauga nuo fizinio ir psichologinio smurto“

Magistro baigiamasis darbas

Magistro baigiamojo darbo tyrimo *tikslas* – ištirti vaikų apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto problemą tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje. Darbe apibūdinami bei analizuojami tarptautiniai standartai bei nacionalinis teisinis reguliavimas, užtikrinant vaikų teisę būti apsaugotiems nuo fizinio ir psichologinio smurto; tiriama, ar Lietuvoje galiojantys įstatymai bei esama praktika atitinka tarptautinius standartus dėl vaiko apsaugos nuo bet kokios rūšies ar formos smurto šeimoje ir patyčių mokykloje bei internetinėje erdvėje; galiausiai, tyrimo metu nustatomos sritys, kurias nacionalinėje teisėje reikėtų tobulinti bei pateikiamos rekomendacijos dėl veiksmų, kurių valstybė galėtų imtis saugodama vaikus nuo bet kokios rūšies ar formos smurto.

Mokslinis darbas susideda iš įvado, tyrimo medžiagos, jo rezultatų ir aptarimo, išvadų ir pasiūlymų, naudotos literatūros sąrašo. Magistro baigiamojo darbo tyrimas susideda iš trijų dalių. Pirmoje dalyje pateikiami vaikų apsaugos nuo fizinio ir psichologinio smurto bendrieji aspektai: tarptautinėje bei nacionalinėje teisėje įtvirtinta vaiko sąvoka, fizinio ir psichologinio smurto samprata, esami apsaugos standartai. Antroje dalyje tiriama vaikų teisė būti apsaugotiems nuo fizinio ir psichologinio smurto artimoje aplinkoje. Šioje dalyje analizuojamos fizinių bausmių draudimo tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje, taip pat smurtą patyrusių vaikų apsaugos įgyvendinimo problemos. Trečioje dalyje tiriamas nacionalinis bei tarptautinis reguliavimas, saugant vaikus nuo patyčių mokykloje ir internetinėje erdvėje.

Tyrimo rezultatai parodė, kad, nepaisant to, jog Lietuvoje gausu vaiko apsaugą reglamentuojančių teisės aktų, tačiau praktikoje dėl juose esančių spragų, nėra užtikrinama tarptautinėje teisėje įtvirtinta valstybės pozityvi pareiga užtikrinti efektyvią smurtą patyrusio vaiko apsaugą. Tyrimo metu taip pat išsiaiškinta, kad pagal esamą nacionalinį reguliavimą teisinė vaiko apsauga nuo patyčių, kaip vienos iš smurto formų, yra sudėtinga. Galiausiai, remiantis mokslinio darbo tyrimo rezultatais, nustatyta, kad Lietuvoje vaiko teisinė apsauga nuo smurto neužtikrina tarptautinėje teisėje įtvirtinto bet kokios rūšies ar formos smurto prieš vaikus draudimo.

SUMMARY

„Children protection from physical and psychological violence”

Master thesis

The present research *objective* is to review the problems of children protection from physical and psychological violence in international and national law. This master thesis describes and analyses the international standards and national legal regulation which ensure children's right to be protected from physical and psychological violence, this research also examine national legislation and practice on children protection from all forms of violence including domestic violence, bullying at schools and cyberbullying in the light of international legal standards, finally, the present research identifies areas that need strengthening and provides recommendations for state action in protecting children from all forms of violence.

This study consists of an introduction, research matter, the results and discussion, conclusions and suggestions, references. Master thesis research consists of three parts. The first part presents general aspects of children protection from physical and psychological violence: the concept of the child, the concept of physical and psychological violence, existing international and national children protection standards. The second part of the present study analyses children's right to be protected from domestic violence. This part analyses corporal punishment prohibition problem and abused children protection implementation problems. Third research part analyses national and international standards of children protection from bullying at schools and cyberbullying.

Master's thesis research shows that while Lithuania have laws to protect abused children, significant gaps remain. Present study also shows that legal children protection from bullying at schools and cyberbullying under the current national standards is complicated. Finally, research shows that national legislation on children protection from violence does not provide international standards concerning the protection of children against all forms of violence.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-12-08

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto Tarptautinės teisės magistro

Studentė Vaida Liebutė

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Vaikų apsauga nuo fizinio ir psichologinio smurto“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)